

Uoči beogradske konferencije

VELIKA NADA ČOVEČANSTVA

Sve dok u ljudima postoji želja i potreba da razgovaraju, da iskazuju svoja mišljenja, pa ma šta mislili jedni o drugima, sve dotle postoji i nada da se može preći i preko onoga što izgleda neprelazno. Onoga časa kad ljudi više ne žele ili nemaju šta da kažu jedni drugima, kad svako počne da sumnja da će ga onaj drugi razumeti, kad svako počne da misli da onaj drugi drži nešto skriveno u ruci, nastaju nevine mena, a nesigurnost nagoni ljude da se izopače i postanu ono što inače nikad ne bi bili. Imamo za to dovoljno dokaza u najbližoj prošlosti, mada možda i nemamo pravo da to što se nedavno zbilo nazivamo prošlošću, jer to na žalost još traje u nama i mnogih košmara teško da ćemo se do kraja života osloboditi. Oni koji nisu hteli, nisu mogli, a posle ni umeli da govore, da govore kao ljudi, nisu umeli ni da saslušaju drugog i pokoravajući se samo svojim mračnim nagonima, svojim već pomećenom prirodi i bili su u stanju da počine one zločine koji su po gnusobi i po razmerama prevažišli sve prethodne, one nad kojima smo se do juče zgražali.

A danas postoji opasnost da oni koji su, svako za sebe, sila po onome čime raspolažu i svi skupa sila po tome šta sve mogu da učine sa ovim svetom, prestanu da razgovaraju među sobom, da dovedu do čutanja koje može da dovede do rata u kome i prvi i poslednji put neće imati ko koga da pokopaju.

Strasno je vreme u kome živimo, strašnije utoliko što osećamo kako smo se na to i takvo vreme navikli. Kad bi nekim slučajem oni koji su živeli u malo boljim vremenima proživeli samo nekoliko današnjih dana, nekoliko nedelja ovoga i ovakvog sveta, oni bi mogli da nam kažu i ono što mi ne znamo, da nam objasne i ono što mi nismo u stanju da učinimo. Mi, koji smo svašta prepatili, kroz svašta prošli, privikli smo se, na našu nesreću, na ovo vreme koje vlada svetom, na ovu psihozu koju podnosimo da tek ponekad u nekim trenucima do kraja shvatimo gde smo i gde bi smo mogli da budemo. Tek samo ponekad zbog toga što obavljamo svoje svakodnevnne poslove, što pravimo planove za budućnost i što nastojimo da živimo da bismo ostvarili te planove, dokazujući tako da nam je kao, i svakom čoveku, u prirodi da istrajemo i da osećamo iskonsku potrebu da budemo srećni. Ali, to što se oko nas zbiva toliko je sudbonosno, toliko se to tiče nas samih, da moramo da budemo prisutni svemu tome makar i bili svesni da ne možemo mirno zaspati i mnogo šta što nam je kao ljudima svojstveno učinimo tako da bi smo sebe učinili čovečnijim.

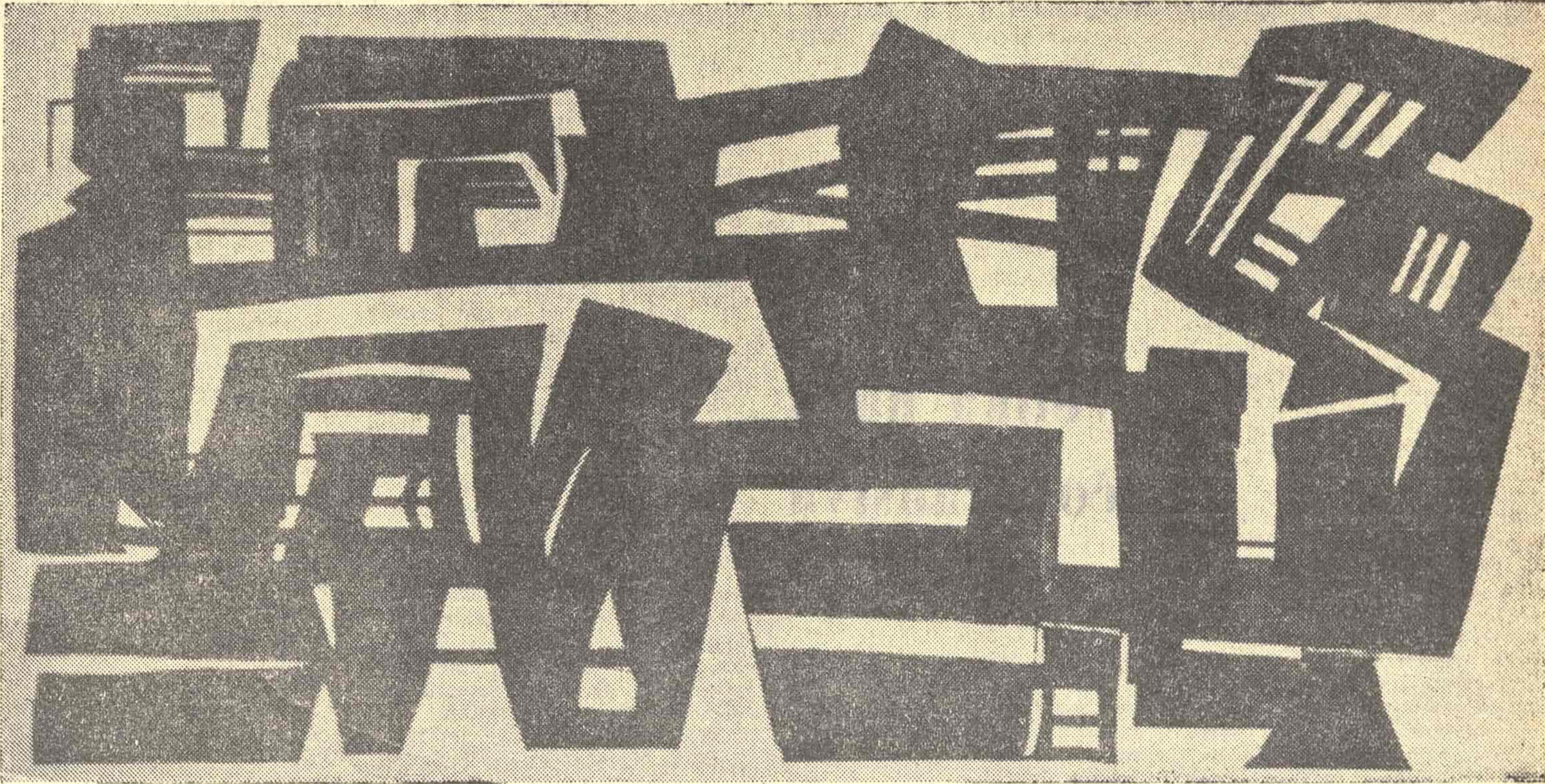
Svaki dan koj živimo uvek može da bude i onaj poslednji dan, onaj dan kad se smrt ne može izbeći i sprečiti, i to je ono što ovaj svet čini lakomim prema svemu što je prolazno, samo zato da se ne bi pojmiolo tragično osećanje prolaznosti. A to tako traje već petnaest godina, od onoga dana kada se rat završio i kada se počelo govoriti o mogućnosti jednog novog rata. I svaka atomska, hidrogenska ili ma kakva druga bomba koja je eksplodirala bilo na kom mestu ove planete, iako nije nikoga ubila, ubija nešto u svakom čoveku, ubija njegovu postojanost i stabilnost. Pa ako se usled toga stalno govori da se

rat može izbeći, onda je to samo dokaz da može svakoga časa da se pomuti razum i da se jednim nerazumnim potezom i postupkom zemlja preobrtati u ono što nikada nije bila, da se izazove katastrofa, čije se posledice ničim ne mogu ukloniti.

U takvim danima koje živimo i pred onim jednim danom koji bi mogao da osvane, ovaj istrajni Beograd postaje grad koji može da vrati čovečanstvu onu veliku i neophodnu nadu, da još jednom opomene na veliko preimućstvo govora i razgovora. U njemu će se oku piti predstavnici velikog broja zemalja sa raznih širina i dužina sveta ne samo zato da bi upozorili čovečanstvo u kakvoj se opasnosti trenutno nalazi nego da bi našli rešenje i izlaz iz te opasnosti. I bez ikakve prepotentnosti, ali sa dovoljno ponosa, možemo da kažemo da je Beograd, grad ove i ovakve zemlje, jedini grad u Evropi gde se takva konferencija može održati, gde se može započeti, i verujemo, uspešno okončati jedan razgovor koji je danas sve tu neophodan, koji neće biti koristan samo za jednu zemlju niti samo za one zemlje čije će zastave biti pobode u ovu zemlju, nego za sve narode, sve ljude koji hoće da žive i ja ostvare one svoje želje koje su sastavni deo njihovog života, narode kojima niko nema pravo da oduzme život.

Voditi danas vanblokovsku politiku nije sa stanovišta usko nacionalnih interesa najkorisnije, nego je u sklopu svet-skih zbivanja najhumanije i daleko teže i odgovornije nego ve zivati se za jednu ili drugu silu, odnosno živeti od siline sile. To ustvari znači preuzimanje jedne velike obaveze pred čitavim svetom i u ime čitavog sveta; to znači lišiti se komoditeta i lakšeg puta, u ime, danas, najvećeg zahteva čovečanstva.

Nastavak na 2. strani
Dragoslav GRBIĆ

MERLIN EVANS, ENGLESKA: HORIZONTALNE

Čedomir MINDEROVIĆ

BLISKOST VELIKOG PESNIKA

Povodom stogodišnjice rođenja Rabindranata Tagore

Blagosloven je onaj čija slava ne zamračuje njegovu istinu. R. Tagore — „Zalutajte ptice“

Kontinuitet indijskog kulturnog i literarnog stvaranja sasvim je izuzetan, po dužini trajanja, u svetu. Nasledena religiozna literatura predstavlja zajednički činilac za sve moderne zike. Velika epska dela Mahabarata i Ramajana kao i druga klasična dela čine osnovu literature modernih indijskih jezika. Ona, pored ostalih faktora, objedinjuju Indiju, i njihovu ulogu u tome pogledu teško je ičim umanjiti. I zato se s procesom modernizovanja indijske kulture i literature rada i svest o veličini i značaju kulturnog nasleđa prošlosti. Indija ponovo ističe neprolaznu slavu svojih kulturnih tekovina. Duh nacije već probuden vladavinom i ek-

splatacijom stranaca, učvršćuje još više ta svest o velikoj kulturnoj prošlosti Indije.

Posle sticanja nacionalne nezavisnosti 1947. indijski kulturni stvaralac i umetnik postaje samosvesniji no ikada do tada. On traži inspiraciju svestranije, na novijim, životnijim izvorima. A u izvesnim oblastima života, naročito u izvesnim oblastima kulture, odnosno literature, ta evolucija je tako brza da daje utisak revolucionarnih promena. Sukobi ideja, sudari između starog i novog, naoko nevidljivi kao i dramatični, burni — permanentno traju u Indiji, uporedo sa socijalnim sudarima. Ti sudari, prirodno, nisu prestali sa nezavisnošću Indije 1947. utoliko pre što se radi o zemlji sa oko 400 miliona stanovnika, sa tako starom civilizacijom i takvom istorijom, i ranijom i sa vremenom, kakva je istorija Indije.

Ranije su religiozne knjige, kao na primer Ramajana, Biblija onog dela Indije koji govori hindi jezik, bile duhovni vodiči kroz život indijskog čoveka. Danas, samo Ramajana nije dovoljna — čime se dokazuje uzaludnost konservatorskih tendencija izvesnih kulturnih krugova. Isto tako, s druge strane, u literaturi na primer, nije dovoljna ni klasična, pragmatička formula „socijalističkog realizma“, i to već davno. Život se u Indiji menja i u svojim osnovama i u tempu. Pri tome, treba stalno imati na umu da tu nije u pitanju samo oblast hindi jezika iako ona obuhvata oko 150 miliona ljudi, nego su u pitanju i milionske oblasti bengali, na kome je pisao Tagore, pa zatim takođe milionske jezičke oblasti urdu, telugu, tamil, malajalam, gudžarati, marati, pendžabi, orija, kašmiri, kanadu, asami i sanskrit, pored engleskog, na kome se stvara takozvana indo-engleska literatura, koja je takođe jedna od mnogih kreativnih manifestacija indijskog života i jedna od vrlo značajnih komponenata indijske savremene kulture.

Indo-engleska literatura, kao medijum, ima svoj naročiti značaj kad je reč o povezivanju indijske literature i kulture sa ostalim kontinentima, sa kulturama i literaturama vanazijskih zemalja.

U takvoj je duhovnoj klimi nastao i veliki stvaralac R. Tagore.

Ime R. Tagore vrlo je poznato u Jugoslaviji. Poznato je, pre svega, iz njegovih mnogih dela

koja se u Jugoslaviji prevode već decenijama, iz mnogih eseja i članaka koje su o R. Tagori objavili naši autori, a i iz činjenice da je veliki indijski pesnik i boravio u Jugoslaviji. Činjenica da je R. Tagore boravio u Jugoslaviji, da naši pisci i danas, evocirajući svoje uspomene i značajne susrete, mogu da lično govore i o svojim susretima sa R. Tagorom, učesnikom kongresa Pen klubova u Dubrovniku — našem odnosu prema R. Tagori, našem odnosu prema Indiji daje jedan naročiti, rekao bih skoro intiman vid i značaj bliskosti.

Proveo sam izvesno vreme u zemlji R. Tagore, Indiji, i u njegovoj ujoj domovini — Bengalu. To mi je ogromno pomoglo da još više, još neposrednije shvatim veličinu R. Tagore, koliko je njegovo svestrano stvaralaštvo izraz veličine indijskog kulturnog stvaralaštva uopšte i koliko je R. Tagore Indija — Indija od juče, danas i sutra; Indija, ali istovremeno i svet, čovečanstvo — juče, čovečanstvo danas, čovečanstvo sutra.

Na tako značajnu godišnjicu, godišnjicu rođenja R. Tagore, čijoj se proslavi jugoslovenski pisci, jugoslovenska kultura uopšte pridružuju sa spontanošću nastalom na osnovu dugotrajnih i dubokih veza, taj motiv — motiv čovečanstva i čovečnosti, oživljuje sa naročitim intenzitetom.

„Stvarajući ponovo našu epiku, Tagore nam donosi nov, u većoj meri zapadni humanizam. On je taj koji je učinio da bogata crvena krv mlade Evrope poteče venama naše literature, kroz naš život i našu misao, kroz naš drevni smireni svet. Zahvaljujući njemu mi se u evropskoj literaturi osećamo kod kuće, kao da je Bengal deo Evrope. On nas je učinio, po prvi put posle našeg klasičnog doba, građanima sveta.“

Ne mogu da se ne složim sa ovim idejama mog prijatelja, cenjenog bengalskog pesnika i esejiste Budadeva Bozea. Ali bih odmah hteo da dodam da je R. Tagore, otkrivajući Indiju Evropi, istovremeno otkrio vao i Evropi Indiju. Tagorina dela, širom Evrope, širom Jugoslavije, ogromno su doprinela da se približe dva sveta, Istok i Zapad. Uloga R. Tagore u toj velikoj kulturnoj i društvenoj misiji koja se u Tagori javila organski, u neodoljivom stvaralačkom impulsu genija koga može da rodi samo epoha, samo

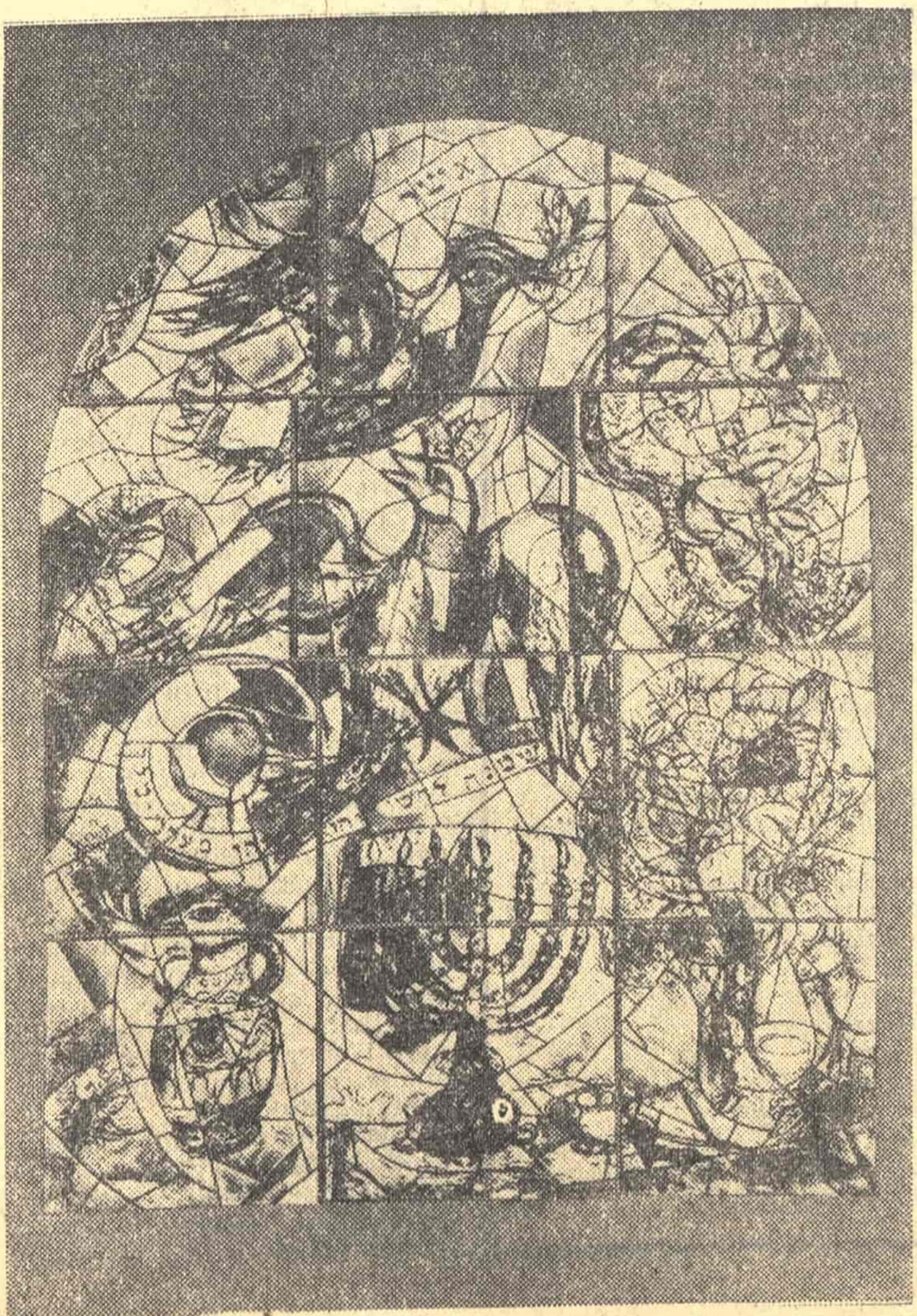
jedan prelomni vek istorije čovečanstva, zaista je izuzetna. Kulturne veze među nacijama, među narodima su najplemenitije, najdublje i — najpotpornije. Te veze Istoka i Zapada, za koje imamo da zahvalimo i R. Tagori, bezbrojne su.

Imao sam sreću da prisustvujem u Delhiju predstavama kal kutskog teatra „Bohu rupi“ koje je na čelu još jedan moj prijatelj iz Tagorine uže domo vine, pisac, režiser i glumac Sombu Mitra. U toku predstave komada „Raktakarabi“ („Crveni oleandri“) u meni je sve više oživljavao stvaralački lik velikog čehoslovačkog pisca-humaniste Karela Capeka, čija sam pozorišna dela gledao ranije. U Tagorinim „Crvenim oleandrima“ kao da se zbivao jedan hemijski, ili bolje reći alhemijski proces međuticajanja duha i, na kraju tog procesa, nastajanje novih kulturnih i humanističkih vrednosti uopšte. Prepoznavao sam i sve intenzivnije osećao Evropu u potpuno indijskom ambijentu i idejama, i taj doživljaj će mi ostati kao jedan od najinteresantnijih, najdublje, najintimnije doživljenih primera velike lepote i velikog značaja zbližavanja kultura sa istovremenim razvijanjem svih stvaralačkih potencijala njihovih posebnosti i samorodnosti.

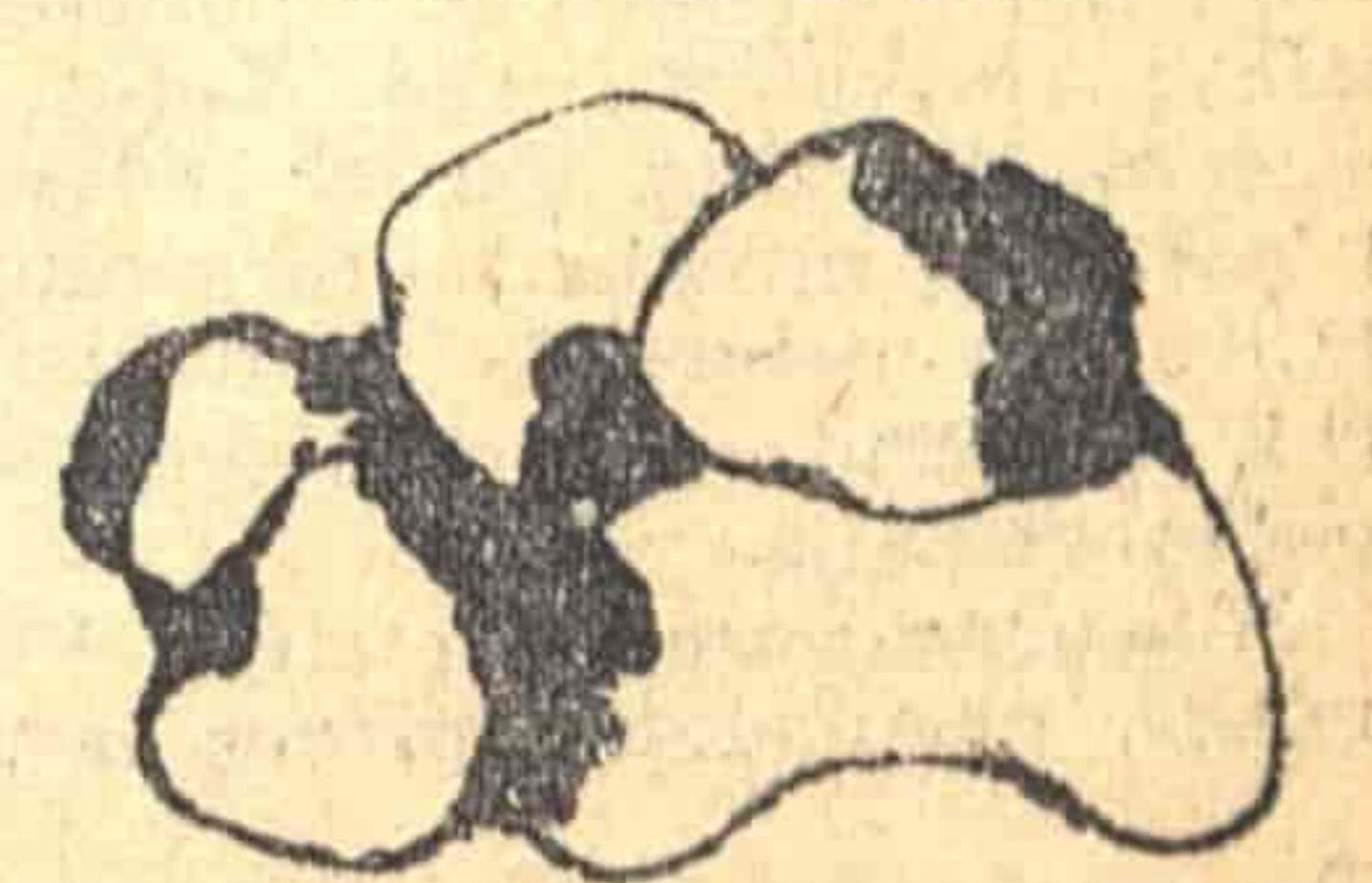
U „Otkriću Indije“ indijski premijer Neru je pisao:

„Mi ne moramo da napuštamo Indiju da bismo tražili prošlost. Ako idemo u druge zemlje činimo to da bismo tražili sadašnjost. Ne činiti to — znači zaostalost i propadanje. Život postaje sve više internacionalan. U takvoj situaciji mi treba da putujemo, da se susrećemo sa drugima, da učimo od njih i da ih razumemo. Ali stvarni internacionalizam nije nešto bez korena. On izrasta iz nacionalnih kultura i može da se razvija samo ako je zasnovan na slobodi, jednakopravnosti i istinskom internacionalizmu. Mi

Nastavak na 2. strani

MARK SAGAL: JERUSALIMSKI PROZORI

VINJETA U OVOM BROJU IZRADILA OLGA JANCIC

Bliskost velikog pesnika

Nastavak sa 1. strane

smo ponosni na našu zemlju, na naš narod, na našu kulturu i na naše tradicije. Ali mi nećemo da se zanosimo prošlošću, niti naš ponos treba da bude ohrabrenje isključivosti. Indija je i u prošlosti apsorbirala druge kulture. Danas je to još neopodnojnije, pošto idemo u susret svetu u kome će se nacionalne kulture prožimati sa internacionalnom kulturom čovečanstva.

Sa tih osnova je delovao nacionalizam i internacionalizam R. Tagore.

U uvodu za jednu našu pripovetku, objavljenu u jednom bengalskom listu, zabeleženo je:

„U Jugoslaviji, daleko preko okeana, žive pisac i junaci ove pripovetke. Ali zar oni ne mogu pripadati i Indiji? Promenite imena i videćete da su ličnosti u ovoj pripovetci — indijske. Narod je jedno čovečanstvo je jedno. Religija i politika katkada razdvajaju ljude, a ambicioz ne političke vode često podižu barijere između ljudi. Hoće li doći vreme kad će te barijere biti srušene da čovek živi u je dinstvu čitavog čovečanstva? Doći će. Približuje se. Nema te sile koja će sprečiti njegov dolazak. A sa dolaskom toga doba nestaću ne samo mogućnosti ra tova, nego i siromaštva u kome živi toliko miliona ljudi“.

Ova emotivna beleška jednog od mnogih bengalskih časopisa karakteristično rečito odnosi indijske kulturne javnosti prema razvijanju kulturnih veza naših i indijskih naroda. Ona, pre svega, opravdano ističe sličnost i skoro istovetnost preokupacija savremenog našeg i indijskog čoveka. Ali ne samo to. Ističući bliskost našeg i indijskog čoveka, ona podvlači značaj i još veću potrebu upoznavanja naših kultura, produbljanje uzajamnih veza kulturnih radnika Jugoslavije i Indije. I na kraju — ona tačno utvrđuje duboku smisao kulturnih veza među pojedinim narodima, među narodima uopšte, za nastajanje jednog čovečanstva oslobođenog straha od rata i ponižavajućeg siromaštva.

Umetnici Jugoslavije u punoj meri dele to gledište sa umetnicima i kulturnim radnicima Indije. Ako katkada, sa obe strane, ima i trenutnih, manjih ili većih zastoja na tom izvanredno značajnom poslu, u pitanju mogu da budu samo objektivne teškoće. Ali je javnost i Indije i Jugoslavije duboko sve sna toga da su kulturne veze među narodima najtrajnije. Oživljavanje i razvijanje tih veza između Indije i Jugoslavije ide svojim prirodnim tokom, sa uzajamnim naporima koji su nesumnjivo plodonosni.

Trenutno, naši pisci i naša kulturna javnost nalaze se pred proslavom stogodišnjice rođenja velikog indijskog pesnika. Nedavno, jedno beogradsko izdavačko preduzeće objavilo je „Godan“, delo indijskog klasika Prem Čanda. Nešto ranije, drugo beogradsko preduzeće objavilo je „Ostavku“, najbolje delo savremenog indijskog pisca Džainendre Kumara. U Zagrebu je, u prevodu sa originala, sa hindi jezika, objavljen veliki izbor pripovedaka. Pored imena Tagore — sada treba dodati i imena Prem Čanda, Džainendre Kumara, R. K. Narajana, Mul Radž Aanada. Batačarije i drugih. Izvesna indijska dela u izdavačkim kućama čekaju tako da ugledaju svet.

S druge strane, na hindi jeziku već su objavljena dva naša romana — Čankarev „Sluga Jernej“ i Andrićeva „Gospođica“, pored velikog broja pri-povedaka i pesama jugoslovenskih savremenih i klasičnih autora koji su objavljeni u časopisima i listovima na mnogim indijskim velikim jezicima, kao i na engleskom. Teško da je i jedna narodna knjižnica u Indiji bez makar jedne publikacije o Jugoslaviji. A uzajamne pose te kulturnih radnika Indije i Jugoslavije sve su češće, u jednom ritmu koji potvrđuje svestranu bliskost oba naroda.

Indijski i jugoslovenski čovek uvek se nadu kad je u pitanju mir i stvaralački rad. Zato je sasvim prirodno što se nalaze i kad je u pitanju kultura, umetnost. To potvrđuje humanistički kulturni internacionalizam obeju zemalja.

Kulturne veze nisu stvar trenutka, nego složen proces u-

poznavanju i produbljanju pri-jateljstva naroda koji zahteva i vreme. Ali uslovi da se taj složen proces u životu naroda Indije i Jugoslavije uspešno razvija postoje i višestruko i na mnogo načina su potvrđeni. Vra-ćio bih se na belešku bengalskog časopisa o našoj pripovetci. Boravio sam dugo u Indiji, i mi slim da mogu da kažem da sličnu belešku može i neki naš autor da napiše ispred mnogih indijskih književnih dela.

Velikoj stvaralačkoj ideji pro-žimanja nacionalnih kultura sa internacionalnom kulturom čovečanstva, svim svojim genijalnim stvaralačkim bićem, služio je i R. Tagore. On joj služi danas dok se čovek, širom globusa, uznemire i prestrašen, katkada uznemire do gor-kuo nihilizma i prestrašen do turbobnog cinizma, pod senkom džinovskih hidrogenskih pećurki vraća uveče u svoje stanište.

Tagore živi i njegove plemeni-te ideje žive. To su ideje čovečnosti i lepote. I zato je pro-slava stogodišnjice njegovog ro-đenja u Indiji i naša proslava, a datum rođenja velikog indijskog pesnika iz Bengala, borca za čovečnost i lepotu — datum koji svim srecm proslavlja i čovek i umetnik Jugoslavije.

Cedomir MINDEROVIC

Velika nada čovečanstva

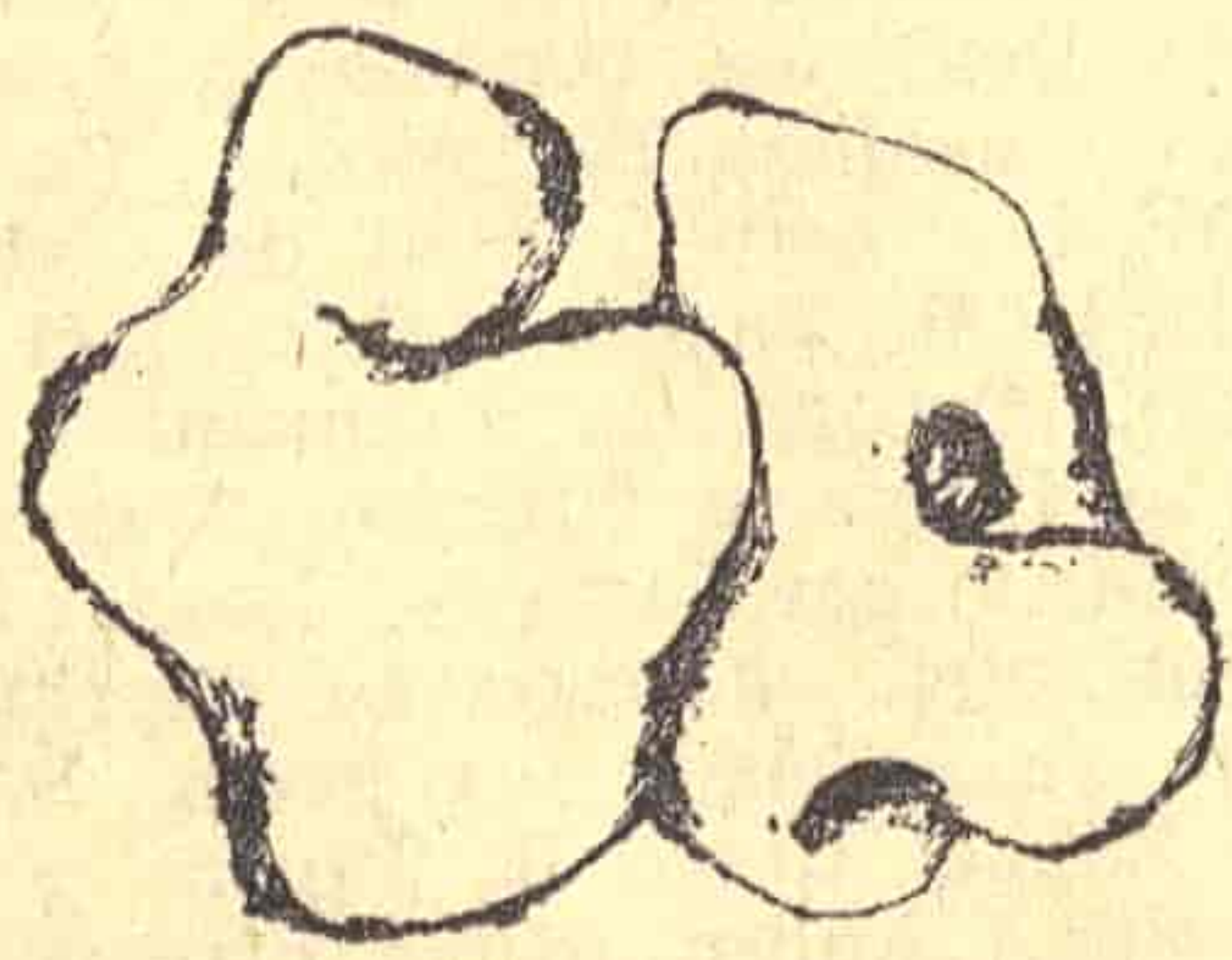
Nastavak sa 1. strane

stava, u ime mira. Ne samo za to da bi se očuvale tekovine civilizacije i ono što se naziva kulturom nego da bi se jednom ostvarile one najplemenitije ideje zbog kojih su toliki ljudi go-reli na lomačama, bili istezani na točkovima, dovodeni pod ve-šala i pod nož. Ideje, da svi oni koji ne samo što još uvek ništa nemaju od te civilizacije i kulture, nego koji još uvek nemaju šta da jedu, dobiju sve što im kao ljudima pripada i na šta kao ljudi imaju pravo. Ta ideja za koju se zalaže ova zemlja, i čini sve što joj je do stupno da se ona realizuje, si-gurno je danas jedino ispravna i jedino održiva.

Nije nimalo lako ni jednostav-no pronaći onaj pravi i čoveč-čanstvo neophodni izlaz iz današnje surove i svakim danom sve kritičnije situacije, kad ono smrtonosno „oružje“ koje se ima u rukama može svakoga časa da iz ruku isklizne. Oružje se nagomilava i na jednoj i na drugoj strani, i svet je došao u paradoksalnu situaciju da izazi-vać rata mogu biti i ptice koje će neki pospani vojnici videti na ekranu i misliti da su dirigo-vani projektili. To je validna kulminacija onog bezumnog straha u kome se svet nalazi, iz koga, kao uostalom iz svakog straha, ne nastaje nikad ništa dobro i dugoročno. Pred-stavnici vanblokovskih zemalja koji će se okupiti na Beogradskoj konferenciji svesni su zadak-ta i odgovornosti koje pre-uzimaju na sebe, i njihova an-gažovanost u ovom trenutku ne-će biti upućena ni jednoj ni drugoj strani sile, nego će se usmeriti u onom pravcu koji jedino može da dovede do toga da se otklone svi paradoksi na-šeg vremena, da više nikada na ovoj zemlji ne bude nevinno ubijeni. I da se vrati pravi smisao razumevanju i ljudskoj reči.

Još jednom u svojoj istoriji Beograd postaje istorijski grad, grad kome su okrenuti ljudi o-voga sveta s poverenjem i sa na-dom. I ako je nekada ono što se zbivalo u Beogradu i s Beo-gradom bilo presudno samo za jedan deo jednog kontinenta, u ovom danima to što će se u njemu dogoditi biće presudno za čitav svet. U tom smislu beogradska konferencija je događaj takvog značaja kakav nije bio nijedan do sada, prosto zato što se čovečanstvo nikad nije ni nalazi-lo u situaciji da mu predstoji totalno uništenje. I zato to i je stvelika nada čovečanstva, o-pravdana nada da će jednom prestati to prizivanje rata, da će jednom za svagda nestati sveopšteg straha od rata, nada da će se moći kazati da je od beogradske konferencije nastao opšti i godinama nemejljivi mir na zemlji. Ta velika i dan-as jedina nada.

Dragoslav GRBIĆ

ESEJISTIKA

BILJEŠKE UMJESTO STIHOVA

Vesna PARUN

Kad prestaneš pisati stihove, dogodi se nešto neshvatljivo: otkrivaš, sa užasom, da nemaš više ništa zajedničko sa svijetom, s kojim te je jedino poezija duboko povezivala, čineći na jedan samo njoj svojstven način sve ljude tvojom braćom. Ostaješ sam, po prvi put uisti nu sam kao prokletnik na pragu tuđeg i nepoznatog svijeta, okružen nerazumljivim stvarima koje te napuštaju. Čak i maternji jezik više se ne prepoznaje, pun hladnih, neprijateljskih zvukova koji plaše i ispunjavaju beznađom. Htio bi da govoriš posve obične riječi, da prirodno i jednostavno komuniciraš sa svojom okolinom sada kada joj, lišen svog čudnog zanata — reklo bi se — posvema nalikuješ. Ali ona ti izmiče, riječi iščekavaju, komu-nikativnost je lažna. I eto, vidiš tada kako si se od zemlje — po kojoj si tako sigurno ho-dao i na kojoj si se osjećao do-maćin, a da nisi ni znao da to zahvaljuješ upravo poeziji — zauvijek otkinuo i postao bes-kućni prognanik.

Poezija bila je realnost, koz-mos. Bez poezije — realnost se poljuljala, kozmos iščekao.

Poezija nas razgolićuje kao sama smrt. Ona pljačka ono najpotrebnije za čovjekov mir: ponavljanje istovjernih trenutaka. Ali kad nas ona napusti, mi spoznamo da je u nemiru ko-ji nas je ona hranila bilo sadržano najpotpunije jedinstvo smrti i života, izvor iz kojega smo crpili istinu i tajnu. A mi sami bili smo tek ključ za jed-nu jedinu, nikad do kraja na-denu metaforu, u kojoj klikće protivurečnosti postojanja.

Preda me je bačen skupocjen dar života, i neophodno mi je moje vlastito postojanje kao zalag za nešto što još ne pozn-am. (Možda još nisam zrela za nepostojanje?)

Pravo na odsutnost treba ta-kođer steći, čedno pravo na ispraćaj šturaka u jesen. Ako je naš dolazak na svijet bio plaćen osluškivanjem, odlazak neka bude šutnja i otuđenje. Poremutili smo hod vjetra, mag-netsku iglu neke zvijezde. Tko nam dozvoljava da se samo us-mjehujemo i nestanemo, prije nego što svijet kojim smo na-tovareni poskidamo s leđa, dije-lak po dijelak, s gorčinom i bez-zalaznom dosadom, ali pazeci da pritom ostane cjelovit i nepovrijeđen.

Zadatak je umjetnosti da u-pozna život s njegovim neiscrp-nim sirovinama.

Umjetnost je u svojoj suštini optimizam. Njen je izvor u da-lekom detinjstvu mašte: povje-renje u sudbinu. A povjerenje je sloboda. Kozmos i život u njemu mora da su nastali igrom, a krajnji ogranci tog života — igre, mašta i duh čovjekov, kao da preobražavaju bez pre-stanka tu prastvaralačku igru prirode u borbu za samu čov-ječnost. Tu je latentni nespo-rizam umjetnosti i života, ko-ji se jedno i drugo produljuje i održava.

Lirska je pjesma stvarnost o-teta našim čulima, svijet presa-ren u čisto vrijeme savršenog oklijevanja, bezbolne ravnoteže. Muzika je vraćanje odbjeglih duše materiji. Misao oslobođena vremenskog, da bi nanovo rodila vrijeme i bila njegov početak.

U kazalištu ukrštavaju se dva

čovjekova vremena: jedno koje mu je vizuelnom predstavom o-teto i to isto koje mu se, ap-strakcijom obogaćeno, vraća.

Slikarstvo je put od vizuelnog ka slobodi, razaranje čulnosti da bi se doprlo do njezine suštine. Oko je u službi naše ličnosti, otkrivač nevidljive du-še stvari, u kojoj je sadržana njihova negacija.

Slikarsko platno ili skulptu-ra najviši su izraz pobune, sum-nje naših čula kao cjeline u vizuelnu prirodu našeg doživ-ljavanja svijeta. Oni su potvr-da vizuelne percepcije uime ne-čeg što će je poništiti: uime apsolutnog doživljaja.

Film je, naprotiv, vizuelan apriori, i na tom se zaustavlja. Zvuči paradoksalno, ali on je statičan. Zarobljen kvantite-tom. Dok pronalazi vidne ku-teve i samo aranžira to visu-elno koje nikako ne može raz-oriti, on se trudi da na neki način nadmudri umjetnost. Iz-bjegavajući njezine sumnje u sebe samu. Sav potčinjen hi-rovima ljudskog oča u kreta-nju, okovan škrtim i iscrpivim zakonima vizuelnog, ništavnos-ću vizuelnog, film nam nudi jed-no svoje lažno vrijeme vidlj-ivih trenutaka u zamjenu za naše složenije i nevidljivo ljud-sko vrijeme koje protiče negdje u dubini svijeta, mimo vrlo pre-cizne filmske trake, skriveno i jedva dotaknuto najosjetljivi-jom kamerom. Umjetnost stva-ra novu prirodu čovjekovu; film oponaša vješto i prirodu i umjetnost, simulira ideje, po-država pubertet naših čula, in-fantilnosti opsesije. Film nije sloboda.

Ta čudna umjetnost obilno se koristi svime što su ostvarile mašta i tehnika zajedno, da bi iz svega toga izvukla zapravo vrlo mizeran rezultat: da bi nas uvjerila kako magija i ljepota prestaju čim se vratimo svom omraženom svakidašnjem posto-janju, gdje ostajemo opljačkani, jadni, s totalnim vizuelnim va-kuumom svijeta oko sebe. Film je, gotovo bih rekla, rafinirani bandit, koji nas surovo, nakon dva sata „magije“, nogom iz-bacuje na obemsišljeni asfalt i drsko nas pita: Kuda sad?

Kazalište to nikad ne pita. Njegova se funkcija ne završa-va izlaskom na gradske ulice, ili bolje, ono ne pristaje da se ona time završi. U tome času ono počinje da izgrađuje jednu novu pozornicu u nama, na ko-joj traje i odvija se njegova realnost. Poštovanje našeg Ži-vota, ne iluzije o njemu, to je etika koju se oduvijek trudilo da ostvari kazalište. Učiniti čov-jeka gladnim i žednim možda je manja usluga nego pružiti mu zabavu i hljeb. Bezbriznost, koje je čovjek iz dana u dan sve opasnije lišen, upućuje ga na potražnju darežljivije umjet-nosti. Oslobođena čula, s druge strane, traže svoju primjenu. No mehanizam te primjene, sa-mim tim što je nužan, još se postaje umjetnost.

Povjerujemo iluzijama da nam pružaju sreću. I to je dovoljno. Ali šta je onda sa umjetnošću, koja stavlja u pitanje čak i samu sreću, zato da bi nam je sutra možda vratila provjerenu i osmišljenu — ili da nam je ne vrati nikada?

Uprkos tome što još nismo dorasli da na to dademo odgo-vor, meni se sve više čini, i usudujem se tvrditi, da je film samo popratni fenomen jedne prelazne faze razvitka, a nikako krajnji domel ljudske stvaralač-ke moći, radoznalost koja će se prilično brzo izvijeti i odumrijeti na planu umjetnosti, jer joj nikada nije sasvim ni pripadala; jer čak ni pod su-periornim pokroviteljstvom teh-nike ni jedan ljudski napor nema mogućnosti da ikada pos-tane umjetnost, ako to nije već današ. Ako je u ponekom tre-nutku i bio umjetnost, mislim da je to umjetnost koja se o-kamenjuje, postajući svoj via-stiti skupocjeni spomenik.

Naše vrijeme nije dobro od-gojeno: ne poštuje našu strp-ljivost. Budala mu se može pokoravati, ali ne toliko dugo da zaboravi, da je u njegovu životu nekad davno postojao i doživljaj, a ne samo surogat; doživljaj za koji je trebalo lju-bavi i smjelosti, i, što je naj-bitnije, odgovornosti prema vi-stitoj ličnosti.

Hipertrofija vizuelnog faktora pobrkala je i iskrivila mnogo toga u našoj psihi, a zatim i u pojmovima: gledati i osjećati postaje jedno te isto, a takođe

i vidjeti i upoznati, oponašati i doživjeti. Krležanje primarne potrebe za doživljajem; slab-ljenje emocionalne i etičke sna-ge koja ga uvjetuje, oslanjanje na tuđi doživljaj kao na puni nadomjestak vlastitog i sve ve-ća neotpornost ličnosti prema sudbini, koja iz toga prolizati — to je baština koju moderni čovjek ostavlja potomstvu, u ime iznašaća najudobnije od svijui umjetnosti.

Grieh bi bilo ne spomenuti ovdje još jednu, „perspektivnu i vrhunsku“ umjetnost čovječanstva: televiziju.

U bliskoj budućnosti, kada suhonjave i anemične antene — u kojima kao da ima uvijek, čini mi se, nešto podmučko i lupeško — istisnu i posljednje čupavo rodino gnijezdo sa seoskih krovova, čovjek će, slatko uzdahnuvši, reći možda na glas:

— Čudno, napokon je sve u redu, ali primjećujem da sam svemu ovom što sam stvorio po svema suvišan. Ako netko još umije na toj zemlji razlikovati patnju od sreće, onda su to za-cijelo moje domaće životinje — ne ja. Zaželimo li opet jednog dana da to naučimo, moći ćemo to naučiti od onih od kojih dobivamo meso, mlijeko i vunu, donove i lišavamo potrebe, da neprestano razjašnjavamo sebi gdje to prestaje proizvodnja a počinje umjetnost. Ili bolje gdje prestaju stvari a počinje čovjek.

In memoriam

Marko Marković

Rođen u Zvorniku godine 1896. Marković je sa roditeljima rano prešao u Sarajevo, gde se između dva rata izdržavao službom u privrednim i finan-sijskim ustanovama, ali se po-red toga bavio i radom na književnosti za koju je od ra-ne mladosti imao i ljubavi i smisla.

Lio je uglavnom pripovedač, ali je sem toga objavio i niz članaka iz književne i kulturne istorije, a takođe i dosta prikaza o aktualnim knjigama. Uvek o Bosni i Hercegovini ko-jima je celog života služio.

Svoj pripovedački rad Marko-vić je počeo 1923. godine pripo-vetkom „Vatreno krštenje“. Posle osam godina (1935) pu-pio je svoje priče u zbirku „Kriva Drina“ koja je odmah bila lepo primljena od kritike i nagradna jednom od nagrada iz zadužbina Srpske akademije nauka. Posle rata, produživši pripovedački rad, objavio je još dve knjige pripovedaka.

U širokom kolu bosanskih i hercegovskih pripovedača Mar-ković zauzima časno mesto, uz Borivoja Jevtića kome po shva-tanjima i načinu pisanja naj-bliže stoji. On je najčešće opisi vao maloga čoveka kakvoga je gledao na prelazu iz patrijarhal-ne sredine u moderno doba, pa je zato srodan i Svetozaru Čo-roviju i Ivu Andriću. Lep jezik krasi njegov stil, zbog čega se njegovi tekstovi lako čitaju.

I u ostaloj prozi, esejima, člancima i prikazima, Marković pokazuje slične kvalitete, osobi-to kad piše o zaboravljenim lič-nostima i događajima bosanske i hercegovske prošlosti, satiri čaru Skariću — Zembilju ili prvim kulturnim pionirima. I takve zbirke njegovih radova, od kojih je jedna izišla u sam čas njegove smrti, utičaće na određivanje njegove vrednosti kao književnika pri čemu ne treba zaboraviti ni njegove pre-vode ruskih pisaca, osobito An-drejeva, Arčibaševa i Kuprina.

Ali Marković nije samo pisac zatvoren u čisto književno i kulturne probleme. Iako nije bio u prvim redovima Mlade Bosne, on je pripadao toj revolucionar-noj i patriotskoj generaciji dan-ina svoje mladosti, svojim o-sećanjima i shvatanjima. Zato je prihvaćao mnoge inicijative u društvenom životu —ao na-predan i dobronameran rad-nik. Bio je osnivač „Grupe sa-rajevskih književnika“ 1928, organizator njenih izdanja i blizak saradnik Jovanu Kršiću u njegovom časopisu „Pregled“.

Još agilniji je Marko Marko-vić u posleratnim danima. Bio je urednik književnih listova „Odjek“ i „Život“, predsednik udruženja književnika Bosne i Hercegovine, upravnik Narodnog pozorišta u Sarajevu, direktor izdavačkog preduzeća „Svetlost“, član i saradnik mnogih kulturnih i javnih ustanova.

Njegova smrt ostaviće veliku prazninu u Bosni i Hercegovini, jer je umro u punom zama-hu. Uvek stalozhen, vedar, rea-lan i ekspeditivan, on je često bio neophodan u mnogim poslo-vima.

Božidar KOVAČEVIĆ

POEZIJA

Dušan MATIĆ

LJUBNO

U ZAGRAĐI

(Neko se večeras neće vratiti u svoju sobu.
Sat koji ne prestaje da kuca niko neće da čuje.
Duge, beskrajne misli što su se te noći imale da roje
Ostaće za navek nerodene, čak ni moći neće da se zaborave.)

Trgne se tako talas iz tavnina,
Iz zaseda gde korenje je, izvori gde su.
Prelije trave, planine namrgođene,
Smečne zvezde, krevet razmešten, reči spremne,
Prste na stolu, da večeras ne mogu, pa ne mogu da pišu.

Trgne se tako talas iz tavnina,
Iz zaseda gde korenje je, izvori gde su.
Ako prsti večeras ne mogu, pa ne mogu da pišu,
Trave, planine, zvezde, krevet, reči,
Međ korenjem, izvorima, crno neko čutanje dišu.

Neko se večeras neće vratiti u svoju sobu.
Sat koji ne prestaje da kuca niko neće da čuje.
Duge, beskrajne misli što su se te noći imale da roje
Ostaće za navek nerodene, čak ni moći neće da se zaborave.)

IV

Između života i smrti: jedva konjski nokat.
Između smrti i života: sav užasni obruč sjaja
Oko blatne, zlatne glave krilatoga bolnog zmaja.

Izet SARAJLIĆ

SARAJEVO

Sad nek spavaju svi naši mili i besmrtni.
Pod mostom kraj II ženske nabujala Miljacka teče.
Sutra je nečelja. Uzmite prvi tramvaj za Iliđu.
Naravno pod pretpostavkom da ne pada kiša.
Dosađna duga sarajevska kiša.
Kako li je bilo Cabrinoviću bez nje u tavnici!
Mi je proklinjemo, psujemo, a ipak dok pada
zakucujemo ljubavne sastanke kao da smo u najmanjijem maju.

Mi je proklinjemo, psujemo, svesni da od nje nikad
Miljacka neće postati ni Gvadalkvir ni Sena.
Pa šta? zbog toga zar manje ću te voleti
i mučiti manje kroz stradanja?
Zbog tog zar manja biće moja glad
za tobom i manje moje gorke pravice
da ne spavam kad svetu prete kuga ili rat
i kad jedine reči postaju „ne zaboravi“ i „zbogom“?

Uostalom, možda ovo i nije grad u kome ću umreti,
ali u svakom slučaju on je zaslužio jednog neuporedivo
vedrijeg mene,

ovaj grad u kome možda i nisam bio naj srećniji,
ali u kome je sve moje i gde uvek mogu
naći barem nekog od vas koje volim
i reći vam da sam sam do oćavanja.
U Moskvi to bih isto mogao, ali Jesenjin je mrtav
a Jevtušenko sigurno negde u Gruziji.
U Parizu kako da zovem hitnu pomoć
kad se ona nije odazvala ni na pozive Vijona?
Ovde zovnem li i topole, moje sugrađanke,
i onc čak znaće šta je to što me boli.
Jer ovo je grad u kome možda i nisam bio naj srećniji,
ali u kome i kiša kad pada nije prosto kiša.

BESKRAJNA MOĆ GOVORA

(Branislav Petrović: „Moć govora“, „Prosveta“, Beograd 1961. godina)

Izazov je dobačen — ni manje ni više nego Heraklitu: „He rakliti crkni pukni“; kad bi mogao — i hteo — da se ljuti, imao bi zašto: „Herakliti ti si za ista hulja“. Ali to je pesma; i ako je doista reč o pesmi, daleko od svojevrstnoj igri, onda na očari pedanterije smetaju i mogu se u igri razbiti; reči nisu lišene odgovornosti, ali odgovornost nije samo u rečima: ona je u stvorenoj ili zamišljenoj celini, u određenoj formaciji izraza. I zato izazov dobačen Heraklitu — ili bilo kome drugom — ne možemo smatrati drukčijim nego što je ste: kao pesničku igru, razbarušenost, inat, prkošenje; a to su već elementi iz kojih se može izgraditi poetski stav, stil, sistem.

U zbirci „Moć govora“ Branislava Petrovića, pesniku iz mlađe generacije koji je već prvim stihovima skrenuo na sebe pažnju, taj stav i stil se donekle uobličio. Njegov uzgredni obračun sa Heraklitom, u pesmi „Panta rhei“, jedna je od karakterističnih manifestacija toga stava. Sumorna reč prolaznost, fatalna reč teče — „gle TEČE reč strašnja od cveta“ — izazvala je pesnikov revolt, otpor, nemirenje, suprotstavljanje prolaznosti, ma koliko da je neminovna i neizbežna, i makar je formulisao ta kav filosof kao što je Heraklit. Otpor i nemirenje sa prolaznošću izraženo je u Petrovićevoj pesmi drugom jednom igrom, fudbalskom igrom „bande okorelih mališana“. Pasivni udes prolaznosti — „teče čovek teče reka teče groblje“ — zamenjen je ovde burnom i neobuzdanom fizičkom akcijom, napornom, usredsređenjem ka izvesnom cilju, izvesnim osvajanjem — „već smo povelj sa dva u la“, „pobedili smo“ — koje, iako izgleda ništavno i beznačajno, može da donese bar privremenu radost i olakšanje.

Branislav Petrović je stoga i jedan od retkih mladih, a i ne samo mladih, pesnika koji nije natmuren, celomudren, patetično zabrinut; jedan od retkih koji još ume da se raduje, koji ume da iskaže radost a da to ne bude zaboravljanje ozbiljnosti sveta i vremena u kome živimo, čije radovanje ne zvuči smešno ni lažno. U pesmi „Panta rhei“ naći ćemo ove stihove: „evo me srećan na zemlju“, „od radosti je život iz mene kroz rebra iskočio“ — koji u kontekstu prevazilaze svaki šupljii optimistički zanos, imaju punoću, udarnu moć i deo su poruge i prkosna prolaznosti, jagne i ushićenja pred životom kome se odvdiše često oduzima ili umanjuje smisao a da bi se sad smelo dozvoliti da mu jedno ovakvo bučno, glasno i strastveno približavanje ostane bez priznanja i bez pohvale.

Kažem: glasno i strastveno, — upućujući se ka onoj snazi koja pokreće, nosi i podržava ovu uspremljenost pred životom, ovu otvorenu, inadžijsku bunтовnu i radoznu zagledanost u svet; ta je snaga unekoliko i programatski usmeritelj Petrovićeve poezije: moć govora. Fascinaciju, opčinjenost govorom kod nas je prvi osetio i saopštio Rastko Petrović; a sada se, evo, predaje i Branislav Petrović, sa divnom bezbrižnošću i nipošto neumnom bezazlenošću, javljajući se tako sa samog izvora spontane, nefalsifikovane poezije. Pre svih moći, pesnik treba da ima moć nad rečima, da bude moćan u rečima, da ima moć govora. Samim tim poezija ponekad postaje više ekspanzivna, fizička sila, nabujala reka, okean, nego smirena intelektualna utančanost, gipka ponornica. Svrha je takve ekspanzivne poezije — i poezije uopšte — da proširi i intenzivira oseća-

nje života ili neživota. Nije nje no da objašnjava i analizira, već da ubacuje, prilagođuje čitaoca u pojedine situacije, stvorene ili koje sama stvara, i da se čuva vlastitog groba, vlastite negacije: verbalizma i retorike.

Uvodna pesma Petrovićeve zbirke je apoteoza govora koji „posebna je i najveća moć“, „poteza rečta, sugestivna, nadahnut, sa koncepcijom govora kao sjedinjavajućim, univerzalnim, svetljudskim elementom koju, u Petrovićevoj pesmi, dopunjuju Henri Michaux i Boris Pasternak i koja, nekoliko puta uporno ponovljena, glasi: „MALJ CIK DECAK GARSON i tako beskrajno moć govora“. Govorljivost pesnikova znak je komunikativnosti njegove pesme i njene poruke. On traži podijum, govornicu i, kao Majakovski, hteo bi da ga svi čuju, gnevno i srećno. Totalno anilromantičan, ovaj pesnik proglašava svoju muziku kornjačom i ne zahteva od nje inspiraciju — kako se to davno nekad uobičavalo — već traži da mu dovede ljude, i to traženje, poetski transformisano u svega pet-šest reči, kratko je smislom, ljubavljivo, vedrim humanitetom:

„...zatim
dovedi ljude najzad

mi dovedi ljude a
kada mi dovedeš ljude dovedi
mi ljude“.

Ali već u kasnijim pesmama o ljudima rudarima, zemljoradnicima, bolesnicima, ljubavnicima Branislav Petrović pomalo gubi dah, piše poetske — i poetične — razglednice, pravi manje-više duhovite ilustracije iz vesnih situacija, počevši od skice o ljudima sa severa koji „uz razgovor popiju mnogo vrućega čaja“ pa do lirsko-seksualne reportaže o tome kako „od poljubaca gradimo čoveka živa“. Ima među ovim pesmama još sličnih burleski, doskočica, naivnosti i zgodno prepevanih anegdota iz bogatog inventara svakodnevnih ljudskih strasti i nezgoda. Ali ima i duhovitosti i šarma koji — bez potrebe da im izmišljamo eventualne uzore — ukazuju na autentičan pesnički temperament. Najbolje se sme u zbirci „Moć govora“ — „Panta rhei“, „Naređujem ti“, „Pesma o Aninom povratku sa letovanja“ — vredni su rezultati jedne zanimljive, dobro počete poetske igre u čijim bi čarima trebalo pronaći brigu i negu koja će budućim igrama dati nove, raznovrsnije i zrelije razmere.

Miloš I. BANDIĆ

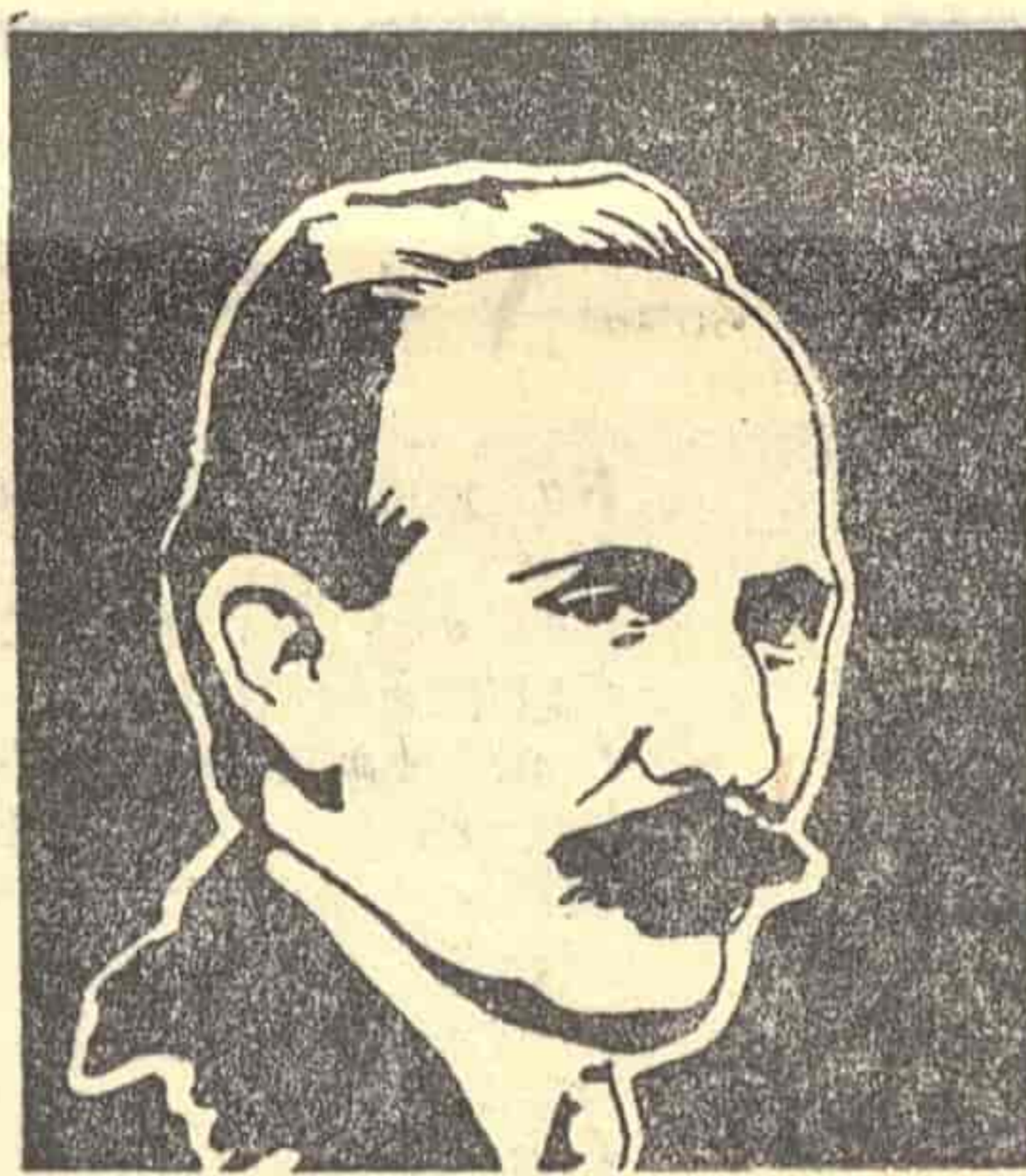
NOVO IZDANJE SABRANIH DELA PETRA KOČIĆA

(„Prosveta“, „Srpski pisci“, Beograd, 1961)

Prošlo je desetak godina od poslednjeg izdanja Kočićevih sabranih dela i skoro trideset godina od pojave prvog izdanja u poznatoj kolekciji „Narodne prosvete“. Nesumnjivo je da su se u tom periodu postigli značajni uspesi u definitivnom utvrđivanju autorstva pojedinih Kočićevih radova objavljivanih u dnevnim štampi, književnih i publicističkih; vreme je takođe omogućilo i svestranije upoznavanje sa sačuvanom arhivskom gradom o ovom značajnom piscu.

Čije delo predstavlja jedan od vrhunaca srpske realističke proze i, najzad, u tom vremenu izrađena je i opsežna bibliografija o piscu. Napisane su i značajne studije o Petru Kočiću — među njima i opsežna monografija Todora Kruševca, koja da nas predstavlja osnovu za svačemu temeljito proučavanje života i rada pesnika Bosanske Krajine. Sve je to nesumnjivo doprinelo da novo izdanje sabranih dela Petra Kočića, koje se sada pojavljuje pred čitaocima, bude do danas najkompletnije, ali ne i sasvim kompletno. Uzrok tome treba, pre svega, tražiti u samoj koncepciji „Prosvetine“ edicije sabranih dela srpskih pisaca. I ne samo tu: čini nam se da već uvedena praksa naših izdavačkih preduzeća, dobrim delom zavisna od ekonomskih uslova, ali i od objektivnog stanja u proučavanju naše književne prošlosti uopšte, uslovljava takva izdanja — potpuno i bolja od dosadašnjih, ali još uvek ne i definitivna, sasvim kompletna, i što bi bilo najidealnije, — kritička. I upravo pojava novog izdanja sabranih dela Petra Kočića povod je da se postavi pitanje — kada ćemo već jednom prići izdavanju potpunih, kritičkih izdanja dela naših pisaca? Bolje reći, to se pitanje nameće baš na ovom primeru, jer nije dovoljno samo inicijativa izdavačkog preduzeća: kako još uvek nemamo stalnu instituciju kojoj bi jedini zadatak bio sistematsko proučavanje dela naše književne baštine i njihovo pripremanje za štampu, prirodno je da ćemo i dalje dobijati ovakva izdanja sabranih dela naših pisaca obogaćena ponekom novom pripovetkom ili pesmom, ali još uvek bez pretenzija da je obuhvaćeno sve.

U novo izdanje sabranih dela Petra Kočića (redakcija i komentari Đuro Gavela, predgovor Velibora Gligorića) uvrštena je jedna dosad nepoznata Kočićeva pripovetka („Moji poznanici“,

PETAR KOČIĆ

objavljena u „Politici“ 1904. god.), zatim jedna pesma bez naslova („Spustivši glavu na moje grudi...“) objavljuje se u ovom izdanju prvi put; za razliku od ranijih izdanja Kočićevih dela u ovom se objavljuje i zanimljiv prikaz zbirke pesama Alekse Šantića, koji je Kočić objavio 1911. god. U „Otađbini“ (u tom prikazu Kočić prvi uočava vrednosti Šantićeve socijalne poezije i navodi po znatu pesmu „Muka“ — „O klasje moje...“). Ako konstatujemo da se pripovetka „Moji poznanici“ može bez dvoumljenja svrstati među slabija Kočićeva prozna ostvarenja i da je pesma „Spustivši glavu...“ samo početnički izraz intimnih osećanja, dok je Kočićev prikaz Šantićeve pesama zanimljiv uglavnom zbog ukazivanja na vrednosti socijalne poezije ovog pesnika, moramo istaći da je više od devedeset dosad neobjavljenih pisama Petra Kočića raznim ličnostima (pretežno njegovoj su pruži — Milki) — ozbiljan prikaz, koji nam ovo izdanje donosi. Objavljena Kočićeva prepiska vrlo je zanimljiva i biće od koristi pri daljem proučavanju života, rada i dela ovog pisca. Naročito su cirljiva Kočićeva pisma Milki Kočić upućena iz Beogradske duševne bolnice 1916. godine, neposredno pred pesnikov tragičan kraj.

Prelistavajući ponovo stranice Kočićeve proze ne možemo a da se ne divimo njoj izvornoj lepoti: čistoti jezika, nesvakidašnjim, ali lepim stilskim konstrukcijama, uspešnim poređnjima. Kočićevi opisi bosanskih pejzaža ponese čitaoca svojom neposrednošću i iskrenim doživljajem. A pojedine pripovetke sa socijalnom tematikom zadivljuju piščevim poznavanjem života bosanskog seljaka i, još više, načinom obrade tog bogatog materijala; nisu to suve

slike, etnografski opisi: sve je u tim pripovetkama nadahnuto životom i ispunjeno bogatim opersvacijama o lepotama života, bez obzira na ubogo siromaštvo i bedu u kojoj živi većina Kočićevih junaka. A legendarna sa tira „Jazavac pred sudom“ ukazuje na velike mogućnosti Kočićeva talenta, tako da ne možemo a da ne zažalimo što se pisac nije bavio i dramom. I-pak, Kočićovo delo, nastalo između trzavica jednog ne tako dugog života, života ispunjenog borbom i nedaćama, i pored toga što otkriva neiskorišćene mogućnosti piščeva talenta, predstavlja, samo za sebe, realnu vrednost visokih kvaliteta. Kočić obogaćuje srpsku realističku prozu ne samo novim temama i opisima života jednog kraja koji ranije nije imao svog literarnog slikara, nego i novinama u svom umetničkom izrazu: pojedine njegove pripovetke mogu i danas biti uzor stila i primer za bogatstvo i raznovrsnost u stilskim konstrukcijama.

U dosadašnjim istraživanjima i izdanjima dela Petra Kočića publicistička delatnost bila je dosta zanemarivana. A to je delatnost koja je u priličnoj meri apsorbovala Kočićeve snage i koja će kada bude proučena omogućiti da se i književno delo Petra Kočića još bolje shvati. Ovo novo izdanje samo ukazuje na potrebu da se svestranije prouči izučavanje Kočićeve publicističke aktivnosti.

Autor komentara u ovom izdanju, Đuro Gavela, trudio se da u vrlo sažetoj formi iznese maksimum podataka o Kočićevim delima. Ne može se reći da u tome nije uspeo: komentari štampani u ovom izdanju rezultat su proučavanja svih radova, uključujući tu i najnovije) o delu Petra Kočića, tako da sadrže sve značajnije podatke. Osim toga, treba istaći da na svim važnijim mestima komentari upućuju čitaoca na opširnije radove o pojedinim pripovetkama, jer, verovatno zbog prostora, komentator nije mogao obuhvatiti sve raspoložive podatke. — Uz i knjigu štampanu je i rečnik manje poznatih reči, koji će dobro poslužiti savremenom čitaocu. Na kraju II knjige objavljena je i opsežna bibliografija radova Petra Kočića, kao i bibliografija radova o piscu i njegovu delu, čiji su autori Golub Dobrašević i Dragoljub Vlatković.

Raško JOVANOVIĆ

PESNIK U ŽIŽI DANAŠNJI

(Milorad Panić Surep: „Mesec i pruće“, izdanje piščeve, Beograd, 1961)

Poema „Mesec i pruće“ govori nam o nemirima, strepnjama i problemima današnjice. Da bi izbegao opasnosti retorike i spoljne, grube i vidljive tendencioznosti, autor je konstruisao neku vrstu fabule koja mu je omogućila da izrazi svoje ideje u prihvatljivom i dopadljivom poetskom obliku.

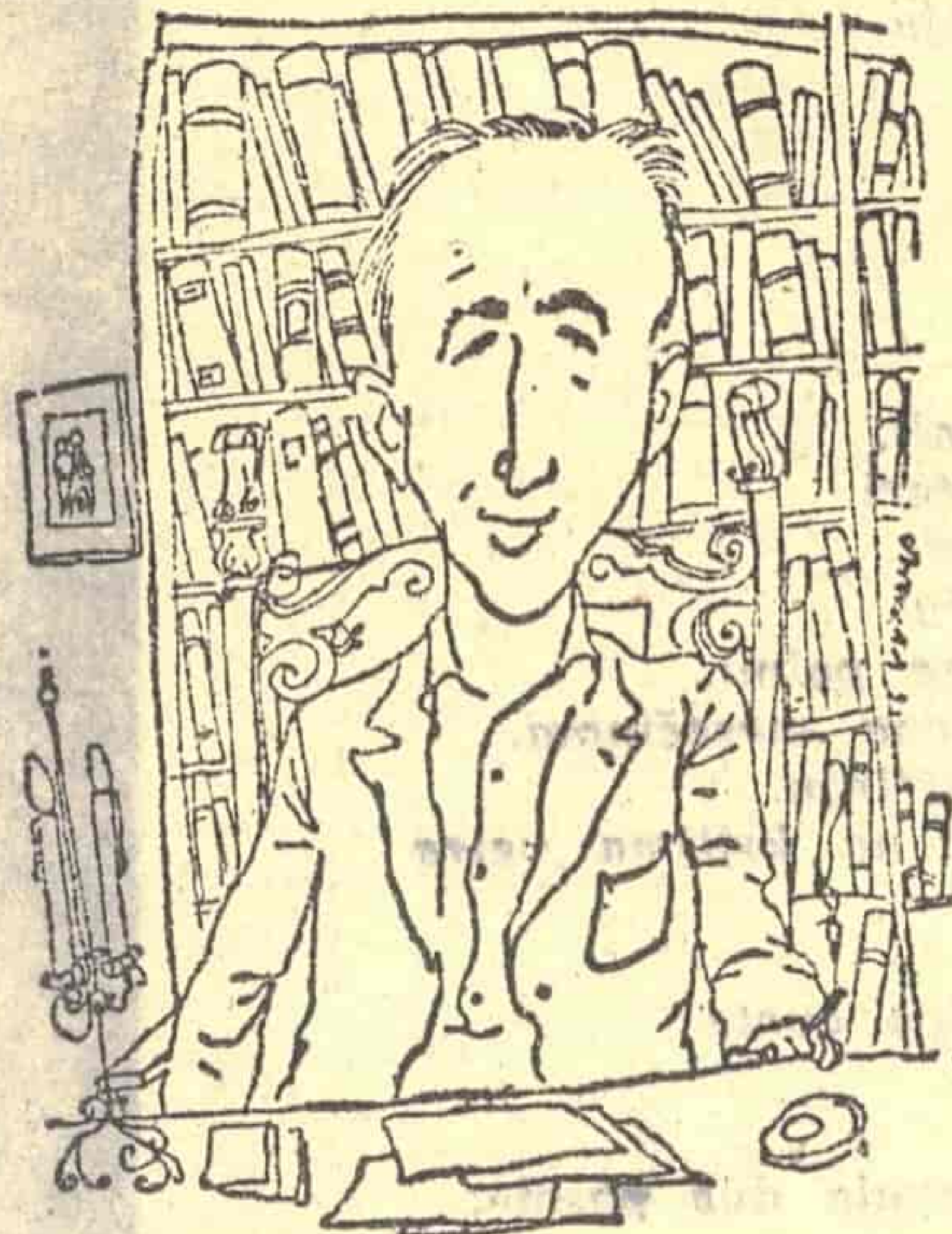
Poema počinje sasvim realistički: pesnik priča o tome kako je jednog dana, posle zračnog posla vratio kući, željan da zaboravi jednoličnost gradskih časova u kojima zivanja teku sa nekom urtvljujućom pravilnošću i dosadom. I šta se zbiva? Odjednom ranija dotle uobičajena narativno, dobija pri zvuk fantastičnog. Prisustvuje mo li možda čaroliji sna? Kao da dugo zadržavane snage mašte provaljuju brane navika i racionalnih stuga i odvođe pesnika u imaginarne predele gde se ostvaruju zahtevi nesvesnog, sve želje i žudnje srca. Teško je sa sigurnošću odgonetnuti do kraja smisao ovog Surepovog dela u kome se mešaju, vrlo uspešno uostalom, java i snovi, stvarno i izmišljeno, banalno i neobično, trivijalne pojedinosti života sa prefinjenim simbolima.

U drugom delu „Meseca i pruće“ vidimo ciganski logov, novu sredinu u koju je pesnika dovela čudljiva moć fantazije.

Završni stihovi fragmenta objašnjavaju nam unekoliko značenje egzotičnog ambijenta za pesnikovo duhovno stanje i orijentaciju. U večnom nagonu za lutanjem i promenom, osećanju straha, stalnom oprezu i iščekivanju opasnosti kao da se krije duboka suština čoveka, njegova praiskonska ugroženost i pat-

o sudbini čoveka savremenog doba.

U trećem delu poeme srećemo se prvi put sa istorijskim aluzijama. Avetinsko lice poslednjeg rata izranja iz magle sećanja kroz marševske okupatorskih vojnika i bat čizama. Od trenutka kad se ovakve uspomene javu, gomilale se do kraja poeme mračni i svirepi događaji koji se postepeno pretvaraju u atmosferu neprekidne mere, pritiska i divljine. Pesnik čuje panično zapomaganje ugroženog čoveka, izloženog pretnjama o smaku sveta, podvrgnutog razornom dejstvu programa o atomskom uništenju svega. Umorni i napaćeni ljudi, vetački razdvojeni i međusobno sukobljeni do istrebljenja, nadaju se spasenju, otkrovenju koje će im pomoći da nadu put i izlaz iz laviranta istorije. Samo ljudski rad, fizički i duhovni, kao simbol čovekove stvaralačke radosti, može povratiti veru u smisao postojanja i odstraniti mržnju i bol. Ali da li će se smisao rada „speti da razagna „tminu slepila“, apsurd političkih i društvenih nepravedi u svetu? Unezvrenno pitanje pesnikovo poseduje snagu iskrenosti, tragičnosti i ono prestaje da bude samo njegovo i da bi postalo pitanje sviju nas. Cigani, na kraju poeme, ponovo kreću dalje u nepoznato, opet gonjeni strahom i opasnošću. To je „prastari zakon begstva i vitlanja „od iskonit“. Pesnik se budi iz mučnog sna, ispunjenog halucinacijama, sa krikom strave. Znači li to da nije našao nigde uteha?

MILORAD PANIĆ SUREP

Neobično putovanje na krilima sna među čergare izražava, možda, i jednu drugu težnju: želju za povratkom u prirodu, u svet svežine, rada, neposrednosti; tamo vrebja smrt, ali se tamo jače, punije diše u zagrljaju sa zemljom i njenom neštivom stvaralačkom snagom. Ili pak cilj pesnikovog stranstvovanja leži van svih mogućnosti na koje smo ukazivali u nekoj oblasti njegovih intimnih, subjektivnih namera i težnji izrečenih stihom čiji sadržaj, budući dosta taman i nerazumljiv, ostaje ponekad čitaocu nepristupačan?

U svakom slučaju, bilo da je reč o psihanalitičkoj problematiki oslobađanja želja potisnutih u podsvest, ili filozofskoj ideji o strahu kao zajedničkom i opštem ljudskom osećanju, ili o nekoj vrsti rusovskog povratka u prirodu, činjenica je da je prizor ciganskog naselja dobro poslužio za izražavanje pogleda

MORALISTIČKA PORUKA ĐAKOMA LEOPARDIJA

(„Dijalozi i eseji“, „Zora“, Zagreb, 1961)

Ako je ijedan pisac svojim vokacijom sveta bio pesnik koji je pre svega protagonist svoga filozofskog stava prema bolji života poricao i porekao nepreciznost kvalifikovanja svoga dela kao izraza pesimizma — onda je to, nesumnjivo, Leopardi. Jer dovoljno je pročitati odlomke iz „Zibaldona“, njegove misli ili pisma, „Uspomene na prvu ljubav“ ili „Pohvalu pticama“ — pa uvideti u kojoj meri je ovog pesnika preokupiranog moralnim određenjem čoveka prema svetu u kome jeste nemoguće podvesti pod usko limitirana kvalifikovanja kao pesimistu ili optimistu. Upravo to daje snažan pečat čitavom Leopardijevom opusu koji je samo utoliko pesimistički ukoliko su pesimistička i sva druga vrhunska filozofsko-poetska zagledanja u problem čovekove egzistencije, bez obzira da li u ovom času govorimo o Helderlinu, Ničeou ili Leopardiju, Kirkergradu ili Kamiju. Zato gotovo antički intonirani dijalozi Leopardija, ako nisu pleoaje za neki koherentni filozofski sistem, a to pesniku i misliocu Leopardiju nije ni bio cilj, oni su, nesumnjivo, tragalačka putovanja po najširem ljudskom moru razrešavanja najbitnije problematike čovekovog življenja, njegovog otpora vegetiranju, i svim svojim bezumljima. I ako Đakoma Leopardija treba kvalifikovati kao pesimista onda je to onaj pesimizam neopozidivo moralno terapeutski koji se više ne ukazuje kao pesimizam već kao autentična funkcija totaliteta života na zato i opravdanje punog smisla prisutnosti u životu čije varijabilne i relativne moralne kategorije u najvišoj mogućoj meri se o-

ĐAKOMO LEOPARDI

stvaruju kao imperativi naše angažovane prisutnosti. Ako je sam Đakoma Leopardi više puta konstatovao muku svoga boravka u svetu živih — on je i nepogrešivo dobro osećao da je čovek čoveku opravdanje smisla života. To u njegovim dijalozima i esejima kao u pravim poetskim tekstovima dolazi do svoga najvišeg izraza. Bez ambicije da mu misli date u aforističkom obliku budu same sebi cilj, a sa očiglednom težnjom da ostvaruju moralno dejstvo — Đakoma Leopardi potvrđivao se kao poetsko-filozofski prorok čije je čitavo delo upereno protiv taštine i nebitnih odredbi ljudskog kvaliteta. To čitamo u „Mislima Bruta Mladeg i Teofrasta na sa mrtvi“, u „Dijalogu između Timandra i Eleandra“, u „Povijesti ljudskog roda“, „Zibaldonu“, pismima ocu, prijateljima, poznanicima.

Od ljubavnih pisama i fragmenta dnevnika u kojima se

Nastavak na 6. strani

Branko PEIĆ

SAVREMENA ARAPSKA
POEZIJA

TADŽ AS-SIRR AL-HASAN (Sudan)

CVEĆE NA STAZI
USPOMENA

Možda sam posadio dva cveta
na stazi naših uspomena
i zalio ih sa dve suze,
a možda su vetrovi dotrčali
do šuma dveju obala,
možda je neko oko
videlo naše senke kako se talasaju
na ivicama dva potoka.
Draga, tvoje oči su izbledele,
u njihovoj dubini vidim senke
bagrema i vrbe
na kojima lista ljubav.
O lišće palme,
o grane vrbe na našoj lepoj obali,
ako je vidite da ide obalom večeri
a oko nje u mom selu blista belina
i sija se rosa na poljskom cveću
dok drugu obalu pokrivaju lepeze palmi,
recite joj da ste vi noć osvetljena mesečinom.
A kada istočni vetrovi ispune pustinju,
recite joj da ste videli mladića na krilima vetra
čije ruke mašu zori
i zasadaju
na stazi njegove stare ljubavi dva cveta
kao dve zvezde
koje je on zalio sa dve suze
i da je njegova tmurna lira ispevala dve pesme:
„Draga, tvoje oči su pobledele,
vidim u njihovoj dubini senke
bagrema i vrbe
na kojima lista ljubav.“
I videli smo da je zagrlilo
od tvojih zelenih tragova dva otkućaja srca.
A kad je nestao u plavoj pučini prostora
vratilo nam se odjek
na krilima dve pesme:
„možda je neko oko
videlo našu senku na obalama dva potoka“.

ILJA ABU MADI (Liban)

TALISMAN

Došao sam ne znam odakle, al' sam stigao.
Videh put pred sobom i krenuh.
I ići ću stalno, želeo ja to ali ne.
Kako sam došao? Kako sam put video?
Ne znam.

Da li sam mlad ili star u svom biću,
Jesam li slobodan sasvim ili u lance vezan,
Vodim li samog sebe ili voden sam
Zeleo bih da to znam, ali:
Ne znam.

A kakav je moj put? Da li je dug ili kratak?
Da li sa uspinjem njime ili propadam i tonem,
Idem li to stazom ja ili sama staza ide,
Ili oboje stojimo dok vreme teče?
Ne znam.

Kako bih voleo znati — dok bejah u nevidljivom svetu —
Da li sam bio svestan da sam u njemu zakopan,
Da ću se na svet pojaviti i da ću postojati,
Ili ništa od toga nisam mogao da shvatim?
Ne znam.

Da li sam pre nego što sam postao čovek
Bio ništavilo i apsurd, ili sam bio nešto?
Da li ova zagonetka ima rešenja? Ili će ostati večna?
Ne znam... A zašto ne znam?
Ne znam.

MAHMUD HASAN ISMAIL (Egipatska Provincija UAR)

NOVA ZORA

Video sam korake slobode na obe reke
Kao zora koja osvetljava Istok i Zapad

Širi večnost, oživljava biće
I na obe obale stvara život.

Zemljo moja! Ova je zora
Vesnik dobra, a sreća se javlja

Na njenom licu, na kome čitaš priču o borbi
koja daje žetvu... uberi je obema rukama.

Sa trojih je obala ona izbrisala moć tirana
Uzdigla je ponos iznad visokih gora

I oživljava te, zemljo moja, da si savladala život
I podigla znamen do polarnih zvezda.

U moju zemlju neće se vraćati tirani
Da svojim rukama osuše stablo života.

Pitaj felaha o tom životu, o snovima!
Zora ga oslobodila, razvedrila mu čelo
I vratila žetvu da je on sam bere.

Zemlja je cvilela od nasilja
I mesto jedne suze dve su tekle.

Sad se otreznila i podigla gordi barjak
I postala himna koja svud odjekuje,

I postala jutro preporoda koje razbija tamu
Svako oko želi da vidi njen sjaj.

MARK SAGAL: JERUSALIMSKI PROZORI

ABU L-KASIM AŠ-SABBI (Tunis)

SREĆA

Šta je sreća na svetu do dalek san
Kome svet žrtvuje svoje dane
Nemirna himera opija njime ljude
Kada ih obuzmu snovi i tama.
Nasmejan primi život — kako ti je došao
Noseći na dlanu lovor ili smrt
Igraj po cveću ili trnju smireno
Bilo da ti peva slavuj ili kukavica.
Postupaj kako ti svet naredi, bez patnje
I hladno primi sve, jer on je samo kip.
I kad se ko žali ili pati, on milosti nema
I kad podnosi sve, spasen je samo podsmeha
sveta.

A ako želiš da proživiš u pesničkom miru
I da čistotu života kajanje ne pomuti

Onda ostavi ljudima njihov svet i buku
I život kako su ga sagradili i oćtali sami.

Učini da tvoj život bude rascvetan i zelen
U samoći u šumi, da buja i nestaje.

Učini da ti noći budu raspevani snovi
Jer svet koji poznaješ nije drugo do san.

ADONIS (Sirijska Provincija UAR)

NA POČETKU LETA

Na početku novog leta
Reče nam,
Naš uzdah nam reče:
Otputujte daleko
I nastanite se u ledenim šatorima
Jer ovde nije vaša zemlja.
Mi smo se zbog ništavnosti odmetnuli,
Srozali se, postali skitnice,
Praznina je progutala naš poklič,
Naša prednja strana ide iza nas,
Naši su se dani zamrzli na našim kosturima
I zgusnuli se kao naša krv
I počeli da žive kao sekunde
Počeli da kruže bez vremena.
Raštrkani,
Izgubljeni po stazama i bogazama
Naše mišice i srca su bleđa
I glad je ceo naš poklič
A vetar sav naš pokrivač.
Pa čak i zora beži sa našeg horizonta
I utopi se u našim zenicama
A kad nas uzdrma bitka
I počnu da viču rane
Zasmeju se slova našeg pokliča
Zasmeje se zora.

INOSTRANE TEME

ŠAGALOV I JERUSALIMSKI PROZORI

U brdima Judeje, na 10 km od Jerusalema dovršava se gradnja Medicinskog centra Hebrejskog univerziteta. Za sinagogu koja je u njegovom sklopu predviđeno je da bude ukrašena sa dvanaest velikih prozora (250 X 338 cm) od bojenog stakla. Rea- lizacija vitroa poverena je Mar- ku Sagalu. Umetnik je osam me- seci proveo na njihovoj obradi, u Remsu, u ateljeu čuvenih mej- stora bojenog stakla iz poro- dice Simon, stare koliko i ka- tedrala. Pred transportovanje za Izrael, svih dvanaest Sago- lovih prozora, izloženi su na- ročito za tu svrhu podignutom pavi- ljonu, u parku Luvra, is- pred paviljona Marsan.

U malom sivom paviljonu u- tiskani su veličanstveni. Židovi svetlosti i boje imaju na gleda- oca čudnu moć i delovanje slič- no muzici: njihovi bojeni zvuci dopiru sa svisju strana, prožima- ju i uzbuđuju. Najveći pesnik sa- vremenog slikarstva prihva- tio se posla dostojnog svog ne- običnog talenta i kroz donekle prilagodenu tehniku srednjo-

vekovnih majstora, prepavao re- či iz Mojsijeve Knjige Postanja onom istom dirljivom jednostav- nošću kojom je pisao i svoju poemu: „Samo je moja zemlja koju u srcu nosim“. Sagalovi dvanaest vitroa, dvanaest je- dvanaest izraelskih plemena: Ruben, Simon, Levi, Juda, Zaou- lon, Izakar, Dan, Gad, Ašer, Neftal, Josif, Benjamin. Sagalo vo je delo inspirisano rečima biblije: „Jakov sazva sinove svoje i reče: sakupite se da vam javim šta će vam biti do- posljетка...“ (Prva knjiga Mojsijeva, glava XLIX) ali su one prenete bojom i tumačene sim- bolima umetnikovog likovnog rečnika: okrunjenim pticama za lepršanim među kracima Solo monove zvezde, svećama čiji se plamen pretvara u cveće, ma- garcima što lebde nad morima, ribama koje su u letu susrele sunce, rukama što drže tablice zakona i uvek prisutnima, veli- kim okom koje upravlja ladama na pučini... Sunčeva svetlost ra- dire punim bljeskom kroz stak-

lo prozora, stapajući sve bojene delove u plemenitu zvučnost. Cr- tež sivocrn, pojačan olovom gra- di arabeske pune melkih senki a- likar je bojenju površinu me- stimično nagrizao kiselinom, da bi ublažio oštrinu tona. Svaki prozor rešen je u drugoj kole- rističkoj gami koja uvek čuva jedan opšti tonalitet u kome dominira crvena, zelena, žuta ili plava boja. „Kad svi prozo- ri budu na mestu, biće to kao kruna. Svaka će boja podstaci- ti na molitvu — kaže Sagal — ali ja ne mogu da molim, ja radim“. Duboko prožet dubom i smislom tekstova biblije koju je naročito proučavao, ilustrir- vao i uči napamet i koja je njegova „velika knjiga ljubavi“, Sagal je pri komponovanju prozora sinagoge poštuovao zah- tev da treba izbegavati predsta- vu ljudskog lika i stvorio poet- ske analogije, adekvatne tuma- če pojmovi i misli. Vizionar, on se ne zadovoljava da ilustruje, on od teksta stvara materiju ne- običnog, osobenog sna kroz ko- ji posredstvom boje ide usuret

HARUN HASIM RASID (Jordan)

SA IZBEGLICAMA

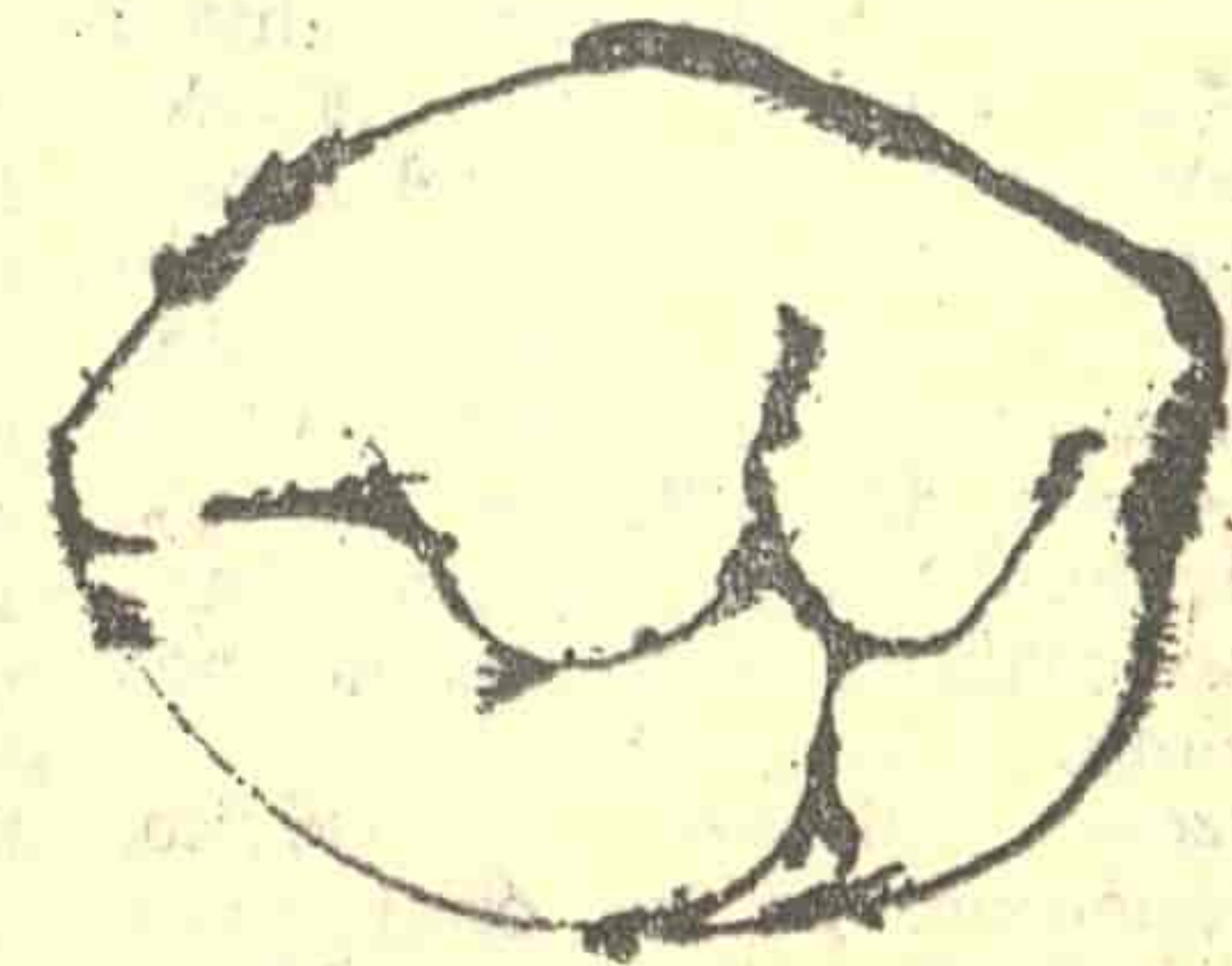
Dođe Lejli svom ocu
i reče mu tužno:
Zašto smo mi, oče,
zašto smo mi tuđinci?
Zar mi nemamo na ovom svetu
dragih prijatelja?
Oče, prolazi godina za godinom,
prolazi uzaludno
i nema nade, ni dobre vesti,
ni poverenja, ni zabave,
sem patnje i bola
sem glasa udesa
koji uvek osvetli moju otadžbinu.
Zašto mi ne sejemo
slobodno svojim rukama
i ne jedemo dobro naše njive...
Zašto smo mi u šatoru
u žezi i mrazu?
Zar se nećemo vratiti kući,
polju, časti?
Zašto smo mi u bolu,
u glad, u zarazi,
u bedi, nemilosti,
zašto smo oče,
zašto smo, tuđinci...
Pitala sam te juče
o mojoj majci,
pitala sam
a srce mi se cepa,
pitala sam, a iz zenica suze teku,
a ti u ćutanju utonuo,
ne govoriš, ne čuješ.
A ja vapim,
oče, reci mi,
zašto smo mi tuđinci?
Pitala sam te pre neki dan
pitala sam te o bratu Ahmedu
i samo što nisi izmaglio iz mog oka
onu... crnu slutnju
samo što nisi rekao „već je umro,
o Lejli, već je pao kao mučenik“.
Ali ti to ne učini!
Zašto to nisi učinio?
Zašto...?
Zašto smo mi, oče,
zašto smo tuđinci...

ABDUL VAHHAB AL-BAJATI (Irak)

PROLEĆE I DECA

Kao oči mrtvih na ulici Bagdada
plakale su dečje oči
i plaču.
Proleće je ponovo stiglo
u naš kraj,
vratilo se u naša polja
bez leptira, bez ruža.
A u mojoj zemlji vino prave od su-
naših mrtvaca i od krvi dece
i na krst raspinja sunce na trgovima
moga grada — zatvorenih vrata —
moga grada, Bagdada.
Bez ljubljaski, bez radovanja
dečje oči u njemu dočekuju zoru.
Zašto ne reci da stvarno se proleće
vratilo u našu zemlju,
vratilo u polja.
Naši se mrtvaci sahranjuju bez cveća
bez leptira
bez suza.
Proleće briše suze sa čela
naše dece i oboji nebo
bojom tvoga oka
bojom vatre
i mučenja.

(Preveo sa arapskog dr Hasan KALEŠI)

Dr Katarina AMBROZIC

CRNAČKA POEZIJA FRANCUSKOG IZRAZA

LEOPOLD SEDAR SENGOR (Senegal)

PESME ZA NAET

(Za dve trube i balafong)

Cujte muklo zavijanje paščadi
u mračnom čestaru utrobe moje.
Ili to kevcu moji žuti lovački kerovi pregledneli?
Moja je verna puška osvećenom krolju opasana.
Zviždim vam umilno, o psi ruku mojih, psi nogu mojih
Jer sam u bunaru jedne krčme na Monmartru
srce izgubio.

Cujte muklo zavijanje paščadi
u mračnom čestaru utrobe moje
Moju krv treba držati na uzici od rumenog cinobera.
Sin čovečji, sin lavlji reži
na ulubljenjnoj grbači bregova
i pali stotinu sela okolnih svojim muškim
glasom iz Harmatana.
Poskakivaću po brežuljcima, presecaću strah
stepskih vetrova

Izazivati reke i mora
u kojima se bezazorna tela
u plićaku svoje strepnje kupaju.
A tada ću se opet popeti
na mekušni trbuh sipina peščanih
i na rumene sapi dana
do ždrele tmine u kojemu je,
brzim ubodom, umoren
išarani faun sna.

EME SEZER (Martinik)

PROPIS

Dobro je to.
Bar ću se vratiti
kao divalj drač
bodljama puteva nakostrešen
kroz slavoluk
britkih samovanja.
Vratitiću se,
kao izgnanik i oskrvnjivač
kroz slavoluk mora
što podriva uzdržljivost kamena,
u kraj hleba bela
dečjih svetkovina,
ali sa čudnom čeljusti
vratitiću se
sa čeljusti vetra
koja ujeda
gošt gaj
čudnim smeom zazornim.
Crni zavičaj je za Crnca
veran san
opijen čistim vinom
crnog mleka zemlje.

ZAN-ŽOZEF RABEARIVELO (Madagaskar)

PREVEDENO IZ NOĆI

Crnca staklara
sa bezbroj zenica koje niko nikad
sagledao nije
sa ramenima do kojih se niko nikad
popao nije
roba Crnca staklenim perlama
nakindurenog,
što čvrst je kao Atlas
i nosi sedam neba na glavi
govore da je mnogokraka bujica oblaka oćnela
bujica u kojoj je već bila pokušana
njegova pregača crnačka.

Hiljade staklića
iz ruku mu se prosulo
odskočilo ka čelu
izubijanom o stenje planina
u kojima se rađaju vetrovi.
A ti si bio prisutan
pri njegovom svakodnevnom paštenju
i rađu neumornom
ti si bio prisutan pri njegovim samrtnim mukama
streljanog
kad su o zidime Istoka
odzvonile školjke morske,
ali ga ne žališ više
čak se i ne opominješ da
ponovo počinje patiti
kad god se izvrne sunce.

ZAK RUMEN (Haiti)

LJUBAV, SMRT

Za beznada jednog idola zatrovanog
unezveren pogled jelenka i laste,
smešak bodežom zaklan
žig krolju zakiseljen
pauk što pućinu prede
iz staračke bore izvlačeći nit
i svo kužno isparenje ovih usta.
Zora je okom trepnula
i polen sunca naprašio ti je obraz.
Pernato gnezdo postaju ti vlasi
kada ih vetar okrzne dahom.
Lepoto čarobna krvi uzburkane
tvoje ruke primose na žrtvu golubice
na kolenima nepobednim.

ETJEN LERO (Martinik)

SLOM

Skloni pod stolicu nakit
i cveće čilima
i vence noćasnje
da znoj lahora
i bedra zelenila
i trube podmorske
nadžive slom.

(S francuskog prevela Jugana STOJANOVIĆ)

ESEJISTIKA

ZDROBLJENO PISANJE

Za »Književne novine« napisao Rober Brešon

Nekad, želeo sam da napišem jedno kompaktno delo kao što je Prustovo (1). Ali sve dok sam tako želeo da napravim spomenik, nije mi ništa polazilo za rukom. Tek onoga dana kad sam se odrekao da izvlačim, polazeći od svojih razbacanih beležaka, jedan tekst, kao fotografiju čije bi one bile negativ, uspeo sam nešto da ostvarim. Tako da, u jednom svetu u kome je sve slučajno, jedino mi izgleda da ima neke nužnosti u onome što se skriva da je slučajno. Doprivena de la izazivaju u meni mučninu: ona zaudaraju na usiljeno. Ali možda još više ona dela u kojima su nered i nedovršenost posledica izveštačenosti (2). Najsigurnije i najtačnije ako se još misli da jedan dosta čvrst oblik kako bi mogla postojati, ali dosta kratkotrajan kako se ne bi mogla da uspostavi laž.

Mislim i pišem u nastupima. Moje misli su kamići. Moj se napor sastoji samo u tome da im dam meru i stil, da od njih napravim oblutke. Ali fragment, onakav kakvim ga ja zamišljam, nije predmet koji se sklapa nad samim sobom i koji je dovoljan samom sebi (kao što su aforizmi, maksime, ili propisi koje je moj profesor Alenov učenik, tražio da pišem); on je ispitivanje sondom; on je trenutak misli, i oblik joj nije ruho (čija bi funkcija bila da skriva ili da ukrasi, ali u svakom slučaju da izneveri); oblik je samo način da se ona pojavi. U bezobličnoj noći misli u kojoj gamižu mogućnosti, on ističe, podiže, osvetljava skutove istine. Pišem da bih dohvatio; ali istine ne dopušta ju da budu zgrabljene. Sve što možemo učiniti jeste da ih nazremo, kao košute koje beže kroz šumu.

Kad bi mi se desilo da pokušam da napišem romansirane povesti, znao sam da ću biti nesposoban za velike pothvate

kao kod pravih romansijera. Ono što sam hteo, međutim, da uradim, bilo je to pre da izazovem uzastopnost kratkih pokreta (povesti), po malo kao kod Betovena, u poslednjim kvartima, jedna rečenica počne, za tim se prekida, da bi pustila da druga rečenica počne, itd.

Ova rasparčana kompozicija, načinjena od polazaka (dakle od uvertira koje neće biti nikad zatvorene) biće jedino spo-

sli, jer one dolaze iz istinske domovine moga duha. Ja sam istinski u srcu svoje uslovljenosti samo u tim trenucima buđenja koji prate rođenje jedne ideje. Jer čovek je stvoren za avanturu; bez prestanka u prekidu ravnoteže između Drogoga i Istoga, otkaćen od sebe sama ali ne mogući ni da se privuče za svet u trenucima polazaka on najautentičnije ostvaruje svoje sklonosti. U istoriji kao i u našem unutarnjem životu, najveći događaji nisu zavrešci, već počeci: oni trenuci u kojima nepoznato provaljuje u poznato, u kojima se proživljeno iscrpljuje u požaru novoga, u kojima sakupljeno vreme ponese nas kao orao.

Moderna umetnost se rađa sa usamljenošću čoveka, i mrvljenje pisanja prati rasprskavanje universuma stabilnog nekada. Još od renesanse, proširivane saznanja potiskuje u beskraju granice sveta u kome je duh od sada izgubljen, ali mu istovremeno daje da oseti sopstvene granice. Čovekov duh ni je više u simbiozi sa univerzom. Pravo je očajanje nemati više zajedničke mere sa svetom koji se otkriva estetikom sumnje, komplikacije, dvosmislenosti, udvojenosti, svijanja, rasprskavanja. U jednom svetu u kome istine nisu više čvrsto obuhvaćene duhom, duh se cepa po u beskraju, postaje labirint, i umetnost se usitnjava, odriče se, krije se, ili se ubija. On je lud, kao busola koja više ne nalazi svoj pol (3).

U tom stanju nerada, jedina mogućnost duha da dospe do stvarnosti čini mu se da je munjeviti susret, iznenađenje, šikljanje novog. U tom smislu nadrealistička estetika je samo najbučniji izgled jedne moderne estetike koja se može naći svuda već od pre nekoliko vekova i koja je daleko od toga da je iscrpla svoje mogućnosti. Slika koja bi najjasnije položila račun o ovoj estetici polaska je estetika fusee-a. Malo je vazno gde će ona nanovo pasti, šta će se s njom desiti: ona je čisto šikljanje, tj. čista sadašnjost. Našu umetnost karakteriše baš odbacivanje svega onoga što vezuje svest. To je poricanje trajanja. Od figura Mikelandela još delimično utopljenih u mermer do slika i skulptura današnjice, isto je odbijanje stvaralačkog duha da se uspava u završnoj formi. I pogled koji mi bacamo na klasična dela otkriva našu nostalgiju za nestvo renim: mi više volimo Koroove skice od njegovih slika, mi se radujemo što se MISLI(4) nisu skamenile u neki traktat.

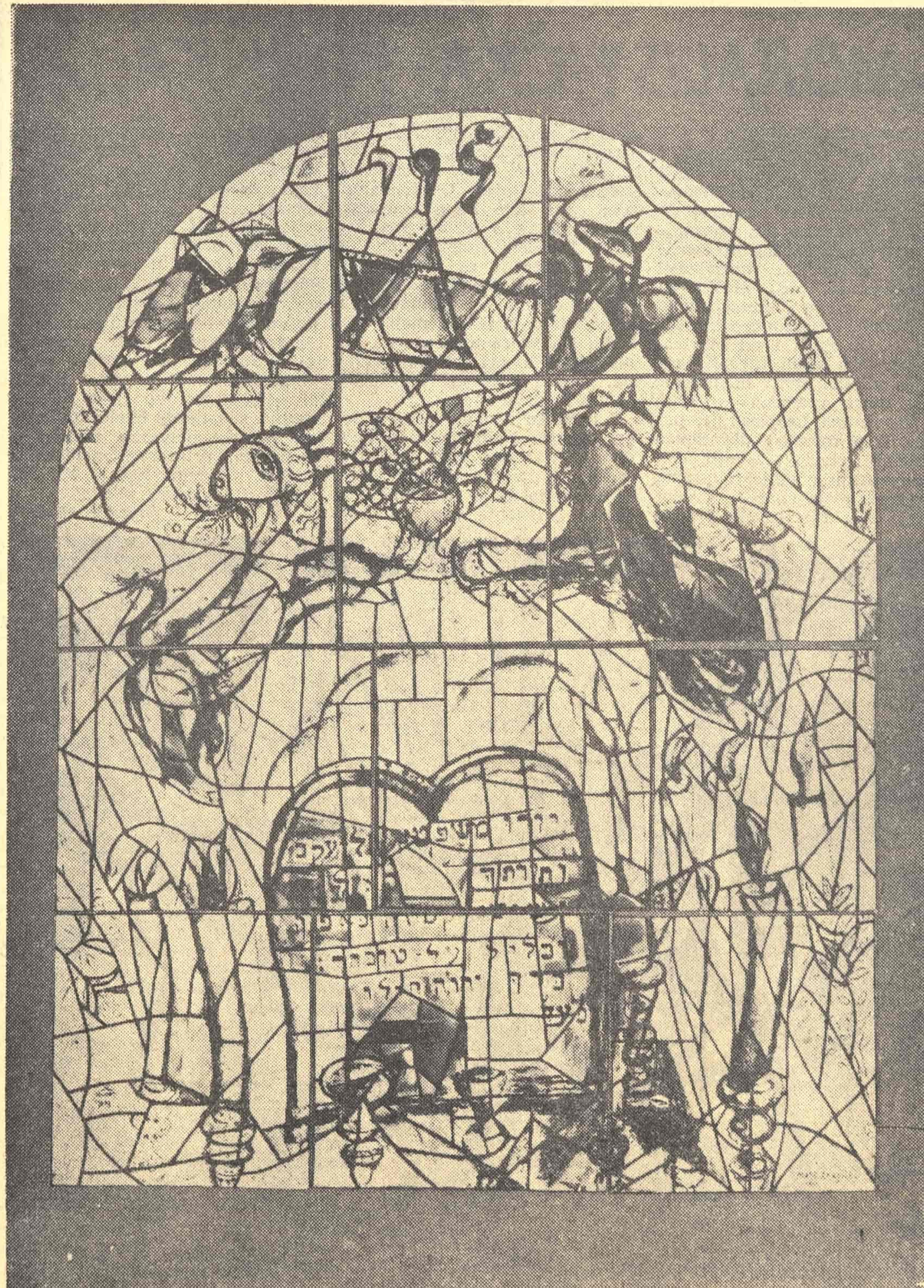
Kao privrženici action-painting-a, neki savremeni pisci ispaljuju jezičke rafale. Sem toga, automatsko pisanje se trudi da izrazi, a može biti i da postigne jedan kontinuitet; nadrealistička estetika prevazilazi nevezanost i dospeva do retorike, iako je to bezoblična retorika. Na drugoj strani, bez sumnje, trebalo bi naći tipove, i, ako tako može da se kaže, savršene modele jednog isprekidanog pisanja: kod tvorca dnevnik, beležaka, zbirki raznorodnih književnih spisa; u knjigama koje se nisu nikad sasvim napravile, u kojima je opiranje delu sama supstancija čelja; knjige koje nemaju razloga da se zatvore, ali ni razloga da počnu pošto se zna da nikad nije moguće ići do kraja ničega, jer nema kraja...

1) Poznato je da je Prust bio nameravao da objavi U traganju za izgubljenim vremenom u jednoj jedinosti svesci gotovo bez podele na poglavlja i pasuse. To publikovanje trebalo je da učini vidljivim u isti mah kompaktni karakter knjige i njenu organsku kompoziciju.

2) Mislim, na primer, na prvi roman Rože Nimijea Mačevi.

3) To je upravo onaj fenomen koji izvesni istoričari umetnosti zovu nijerizam. Videti u vezi s tim prikaz Z. Legrana o delima G. R. Hoka, u Kritici (Januar, 1960).

4) Paskalove

MARK SAGAL: JERUSALIMSKI PROZOR

STOGODIŠNJICA SMRTI PAVLA JOSIFA ŠAFARIKA

(1795 — 1861)

Kad je 1819. došao za profesora i direktora srpske pravoslavne gimnazije u Novom Sadu, Pavle Josif Šafarik imao je za sobom godine provedene na studijama u Jeni, gde se osim obavezne protestantske teologije bavio studijem istorije, filozofije, prirodnih nauka, matematike, pa čak i astronomije, — imao je, dakle, za ono doba svestrano obrazovanje; specijalnu pažnju njegovu privlačila je stara slovenska istorija s mitologijom, slovenski jezici i književnosti, koliko ih je mogao isčitati iz knjiga J. Dobrovškog, oca slavistike. I još više: u Bratislavi je godinu dana ranije izdao knjigu o češkom pesništvu, o stihu i prosodiji; ne mari ništa što je ona zastupala pogrešan princip kvantitativne metrike — glavno da je bila o pesništvu, o njegovoj prirodi, o muzičkoj strukturi. Pa on je i sam bio pesnik: s nepunih dvadeset godina izdao je zbirku *Tatranska Muza s lirom slovenskom* (1814), u kojoj je klasično obrazovani licecaj dao izraza romantičnoj ljubavi prema prirodi, rodnim Tatrama, i njihovim sinovima slobode, hajducima Janošiku i drugima. Dolazeći u Novi Sad, sav je ponesen tim romantičnim osećanjima: i ljubavlju prema Slovenstvu, i ljubavlju prema prostonarodnoj poeziji (usko ro, 1823. izdaje zbirku slovačkih narodnih pesama), i ljubavlju prema srpskom narodu, koji mu je ukazao gostoprimitstvo na svom tek osnovanom prosvetnom zavodu. Naravno, njegovo oduševljenje će vremenom splasnuti, kad se sukobi s nemilom stvarnošću, s konzervativnim shvatanjima vrhova tadašnjeg novosadskog društva, jerarhije i bogatog građanstva, samozavih trgovaca, koji sačinjavaju i patronat (upravu) gimnazije, određuju karakter i pravac nastave. Steći će mnoga gorka iskustva o ljudima koji brane samo svoje interese, a ne opštu stvar; eto, odbijaju da uvedu kao nastavni predmet (nastava je sva na nemačkom i latinskom) učenje svog srpskog jezika i književnosti, neće čak ni staroslovenski, koji je osnova njihovu crkvenom jeziku. Zato revo litirano piše prijateljima da bi kaluđer i rado ugušili „i onu najskrivenu iskru narodne prosvete. Njima je mila slepota i porobljenost (narola) — pritom im veselo brada raste“. Ume da oceni značaj Vukove reforme jezika, on je na strani njegovoj, pa su i Vukovi neprijatelji u crkvenom taboru — njegovu neprijatelji.

Šafarik se u Novom Sadu borio i s drugim teškoćama, ne samo s nerazumevanjem sredine. U ono vreme, Novi Sad je okružen močvarama, koje su izvor bolesti. Šafarikova porodica i on sam pate od raznih bolesti, tu je izgubio i dvoje dece. Piše prijateljima da je nekoliko puta bio smrtno bolestan, da se oseća slomljen u svojim najboljim godinama, u cvetu muševnog doba. Oseća se tu kao u nekom izgnanstvu duha. Pa ipak, uprkos svemu tome, kako plodonosan period u njegovu životu, kako snažna naučna aktivnost, kako široki pogledi i vidici daleko, daleko izvan tih sitnih balanačkih prilika, u široki slovenski svet! Slovenci se tada tako reći pojavljuju na pozornici Evrope, a Šafarik je taj koji će ih prikazati s njihove najbolje, kulturne, književne strane. Za svoga školovanja slušao je o njima samo pogrde, živeo je u svetu koji je Slovene, a među njima i njegov rođeni slovački narod, gde dao s preziorom gospodara. On će zato pristupiti prikazivanju njihove istorije, kulture, jezika i književnosti kao jedne celine, jer u to doba buđenja i preporeda još nije izdiferenciran pojam svakog slovenskog naroda. U Šafarikovoj *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (Budim, 1826; Istorija slovenskog jezika i književnosti) u svim dijalektima) postoji samo jedan slovenski narod s jednakim osnovnim karakteristikama, a njegov jezik razgranat je od iskonski u dijalekte; isto tako je i njihova literatura jedna celina, samo različna s obzirom na klimu, istoriju, religiju, način vladavine. Naročito su važni podaci o nama; „o srpskim stvarima — piše Kolaru — cr-

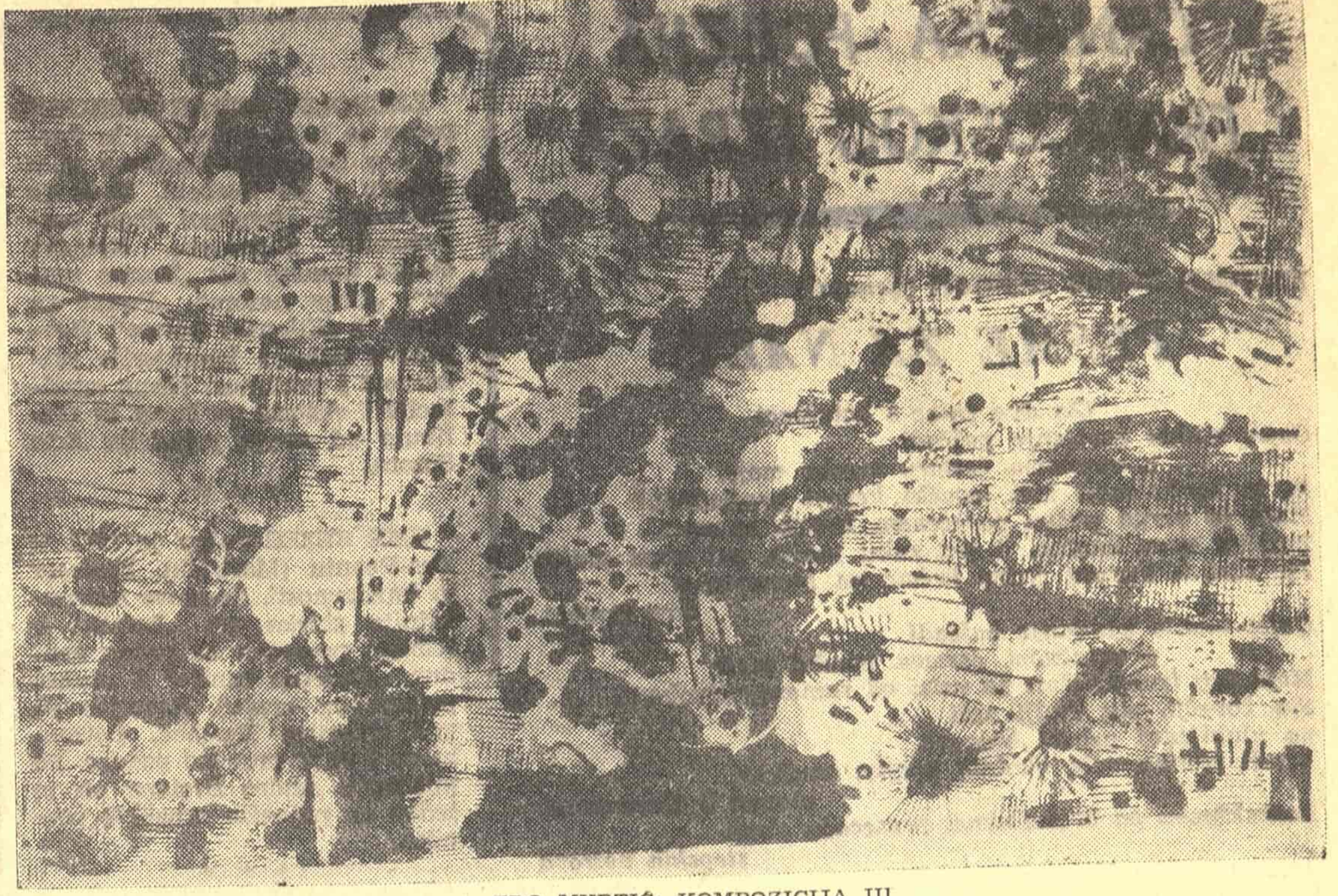
pem ovde sa izvora; o srpskoj književnosti mogu reći više nego inostrani literatori.“ Šafarik je u Novom Sadu započeo ili planirao i druge stvari, koje su mu u nauci sačuvali svetlo ime sve do danas. Obilazeći Fruškogorske manastire i njihove devičanski netaknute biblioteke, pronalazio je stare srpske knjige i rukopise; živo se dopisujući s Kopitarom, Gajem, T. Miklošičem i drugima, dobijao je podatke o ljudima i knjigama. Od Kopitara je dobio Copove beleške o slovenačkoj književnosti, od Gaja i Miklošiča podatke o hrvatskoj kajkavskoj. Tako je skupljao materijale za *Geschichte der südslavischen Literatur* (Istorija jugoslovenske književnosti), koju će dopunjavati do smrti, da bi je posmrtno izdao njegov zet J. Jireček (1864). To delo ima i danas vrednost s biografske i bibliografske strane.

Šafarik je imao smisla i za jezička pitanja u njihovu istorijskom osvetljenju. Materijal iz starih srpskih (kao i nekih hrvatskih) rukopisa upotrebio je u knjizi *Serbische Lesekorner* (Pešta 1833; Srpski pabirci), gde je analizom jezika starih spomenika dokazao da bar od IX v. samostalno živi srpsko-hrvatski govorni jezik, koji se svojom strukturom razlikuje od staroslovenskog i koji je svojim osobinama sličan savremenom srpskom (i hrvatskom govornom jeziku). Za istoriju proučavanja našeg jezika taj je spis upravo značajan; Jagić ga ocenjuje kao Šafarikovu najbolju filološku stvar, meće je na ravninu s *Gramatikom* Dubrovskog i Miklošičevom *Uporednom gramatikom*. Ta knjiga je koristila i Vukovoj borbi za jezik; očigledno je pokazivala razlike između srpskohrvatskog i crkvenoslovenskog jezika.

Napustivši Novi Sad (1833), Šafarik nije otišao ni na jednu katedru slavistike, koje se u to vreme, po njegovu nacrtu,

otvaraju u Rusiji i Pruskoj. On će otada pa do smrti živeti u Pragu, boreći se s oskudicom i nemaštinom: najpre je imao godišnju pomoć nekih prijatelja i mecena, s time da se kao „privatni naučnik“ bavi samo naukom. Posle je urednik nekih časopisa, zatim cenzor češke beletristike, najzad bibliotekar univerzitetske biblioteke; život mu je pun samoodricanja, u službi naučne istine. Na Slovenskom kongresu u Pragu, 1848. odlučno je, kao predsednik kongresa, ustao protiv porobljavanja Slovena, a za njihovu nezavisnost i slobodu. U naučnom radu, u tom periodu, prevladaju radovi koji se odnose na sve Slovene; najvažniji mu je rad iz preistorije i najstarije istorije Slovena — *Slovenske starine* (1837), epohalno i slavno delo slavistike XIX veka, prevedeno na nemački, poljski i ruski jezik. U njemu dokazuje autohtonost i starinu Slovena u Evropi, jednaku onoj Germana i Romana; Sloveni nisu došli kao neki priprek Huna u Evropu, a nisu braća ni Skita, Tračana, Sarmata i Ilira, kako se dotada u nauci verovalo (time je i Gajeva ilirska legenda dobila udarac). Potom izdaje stare spomenike jugoslovenske književnosti — živote Cirila i Metodija, sv. Simeona, kratke letopise srpske, zakonih cara Dušana i dr. Izdaje i spomenike glagoljske književnosti i postavlja tezu, koje se nauka drži još i danas, da je glagoljica starije pismo nego cirilica. Bolest ga je omela da dovrši mnoge stvari. Svoj plodonosan i mukotrpan život završio je 26. juna 1861. Nauka je, razumljivo, otišla svuda mnogo dalje nego što ju je on ostavio; ali njegova je zasluga što joj je on u mnogim oblastima — slovenskoj preistoriji, istoriji jezika, naučnoj obradi starih spomenika i drugim — pokazao put kojim će ići još mnogo decenija.

Dr. Krešimir GEORGIJEVIĆ

EDO MURTIĆ: KOMPOZICIJA III

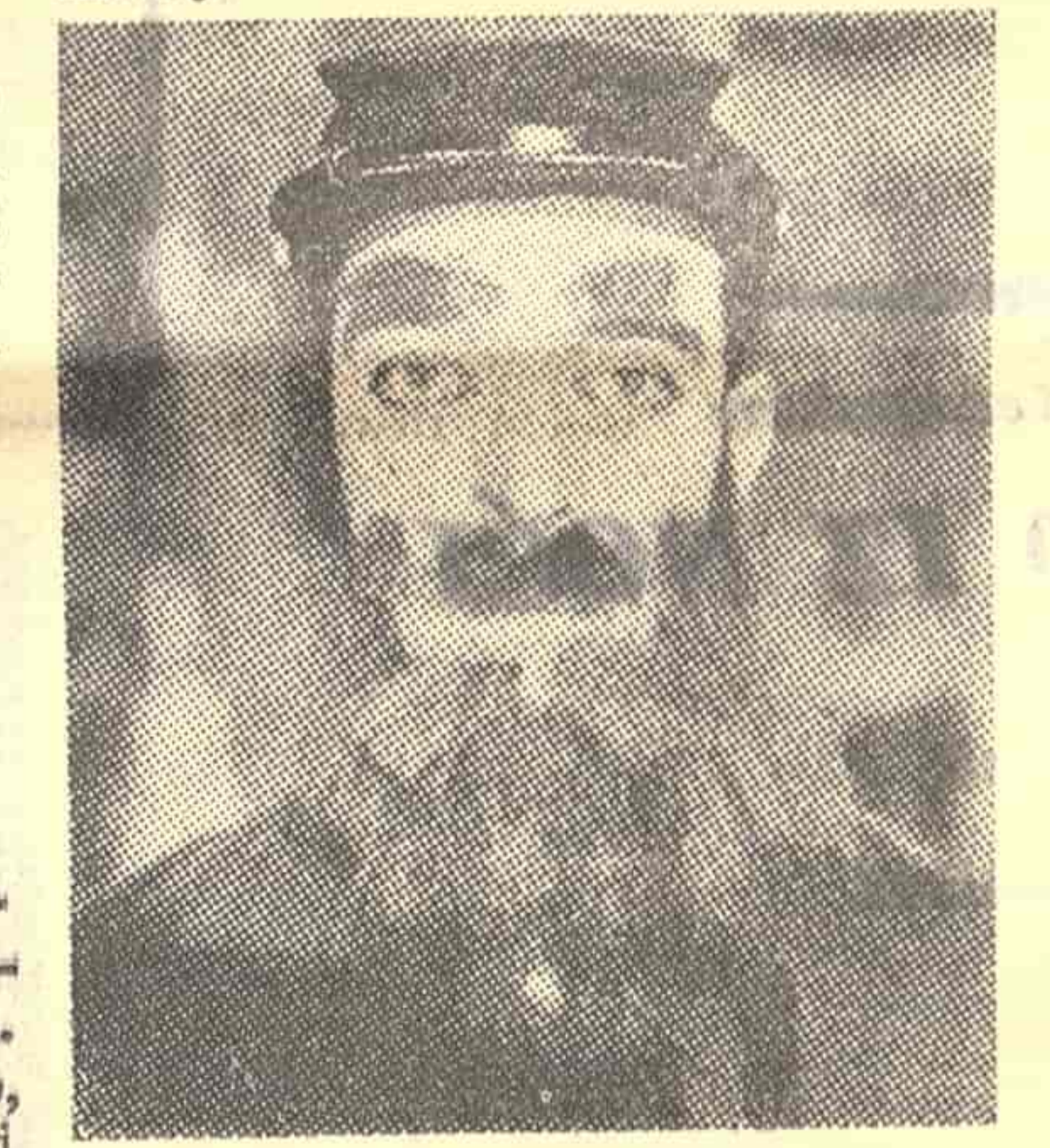
FILM

CELULOIDNI SAN

Poslednje dve sedmice ovog hirovitog leta ukrasile su se draguljem koji već decenijama nije napuštao bezbedne vitrine svetskih kinoteka i kioskova jedva da je dostojan bezbrizni večernji setač koji se uputio u bioskope u potrazi za zabavom. Prikazivanje Jangsonovog nemog filmskog kolaža „Dok je vladala komedija“ predvina je okolnost koja nam daje povoda da se opet pozabavimo problemom stare filmske komedije u kojoj već decenijama uživaju samo filmofili i sladokusci i koje se, eto, opet vraća svom mnogomilionskom zahvalnom gledaocu po jednostavnim kinoskopima.

Filmska praksa je dosad već u više mahova pokazala da se celuloidna traka malo razlikuje od ostalih „stvari zemnih“ i da je dovoljno svega nekoliko decenija da se remekdela, koji

ma je proročena besmrtnost sećaju na slične prizore iz naših snova. Bez sumnje nemi film je „svirepo humoran kao što je život humoran svirep“ (Dušan Matić), a na to sam sklon da dodam da ničeg svirepijeg i ničeg humoranijeg nema od naših snova. U svetlosti komparacije nemog filma i našeg sna njegova neprolazna skrućenost postaje sasvim normalna jer je otkriće psihoanalize i nadrealizma otvorilo pred savremenom umetničkom publikom i savremenim umetnikom jedan „čardak ni na nebu ni na zemlji“ kojeg se više ne može mo zasititi. Zar postoji išta u umetnosti što bi danas moglo da nas zasiti, nas u kojima je „večnost sa svojim svetovima“

BASTER KITON

njem s kojim su ih doživljavali njegov ded i njegova staramajka.

Dakako, po mnogo čemu nema filmska umetnost prednjači u odnosu na savremene filmove koji koračaju uporedo s mnogobrojnim progresom čovečanstva. Ta je zagonetka često bila odgonetana i nisu retki filmski estetičari koji kolor-filmu, sinemaskopu, sinera ni itd. pretpostavljaju jednostavni nemi film iz dvadesetih godina ovog veka, stavljajući njegovu remekdela ispred remekdela današnjice.

Ako se savremeni film svojom mnogostranošću u mnogome približava idealu sintetičke umetnosti, nemi je film bio i ostaje jedina apsolutna umetnost dinamične slike. Otud nas više ne mogu začuditi nekadašnji protesti velikih umetnika nemog filma koji su u trenutku pronalaska zvuka oplakali uništenje jedne integralne umetnosti. Iz današnje perspektive, kada su se te polemike zauvek utišale i duhovi smirili, odumirane nemog filma izgleda čak i tragičnije no što je to u ono vreme bilo. Prisvojivši za sebe pozorišnu reč, film joj je uskratilo njenu teatarsku poetičnost i misaonost, a s druge strane nakalemio je na skladni organizam nemog filma jedan nepotreban i nezgrapnan udarac kojim će se on doveka postapati. U današnje vreme ovakav pledoaje predstavlja bez sumnje prividni anahronizam, no on je ipak sve drugo pre no to.

Nemi film je pre svega film sna. Pokušajte da posmatrate bilo koji odlomak iz bilo kog nemog filma — reč je o nemim komedijama — i otkrićete bezbroj potvrda za takvo shvatanje. Prizori fantastičnih jurnjava, dematerijalizovanih tuča, nevidenih grubosti snimljenih usporenom kamerom i besmisljenih kalambura neodoljivo pot-

Tražeci najadekvatniju među bezbrojnim formulacijama feno mena humora pronašao sam dve koje su izvanredno pogodno da se primene na problem nemog filma i da u mnogome objasne njegovu neobičnu sličnost s našim snovima. Prva, to je formulacija Andre Morea koja glasi: „Cilj komičnog je da „splasne“ izvesne oblike ozbiljnog koji nas pritiskuju i da nas obodri time što će umanjiti njihov značaj.“ Bez imalo rezerve ovo se objašnjenje može do krajnosti primeniti na fenomen neme filmske komike. Po stoji li išta što je u stanju da potpuniše „splasne“ serioznu svakidašnjicu i da se bezobzir nije potsmezne našim dnevnim brigama od uspelog gega nemog filma? S druge strane takvo isto „splasnjavanje“ veoma je često i u našim snovima: otud ona sunčana jutra u kojima se budimo nejasno nasmejani kao da smo se u snu potsmehnuli čitavom svetu.

Druga formulacija iz pera Dušana Matića, istrgnuta iz konteksta, glasi: „... jer je humor tragedija koji je našla izlaz u život“. Ona srećno nadopunjuje prvu, unoseći svetlosti u ono u čemu je nemi film najzagonetniji. Svaki geg, svaki komični obrt u nemom filmu nalazi se često na samoj ivici tragedije i zato „crni humor“ i granjinjski humor nisu retki među prvim komedijskim filmskim delima. Poznata Caplinova igra na kotaljkama na samoj ivici ponora i Sarlova kuća-klackalica iz „Potrage za zlatom“ citiraju se često, ali prvenstveno kada je u pitanju analiza samog Caplina. Smatram, međutim, da se njihovo tu mačenje, zajedno s mnogim detaljima iz Kitonovih, Senetovih i Lendgonovih filmova, može preneti na mnogo širi plan i objasniti u velikoj meri čudovišno dvostruko tragičnog i komičnog koje je tako karakteristično za nemi film uopšte.

Tragedija, katarza koja prona lazi svoje razrešenje u životu takođe je čest predmet naših snova. Ne dokrajčujemo li često svoja očajnička bekstva u snu — baš u javi i buđenju? Najzad, ako smo bića koja razmišljaju u slikama (što nije sa svim sigurno), i ako sanjamo u slikama (što jeste sasvim sigurno), nije li nemi i samo nemi film dinamično ogledalo naših snova. Teško da bi ga najšire mase tako prihvatile da on ne leže svake noći na uzglavlju svakog spavača da zajedno snivaju.

Vuk VUČO

MORALISTIČKA PORUKA...

Nastavak sa 3. strane

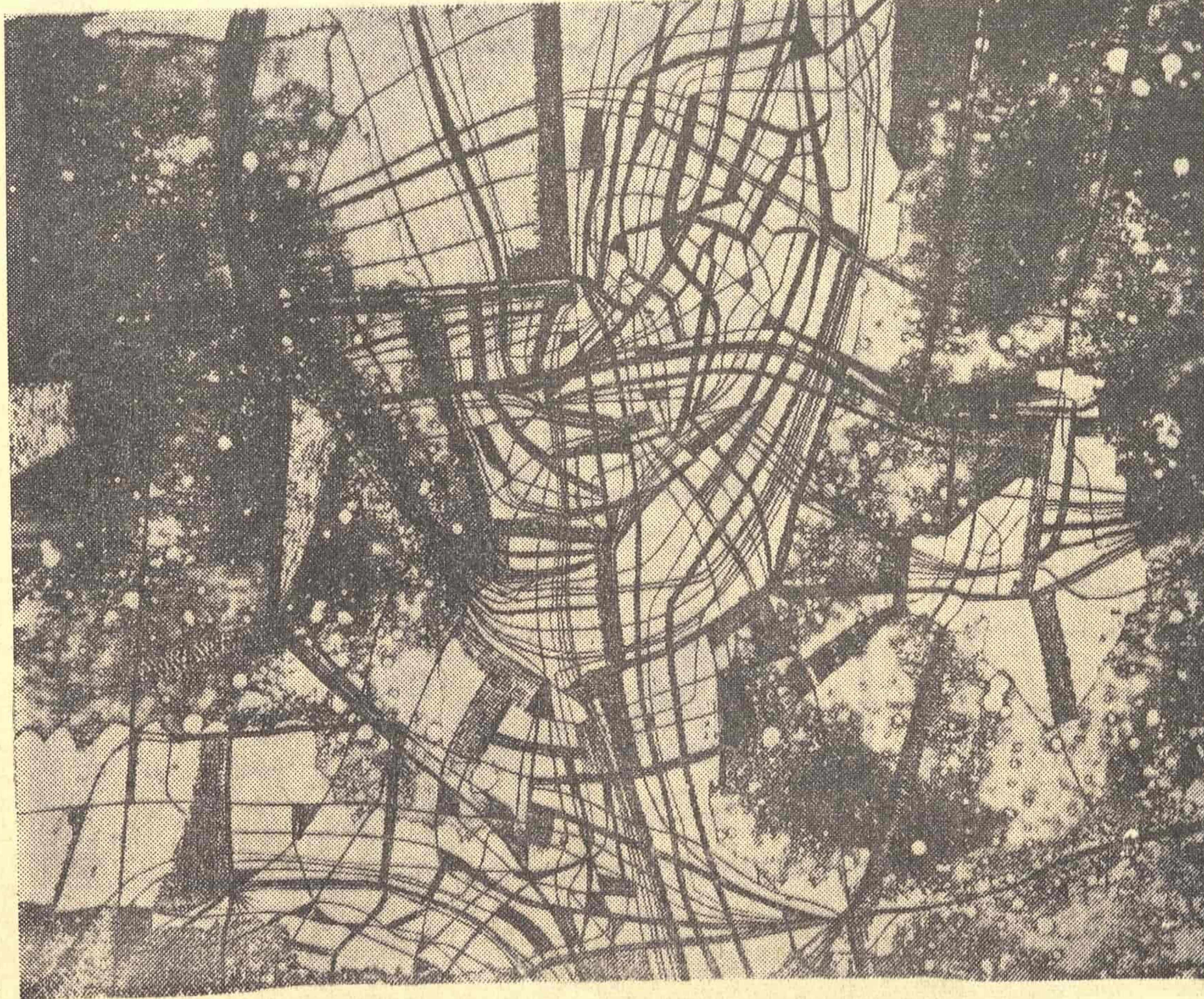
prepliću osećanja usamljenosti i strasti sa meditacijama o opštijem smislu čovekove egzistencije, od „lukijanskog humora“ do gorskog podsmeha nesporazumima koji postoje između senzibilnog misloca i trivijalnosti svakodnevnice, od maštovitih poetskih vizija humanizmom osmišljenih korespondencija čoveka sa čovekom i od otkrivanja skrivenih lepota u svakodnevnici do pobuna protiv filistarskog duha svoga vremena — u svim tim rasponima Leopardi je, pre svega, kao moralist diskutovao probleme slobode i savesti, dakle, angažovanja subjekta prema drugome, a to znači i prema univerzumu. I u smislu jednog

ovakvog prilaska moralističkoj poruci Leopardijevog dela, treba, čini nam se, posmatrati čitav njegov opus. Upravo zato ovaj opus, kao bolni i dramatični podatak o jednoj angažovanoj ljudskog sudbini koja je bila prekraćena za mnoge darove života — ne potvrđuje pojednostavljenu Sopenhauerovu izjavu datu u pismu majci iz Italije da su se tog časa na tlu Italije našla dva velika pesimista, Bajron i Leopardi kojima je i sebe pridružio.

I kada se nađemo pred ovom dragocenom knjigom, kada nam ona, rečena bez truni konvencionalnosti, postane drag i neopohodan prijatelj — moramo da odamo priznanja prevodu dr

Tona Smederla, njegovim komentarima teksta i eseju koji figurira kao pogovor ovom delu. Takav bitno stvaralački posao, siguran sam, mogao je da obavi samo prijatelj pesnika sa čijim se delom našao suočen dr Ton Smederl. On je u znatnoj meri doprineo da knjiga „Dijalozi i eseji“ Đakoma Leopardija bude pouzdan reper u napretku naše prevodne književnosti i kulturne upotrebe, da ovu knjigu, uvrstimo, konačno, u ona draga štiva koja izravno služe formiranju i vaspitanju čitalačkog ukusa, stalnom napretku emocije i ljudskom, prisnom i nenametljivom razumevanju etičkih vrednosti poetskog teksta.

Branko PEIĆ

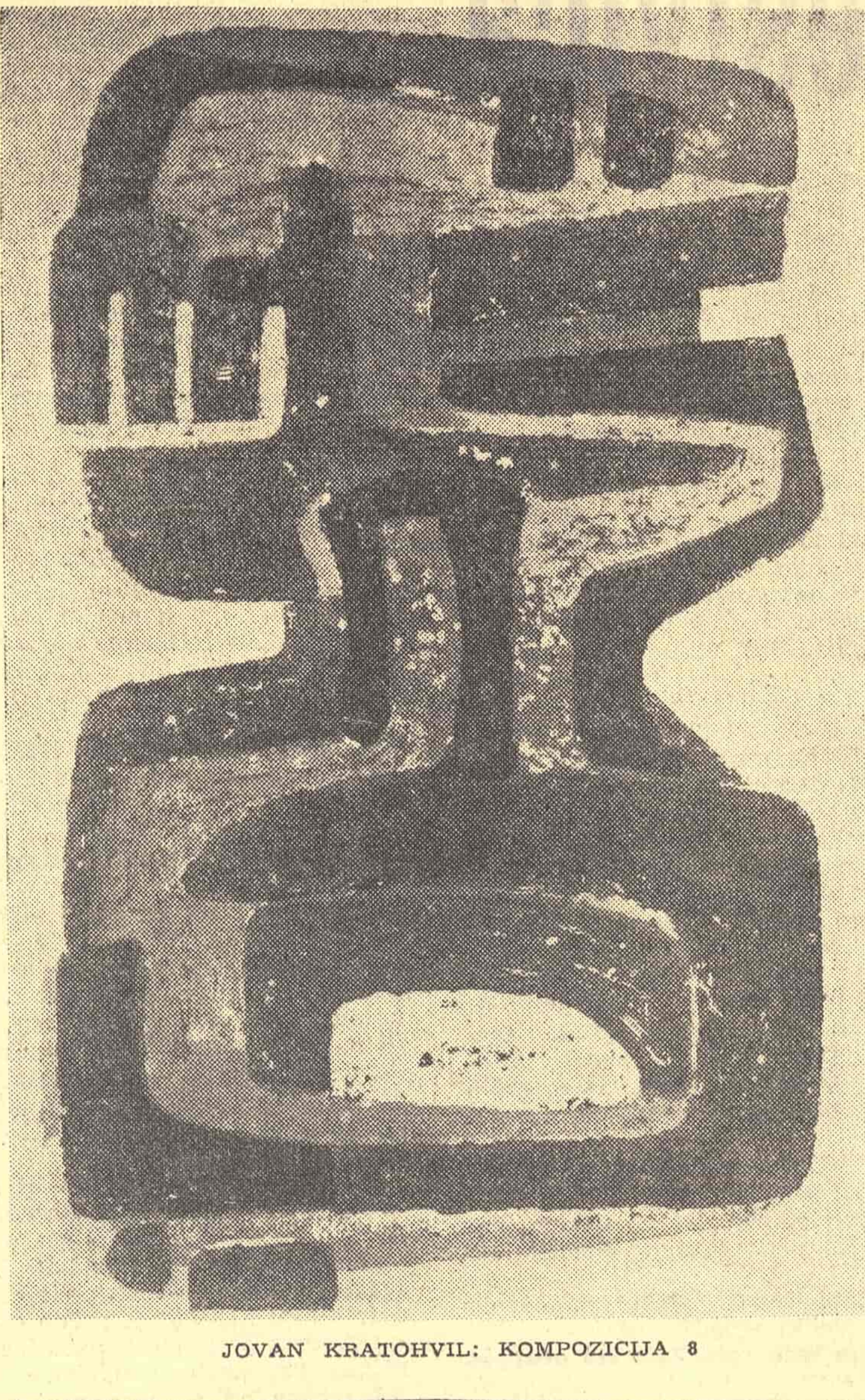
FRANSOA, BRIKO; FRANCUSKA: PREDEO IZ VAZDUHA

IZRAZ

PRAVI TRENUTAK ILI FUNKCIJA KRITIKE

Letnji dvobroj (7-8) časopisa »Izraz« u rubrici »Problemi« objavljuje esej Huseina Tahmišićića »Kairo govor« u kome autor izlaže svoje mišljenje o odnosu umetnosti i kritike. Pisan veoma uzdržano, očigledno više s namerom da objasni autorov stav prema kritici nego da čitaoca ubedi u ispravnost i prhvatljivost izloženih teza, članak sadrži nekoliko ideja o prirodi i funkciji kritike o kojima bi, u drugoj i drukčijoj prilici, bilo vredno porazgovarati, utoliko pre što je Tahmišićićev članak jedan od retkih tekstova naših današnjih pesnika u kome se o kritici govori ozbiljno i promišljeno.

Polazeći od toga da se razlike između književne kritike (»koja svo- je pretpostavke polaže u prvo osećanje proizišlo iz susreta sa novim delom«) i istorije književnosti (»koja uspostavlja poredak na tačnosti naknadnog uvida u dela i u njihov međusobni poredak«) pokazuju i po tvrđuju »i u namerama i u rezult. tačima«, Tahmišićić razdvaja te dve oblasti tvrdeći da je prva »nenadoknadiva, jer se naknadno ne može nečim drugim nadomestiti«, a da je druga »neizbežna po tačnosti od koje živi i koja izmiče prvom«. I ne primećujući da tom distinkcijom za pada u grešku koja ne mimolazi ni jednu shematsku simplifikaciju (on kritičarev utisak o nekom delu pret postavlja rezultat kritičke analize, koji ne mora ali može da bude različit od proizvoljnog prvobitnog utiska, odnosno i rezultate književno-istorijskih istraživanja i klasifikacija smatra konačnim), Tahmišićić dolazi do zaključka da »kritičar skida habitus sudije i pristaje na iskušenje da i sam bude sačinjen u svom delu i da ga ono izriče prema drugima, prema svetu, prema povesnoj zbilji razdoblja.« Uslov za tu transformaciju, po Tahmišićiću, leži u mogućnosti »prosećanja«, a »prosećan ovde znači: emotivno angažovan u dosluhu sa zakonikom ljudskog srca koje voli, mrzi, trpi, pati, veruje, sumnja, očekuje, ruši, gradi, priziva, odbačuje, uznosi, strahuje, strepi, optužuje, brani, prodire, jeća, ljubi i šali«. Ta svojstva koja Tahmišićić pripisuje kritici, smatrajući ih prirodnim preduslovima bez kojih se o kritici ne može govoriti, otkrivaju da pisac kritiku prima i prihvata isključivo kao humani stav, kao aktivnost u kojoj se maksimalno potvrdjuju ljudske komponente samoga kritičara. O uslovnosti i relativnosti kritičkih sudova, koja se na taj način polistovećuju sa kritikom, Tahmišićić dalje ne govori. On se za država na jednoj izvanredno važnoj i plemenitoj funkciji kritike smatrajući je najvažnijim smislom kritičke aktivnosti upošle: »Književnoj kritici pripada lavovski deo u neobavljenom poslu oko toga da se izvesti i ispostavi novo i dolazeće, da se situira na raskršću dva sveta, od kojih je jedan na putu u rasulo. (P.)

JOVAN KRATOCHVIL: KOMPOZICIJA 8

burg), i oni koji su sazreli posle 1945. godine razumeju jedni druge daleko bolje nego oni koji su rasli između dva rata. Ta misao potvrđuje se i u razgovorima sa mladim sovjetskim intelektualcima, koji su danas nesumnjivo skeptičniji i komotniji nego njihovi staljinisti očevice. Ističući da je u svakom slučaju bilo ironije u tome kad je tu misao razvijao Erenburg, koji je, kako Kazin doslovno kaže, »pisao sa toliko različitim pozicijama, koji je preživio toliko čistki, američki kritičar napominje da Erenburg »po svojoj prilici nikad nije bio ideološki fanatik i da zato u njegovom društvu čovek uvek zna da nije daleko od neke kafane u Parizu«. (P.)

Saturday Review

KNJIGA O ROMANIMA HENRIJA DŽEJMSA

Kada je Oskar Kargvil, šef katedre za engleski jezik na Njujorškom univerzitetu, štampao 1941. svoju knjigu »Intellectual America: Ideas on the March«, po prevashodstvu kulturnu istoriju, a manje delo o književnoj kritici, teško je bilo poverovati da bi se on kao čovek primarno zainteresovan idejama mogao posvetiti proučavanju jednog jedinog pisca. »Romani Henrija Džejmsa«, nedavno štampano delo Oskara Kargvila, baš je takva knjiga.

Tim povodom Grenvil Hicks, u broju od 5. avgusta, objavljuje recenziju čiji veliki deo govori o kompoziciji Kargvilove knjige. Autor, naime, na veoma uspešan način izlaže, čiji mišljenja svih onih koji su o Džejmsu pisali izvalači sopstvene zaključke i donosi veoma originalan sud. Rezultat ovakvog metoda je velika zanimljivost knjige koja, istina, nije za široku publiku, nego za one koji su sa Džejmsom bolje upoznati. S druge strane, ova dramatična i, stapanje suprotnih kritičarskih mišljenja govori posebno o kritičarima. Kada čovek čita posebno svakog od navedenih kritičara, Matisona, Djujica, Vilsona, Spendera i druge, može da se povede za njima i da usvoji njihovo mišljenje. Ovakvo, to je otežano.

Ma kako u prvi mah izgledalo, da se u mnoštvu citata i tuđih mišljenja gube zaključci autora knjige, Hicks tvrdi da oni čine veliki doprinos poznavanju Džejmsa i da knjiga o svežava stečena mišljenja o Džejmsu i stimuliše nova.

Posebnu pažnju Hicks posvećuje drugom kvalitetu knjige. Po njemu ona je doprinos razumevanju funkcije kritike. Kada jedan kritičar citira drugog to je ili zato da bi dao potvrdu svom mišljenju, ili da bi tog kritičara pobio. Profesor Kargvil, međutim, izlažući mnoga mišljenja, uglavnom lepe primere kritičarskog rasuđivanja, pomaže da se uoči koliko su svi kritičarski postupci jed. nostrani, jer »niko nije u pravu, a po prirodi ove stvari niko ne može ni biti. Učimo se da od kritičara uzmemo ono što nam pomaže, jer neki od njih može da bude vrlo koristan, ali nijedan nije nepogrešiv«. (B. P.)

PREUVES

ODLIKE NOVOG ROMANA

U broju od avgusta ove godine časopis, pod naslovom »Stanje romana«, donosi polemički članak jednog od najboljih poznavalaca savremene francuske književnosti, Gerde Zeltner, napisan povodom eseja Žan Bloš-Mišela »Novi roman i kultura masa«, objavljenog takođe u ovom časopisu.

Gerda Zeltner se slaže s formulacijom Bloš-Mišela po kojoj je savremeni roman izraz epohe evropskog individualizma, kontradiktoran s postojanjem jedne dominirajuće ideologije (odgovara slobodnoj misli), dodajući da, ako je tako, kraj te epohe znači bi i kraj ovoga žanra. Nju »imponira tačnost« s kojom Bloš-Mišel karakteriše umetnost nekih savremenih književnika, ali stavlja pod znak pitanja njegov kriterijum »s. tinske novosti«, po kome su Beket i Simon obični epigoni Džojisa i Foknera. Taj se kriterijum, po interpretaciji Gerde Zeltner, sastoji u odbacivanju ličnosti, u odbacivanju psihologije i prioriteta fabule, u supermaciji iracionalnog. Držeći se tog kriterijuma, Bloš-Mišel je pokušao da povuče oštre granice između tradicionalnog i netradicionalnog romana, između epigonskih i neepigonskih pisaca i između stereotipnog »kulturi masa« i njegove negacije u »novom romanu«. Gerda Zeltner misli da te granice, ukoliko i postoje, nisu tako oštre.

»Depersonalizovana ličnost« novog romana, kaže ona, ima već drugu tradiciju. »Ona je rođena kad su Prust, Fokner i Džojis napustili epiderm sveta i bića da bi prodirli u ljudsku dušu a naročito u podsvesno... Ova depersonalizacija ili dezindividualizacija ostvarena je čim je počelo da se ispituje podsvesno, i to najkarakterističnija crta netradicionalnog romana naše epohe«. Ta depersonalizacija, međutim, ne znači udaljavanje od »kulture masa«, jer »podsvesno nije lično«. Unutrašnji monolog nadrealističke poezije na označava, kako bi se moglo verovati, potvrdu jedne ličnosti nego približavanje trans-personalnom i pod-individualnom, što će reći kolektivnom domenu na kome se rada mit. Ovaj domen, kao i mit u svojim opštim karakteristikama, ima svoju stereotipiju, budući da se podsvesno izražava tipičnim slikama koje se mogu ponavljati do beskraja... »Banalno, stereotipno, depersonalizovana ličnost nisu samo izrazi aktuelne stvarnosti. To je, u stvari, zgrušena ljudska istorija. Autentična individualnost je, u najmanju ruku, ponikla iz mnogih prethodnih uticaja.

Prema tome, težnja da se preva. zide organičenost individualne ličnosti, da se ustoliči forma najpoboljnija za isključenje svakog jednostavnog i mehanističkog opisa, i da se u roman uključi poezija, a naročito stilistički napor da se izbegnu putevi utabani navikom, i da se čitalac prisili da s pažnjom čita, dominantne su odlike, zasluge i preokupacije novog romana. (S. B.)

CUADERNOS

Augustovskn broj časopisa »Cuadernos« donosi niz zanimljivih priloga posvećenih raznim problemima političkog, društvenog i kulturnog života. Za nas su, naravno, najinteresantiji oni koji se odnose na probleme literature i umetnosti. Izbor je ovaj put vrlo širok: od klasične španske književnosti do moderne umetnosti. Esaj Hoakina Kasalduera pod naslovom »Smisao i forma u komadu „Život je san“« ponovo nas vraća najslavnijom dobu španske književnosti i najvećem španskom dramatičaru Kalderonu. Kasalduero španski književni kritičar, sada profesor univerziteta u Sjedinjenim Državama, autor niza studija o Servantesu, Lope de Vegi, Galdosu, Horhe Giljenu i dr. pristu, pa ovaj put Kalderonu i njegovom najpoznatijem delu pokušavajući da ga sagleda iz jednog novog aspekta. On se naročito suprotstavlja onim kritičarima koji su ovo Kalderonovo delo tumačili kao komad stezom. »Život je san« — kaže Kasalduero — ne pripada takozvanom teatru teza ili ideja, ali ima jednu teoriju života kao osnovu. Otuda u komediji prepoznajemo sva opšta mesta hrišćanstva: pad čoveka, njegovu slobodu, temporalnost sveta, obmanu života. Saznajemo da ovozemaljska dobra imaju da se podrede večnim, da slobodan čovek stoji pred konfliktom izbora između dobra i zla; znamo da razum treba da obuzda instinkte. Pošto je eksplicirao neka od ovih tvrdjenja Kasalduero izvalači izvesna — po njegovom mišljenju opšta svojstva umetnosti Kalderonovog vremena. »U komadu „Život je san“ misla nije slučajno — kaže Kasalduero, kao ni u bilo kojem drugom delu barokne umetnosti. Poslednji period epohe (Kalderon, Zurbaran, Velaskez) postavljao je velike zahteve pred ono što se zvalo kompozicijom. Naš pisac se trudi da komponuje sa izuzetnom strogošću. Njegova umetnost ima nečeg algebarskog; njegova pompa, njegova senzualnost prenese, ni su u zonu mentalnog. To je umetnost velikog dekoratora (svaka velika umetnost je uvek dekorativna), njegova komedija je drama, spektakl, mada Kalderon stalno insistira da život nije spektakl nego drama.

Među ostalim prilozima iz oblasti literature treba pomenuti mali esej Antonija de Unduraga »Jedan lažni kontrapunkt: poezija i proza, zatim poeziju Antonija Aparisija »Izgubljen pite«, pripovetku Martije Flore Janjez, istaknutu čileanske književnice, romansijera i pripovedača. Od posebne zanimljivosti je razgovor sa jednim od najzapaženijih i najintelektualnijih pisaca Latinske Amerike, ekvadorijanskim romansijerom i pripovedačem Horhe Ikasom o nekim najaktuelnijim pitanjima latinsko-američke književnosti, a naročito indijaništike o kojoj se sve više govori, koja je dala nekoliko vrlo značajnih pisaca i koja stiče sve veću popularnost. (P. M.)

TRAJNE VIZIJE

NAD PISAĆIM STOLOM Mihovila Pavleka Miškine

Među piscima stolovima stvaralaca naše kulture, od kojih se ranci ističu svojom monumentalnošću, skupocenim drvetom ili umjetničkom obradom — pa čak i po sva ta tri elementa — naročitu pažnju privlači stol seljačkog pisca i predratnog istaknutog političkog radnika Mihovila Pavleka Miškine; pisca koji je izvršio mučeničkom smrću u užarenoj ciglarskoj peći ustaškog logora Jasenovac; najverojatnije dana 11. VI. 1942.

Veoma skromnih dimenzija (nešto malo veći od ovog rastvorenog lista), sklepan na najprimitivniji način, tvrdom seljačkom rukom koja puno ne obrađuje, od neoblanjanih dasaka nekog trgovačkog sanduka, bez upotrebe kelja (tischlerleima), sastavljen zardalim ekserima i neobojen, taj stol, koji se danas čuva u Muzeju grada Koprivnice, uzbuđuje nas baš tom svojom iznenađujućom skromnošću i kao da nam priča o čitavom jednom potresnom životu, dostojnom kakvog savremenog epa.

Taj stol kao da nam priča o jednom tridesetogodišnjem polupismenom seljaku, koji se ta mo pred četrdeset godinu, povrativši se iz carskokraljevske austrougarske soldacije, strešavši sa sebe prah Franc-Jozefovog i Karlovog soldata, obreo odjednom u novonastaloj državi sanjajući o slobodi, bratstvu jugoslovenskih naroda, blagostanju i socijalnoj pravdi. A umjesto svega toga, on se odjednom našao u nekom neobjašnjivom košmaru, iz kojeg kao da ga je probudila i dozvala k svjesti, neka žandarčina novoosnovane »Kraljevine SHS«, maznuvši ga pri nekoj seoskoj gužvi kundakom ču, da mu je izbila dva gornja zuba, uz danas nam jedva shvatljivu opasku: »To ti je pozdrav od kralja Petra«.

U onoj davnoj prohujaloj stvarnosti republikanskim pobuna čitavih hrvatskih krajeva, žigosanja stoke, neodazivanje seljaka u vojsku i uskrate plaćanja poreza, Miškina je, iako ustvari polupismen i neobrazovan, ali s jakim elementarnim osjećajima za pravdu i sve huma-

Herbert R I D PROBLEM

Mnogi nisu svesni da takav problem postoji: čak ni filozofi i psiholozi, sa značajnim izuzetkom R. G. Kollingvuda, nisu shvatili da je taj problem posebno značajan u procesu umetničkog stvaranja.

Svesnost nije neizbežno stanje ljudskog uma. Gubimo svest kada mozak pati, a stupnjevi svesti zavise od fizičkog zdravlja mozga ili izvesnih njegovih delova. Staviše, svest može da bude izopačena drogama koje prouzrokuju halucinacije ili iluzije. U onom stanju koje ja zovem stanjem čiste svesti ceo um je zdrav što znači da postoji jedna ravnoteža nervnih impulsa, jedan regularan ili »normalan« fiziološki ritam.

U procesu stvaranja umetničkog dela — pisanja pesme ili slikanja slike — svest umetnika trpi modifikacije koje nikada nisu bile adekvatno istražene. Govorimo o transu, inspiraciji, emociji, spontanom razlivanju snažnih osećanja itd. Ono što se upliće uvek jeste stepen koncentracije, stanje intenzivne svesnosti u kome su osećanja neizbežno prisutna u svesti, ali tako da umetniku omogućavaju da ih iskoristi — to jest da ih uobliču u materijalnu formu, da ih izrazi kao što često kažemo, mada bi ispravnije bilo reći da ih otisne na plastičnom materijalu.

Očigledno je da će neposrednost procesa biti od životne važnosti. Kad bismo mogli da zamislimo čist plastični materijal koji prima neposredan otisak osećanja, jedan »ektoplazam« koji potiče iz mozga umetnika, imali bismo tada neposrednu predstavu umetnikovih osećanja. Ali u praksi umetnik ima da se bori sa svim vrstama prepreka i skretanja koja teže da ometu neposrednu realizaciju (ovaj izraz upotrebljavam u onom smislu u kojem ga je upotrebljavao Sezan, tj. kao realno ili istinito ili tačno predstavljanje urođenih senzacija ili osećanja u plastičnom materijalu) svojih osećanja. Postoji nepokorna priroda njegovog materijala — boje ili kamena; u poeziji postoje beznačajne asocijacije koje reči izazivaju; postoji, iznad svega, agresivna armija slika koja naviru iz sećanja. Zanemarujući ovde moguće nametanje senzacija jednog otuđenog sveta — drugih ljudi, buke na ulici itd.

Ako umetnik može da dostigne stanje čiste svesti, a prisiljen je da otisne na plastičnom materijalu osećanja kojih je tada svestan, štaviše ako ume da ostvari sklad između svojih osećanja i forme materijala, onda postoje uslovi za stvaranje umetničkog dela. Primanje tih uslova zavisice od faktora koji su spoljašnji u odnosu na stvaralački proces. Osećanja se ne javljaju u vakuumu — njih izazivaju vladajuće sistemi ideja, vladajuće ekonomske snage, ukus i predrasude i uopšte pretpostavke civilizacije u kojoj umetnik živi. Ali to je drugi problem. Ono na što ja hoću da obratim pažnju ovom prilikom jeste stanje svesti u kojem je umetničko delo uspešno stvoreno.

Nazvao sam to stanjem čiste svesti što implicira mogućnost postojanja i nečiste svesti, iskvarene svesti. Svest o osećanjima se sjedinjuje i meša sa svešću o bezosećajnim pojmovima, apstrakcijama. To su obično socijalne ili etičke koncepcije (recepti) i odgovaraju cenzorima psihoanalize. Iz jednog ili drugog razloga osećanjima je onemogućen neposredan izraz. Izvesna osećanja nisu uopšte izražena; druga su prerišena ili sublimirana.

Inhibicija i sublimacija osećanja neizbežni su u okviru socijalnog konteksta i ne moraju da znače nužno kvarenje svesti. Oni predstavljaju potpune transformacije dinamičkog procesa. Oni mogu da podrede umetnost nekom cilju kao što se to u slučaju nekih religioznih pokreta, puritanizma na primer, radilo. Ali oni nisu izmenili prirodu umetnosti.

Pretpostavimo, međutim, da je stanje čiste svesti pomerenično, ne hladnim apstrakcijama nego unutrašnjom podeljenošću ili konfuzijom osećanja.

Postoji mnogo načina da dokažemo kako početni impuls za izražavanje u umetnosti potiče od konflikta osećanja. Tu su obuhvaćeni tenzija, ambivalentnost, čak i bi-seksualnost, a umetnost je tumačena kao razrešavanje psihološkog konflikta. Takav konflikt ostaje nesvestan (ili on nije predstavljao psihozu); u stanju čiste svesti umetnik je svestan samo obrasca osećanja. On nije svestan snaga koje su stvorile taj obrazac.

Harper's MAGAZINE

ALFRED KAZIN O ERENBURGU

U jednom od poslednjih brojeva časopis objavljuje specijalni dodatak posvećen nekim vidovima sovjetske današnjice. Nekolicina autora, uglavnom američkih novinara i publicista, saopštava o svojim utiscima iz Sovjetskog Saveza, osvetljavajući prvenstveno one teme za koje na zapadu vlada veće interesovanje. Tako se u nekoliko članaka o sovjetskoj književnosti naširoko govori o Pasternaku o čijoj smrti P. Džonson objavljuje poduži tekst, zadržavajući se naročito na pesnikovo sahrani kojoo su, prema njenom tvrđenju, prisustvovali samo najbliži prijatelji Pasternakovi, među kojima književnici K. Paustovski, K. Čukovski i Venijamin Kaverin, zatim žena Ijje Erenburga i nekoliko glumaca i muzičara.

Mnogo ozbiljniji, sadržajnij, pa, prema tome, i zanimljiviji članak objavljuje poznati američki kritičar Alfred Kazin, koji je kao član prve zvanične delegacije američkih pisaca 1959. godine boravio u Sovjetskom Savezu. Sećajući se svojih susreta sa sovjetskim književnicima, Kazin opisuje susret sa Iljom Erenburgom u njegovoj villi pored Moskve. Opisuje, jući ukraćko Erenburgov život i mnogobrojne Erenburgove metamorfoze, Kazin ističe svoju neodumicu pri susretu sa autorom »Pada Pariza«, sarkastično postavljajući pitanje: s kojim Erenburgom je on zapravo razgovarao? Naročitu pažnju Kazin posvećuje jednoj Erenburgovoj izjavi, u kojoj »unuci danas imaju mnogo više zajedničkog sa dedovima nego sa svojim očevima«. Prema tome, nastavlja Kazin, »oni koji su rasli sa revolucijom (kao sam Eren-

nitarne vrijednosti, osjetio veoma dobro da se protiv svega toga ipak nekako mora povesti borba i — prihvatio se pera.

Zvučati će upravo nevjerovatno, ali je istina, da je taj naš i do danas nedovoljno ocijenjeni književnik koji kao seljak nije imao ni vremena, ni bilo kakvih mogućnosti za izolaciju, ni za najminimalniju udobnost — pa čak često ni olukvu ni komadić papira — da je on pisao strogo konspirativno tri i po godine, po noći, u štali, a svojima da je govorio da ide timariti konje. Pored pomanjkanja svih tih zaista najminimalnijih uslova za rad, on se morao boriti i sa najstrašnijom stihijnošću, sa strahovitim nerazumijevanjem i neprijateljskim stavom čitave svoje okoline. I on je, to da piše, tri i po godine skrivao čak i pred svojom ženom, sve dok ga ona jedne noći nije iznenadila pri tom tajnom poslu.

Kasnije, kad je Miškina objavio prve svoje radove, čitava njegova okolina je toliko skočila na njega, da je sve što je do tog doba napisao, bacio u peć i da se odlučio na samoubistvo, koje je spriječio pok. Đuro Basariček (ubijen u Nar. skupštini, 20. VI. 1928.), odjurivši u Miškino selo Đelekovac automobilom. Kad su ga kasnije pitali, kako je došao na ideju da piše — a to su mu pitanje, kako je sam kasnije izjavio, razni građanski mudrijaši postavljali bar stotinu puta — on je na to pitanje, kao i Gorki, davao uvijek isti odgovor: »Gledajući bijedu oko sebe, nisam mogao da ne pišem«. I zbog toga »ne mogu da ne pišem«. on je do svoje mučeničke smrti ostao u stalnom sukobu sa svojim ocem, inače veoma pozitivnim i naprednim čovjekom, koji je nadživio svog sina za više od deset godina. Ali kroz čitavo to vrijeme, u toj, za taj posao, upravo infernalnoj situaciji, Miškina je ipak neumorno pisao.

Pod tim i takvim uslovima, Miškina je kroz nešto više od dvije decenije (od 1919—1941) napisao blizu stotinu pripovijedaka i pjesama u prozi, oko dvije stotine pjesama, jedan igrokaz, osamdesetak raznih članaka i šest brožura pre-

ESTETIČKE SVESTI

Svest može, međutim, u svoje područje uključiti i svesnost o drugim obrascima osećanja, to jest, rešenja emocionalnih konflikata kod drugih ljudi. Sve dok se situacija ponavlja, obrazac vredni i to je fizička osnova za tradiciju u umetnosti. To, na jednom širem istorijskom planu može da bude osnova za one ponavljane obrasce izražavanja poznate kao arhitektura. Jungova hipoteza sugerira da obrazac osećanja kada se javlja dovoljno često stiče fizičke skladnosti koje su nasleđene.

Situacije se ne ponavljaju obavezno i svaka od onih individualnih vuče svoj sopstveni teret zle sreće. Postoji beskrajna raznovrsnost iskustva tako da je obrazac osećanja ustvari kaleidoskop koji se svaki čas menja.

Umetnik, u našoj civilizaciji, pokušava da uobliči, da da plastičan oblik svojim sopstvenim osećanjima. Njegova prva briga je da izdvoji ova osećanja, da bude siguran da su to istinska osećanja, a ne simulirana; da ih proveri introspekcijom, iskustvom. Znamo iz iskustva da osećanja mogu da budu površna ili duboka, da traju kratko ili dugo. Kao i umetnici mi smo suočeni samo sa dinamikom naših osećanja — umetničko delo se ocenjuje njihovom istinitošću, a ne njihovom etičkom vrednošću. Ljudska ljubav ima istu vrednost za poeziju kao i božanska ljubav; osećanje prouzrokovano harmonijom dveju ili triju boja može imati veću estetičku vrednost od osećanja simpatije prema strošanom. U odnosu na svest, osećanja dobijaju snagu a ne hijerarhijski položaj: ona su jaka ili slaba, a ne dobra ili loša.

Svest je, znači, ravno dušno platno na kojem se osećanja autonomno odražavaju. Umetnik posmatra ovo platno mirno sa razdaljine i tada može da daje sadržaj osećanjima kojih je postao svestan. On može to da radi neposredno i direktno, svojim sopstvenim sadržajem, kao kada igrač igra. On to može da čini čistim zvukom kao kada kompozitor stvara melodiju. On može da uobliči glinu ili, kleše kamen, povlači crte ili meša boje. Onoliko koliko ostane svestan osećanja koja treba da izrazi, a nesvestan svega ostalog, toliko će postojati sklad između prirode osećanja i forme sadržaja.

Ono što može da se umeša jeste sećanje: sećanje na druge forme, forme koje je sam umetnik koristio da bi izrazio osećanja u nekoj ranijoj prilici; sećanje na forme koje su drugi umetnici upotrebljavali da izraze slična osećanja. Tada se javlja ono izopačavanje svesti koje je uzrok uzroka dekadencije umetnosti. Stanje svesti nije više čisto: ona je pomešana sa beznačajnim uspominama.

Mogla bi se sastaviti duga lista mogućih izvora izopačavanja svesti. Ali svi oni dejstvuju *distrakcijom*: to znači, čisto stanje svesti natrunjeno je bezživotnim faktorima, u najvećem broju slučajeva, uključivanjem spoljašnjeg standarda predstavljanja. Pod ovim podrazumevam ne arhitekturne forme osećanja (koje su nesvesne), nego akademske i potpuno pomodne prototipove izražavanja. Osećanje ove prototipove može da transformiše, kao kada Rembrandt novim životom nadahne konvencionalne forme Livensa ili Van Gog konvencionalne forme Milea. Ali obično onaj koji kopira razblažuje forme originalnog prethodnika i dekadencija počinje — dekadencija je akumulativni niz takvih činova razblažavanja. Dekadencija uvek počinje kao izopačavanje svesti.

Sve ovo shvatio je i Bodler, na primer — kada je rekao o Eženu Delacroixu: „njegova dela su... pesme i to velike pesme, naivno zamišljene i ostvarene sa uobičajenom insolencijom genija“; i dodao kao fusnotu:

„Pod naivnošću genija treba razumeti poznavanje zanata kombinovano sa *gnōti séantou*, ali umereno poznavanje koje lepu ulogu dodeljuje i temperamentu.“

Drugim rečima, veština koja je instinktivno u službi čiste svesti osećanja; to je istinita i neiskvarena priroda estetičkog procesa.

• Curiosities esthetiques. Salon de 1846.

(Sa engleskog P. MUŽIJEVIĆ)

RADNI STO MIHOVILA PAVLEKA MIŠKINE

težno političkog karaktera, a uza sve to još održao veliki broj predavanja i političkih govora i bio stalno aktivan kao političar; jedno je vrijeme bio i narodni zastupnik na listi HSS, za Koprivnički kotar, i istaknuti prvak svoje stranke. A svemu je to bio tek nuzgredni posao, kojeg je vršio između teških i iscrpljujućih seljačkih radova — za vrijeme odmora.

Jedan dio svoje proze Miškina je sabrao i za vrijeme svog života izdao u tri knjige: „Trakavica“ (1926, str. 208), „Trakavica“ (1935, str. 212) i „Krik sela“ (1937, str. 54). Za 1935. godine, a sve je on to napravio pišući u štali na ovom stolici, ili prosto sjedeći na zemlji i pišući na koljenu.

Kad bi se svi njegovi samo književni radovi sakupili i odštampali, to bi bile tri lipe knjige na od po cca 400 stranica. To je posao koji se nalazi još pred nama i koji smo dužni izvršiti, koji zbog njega, tako i radi sebe i naraštaja koji dolaze. I o tom bi trebalo zrelo razmisлити, baš u ovoj dane kad slavimo dvadesetogodišnjicu naše revolucije, u kojoj je i Miškina položilo svoj život.

Zvonimir KULUNDŽIĆ

MILAN BUTORAC

Umjetni sateliti i kozmičke rakete

(„Znanje“, Zagreb, 1961)

Kad je 4. novembra 1957. izbačen u orbitu zemlje prvi sovjetski veštački satelit, navršilo se punih sto godina od rođenja ruskog naučnika K. E. Ciolkovskog (1857—1935). Ta slučajna podudarnost datuma utoliko više ističe značaj i veličinu tog čoveka čiji su radovi utemeljili novu granu mehanike — raketodinamiku i raketnu tehniku i koji je podjednako priznat u SSSR i na Zapadu.

„Izumu prethodi fantazija, a izvršenju tačan proračun“, govorio je Ciolkovski. U svom dugotrajnijem radu on je uspešno sjedinjavao fan tazijsku i naučnicku egzaktnost. U izjavi na radiju 1. maja 1933. Ciolkovski je rekao: „Četrdeset sam godina radio na realizaciji reaktivnog motora i mislio sam da će šetnja do Marsa početi tek posle mnogo stotina godina. Ali rokovi se menjaju. I doista, nepunih četvrt veka docijele su da krstare nebeskim prost- ranstvima.“

O tome i o mnogim drugim činjenicama u vezi sa izučavanjem gravitacije, prirodnih satelita, istorija tom čovekovih planova za let u kosmos izveštava zanimljivo i popularno pisana knjiga Milana Butorca „Umjetni sateliti i kozmičke rakete“. Na preko četrdeset stotina stranica, u knjizi se zatim govori o prvim sovjetskim i američkim satelitima, o njihovim tehničkim osobinama i značaju za nauku. Prvi Sputnjik, saopštava pretpostavku M. Butorca, lansiran je s nekog raketodroma između Aralskog jezera i Kaspijskog mora; a snaga raketnih motora prvog sovjetskog kozmičkog broda (lansiranog 2. januara 1959) iznosila je preko sedam i po miliona konjskih snaga.

Knjiga M. Butorca donosi zatim podatke o kozmičkoj medicini, o karakterističnim kozmičkim brzinama, prilično obilnom spisak literature koji pokazuje aktuelnost i faktografsku podlogu knjige, ilustrirane uz to mnogobrojnim fotografijama, crtežima i dijagramima, čime je njena dokumentarnost i privatnost efektno dopunjena. (S. C.)

NIKOLA TRIŠIĆ

Sarajevski atentat

(„Veselin Maslaša“, Sarajevo, 1961)

Bogatiji i raznovrsniji literaturi o sarajevskom atentatu priključila se nedavno ova dragocena i jedinstvena knjiga, koja, u izvjesnom smislu, može da posluži kao primer sa koliko se upornosti, strasti i naučne odgovornosti mogu da obavljaju korisni poslovi sistematizacije i klasifikacije postojećeg materijala o nekom značajnom istorijskom događaju. „Sarajevski atentat u svjetlu bibliografskih podataka“ izuzetno je delo u našoj publicistici: punih trideset godina prikupljao je njen autor svaki podatak o Principovom atentatu i aktivnosti Milede Bosne, dograđujući delo dovoljno značajno i monumentalno da mu se mogao posvetiti gotovo čitav ljudski vek. Ispitujući ogroman materijal na gotovo svim evropskim jezicima, Nikola Trišić se u svome radu nije zadržao samo na prostom beleženju bibliografskih podataka nego je uz svaki podatak davao i kratak rezime onoga o čemu se u datom tekstu govorilo. Time je svome životnome delu, koje na žalost nije dočekao da vidi objavljeno, dao jednu dimenziju koju obična bibliografija inače nema. Njegova knjiga, sa svojih više od hiljada i dve stotine bibliografskih jedinica koje su objavljene (a koje, u stvari, predstavljaju samo jedan deo Trišićevog rukopisa), može da se primi i kao sistematizovan bibliografski zbornik materijala o sarajevskom atentatu, i kao neka vrsta priručnika koji istoričarima pruža skup ljevu, obrađenu i razvrstanu građu na osnovu koje će se sada mnogo lakše nego ranije moći da osvetli jedan značajan događaj iz naše nove istorije.

Knjiga Nikole Trišića hronološki beleži odjeka i komentare o atentatu u našoj i stranoj štampi od dana atentata, 28. juna 1914. pa do 1953. godine. Ona registruje svaki značajniji tekst, a autorovi komentari upućuju na izvore i tumačenja, tako da se Trišićeva knjiga može čitati i kao naučno delo od neprocenljive vrednosti za dalje i potpunije izučavanje problematike kojom se ono bavi, i, u istu mahu, kao zanimljivo štivo o putevima i interpretacijama istine o događaju koji je u čitavju svetskoj javnosti naširoko bio komentarisana, pošto su se uz njega vezivali povodi prvog svetskog rata 1914—1918.

Kao jedan od aktivnih pripadnika Milede Bosne koji je tesno saradivao sa grupom sarajevskih atentatora, Nikola Trišić se, uz ranije objavljen

plodan publicistički rad o atentatu i atentatorima, ovom knjigom dostojno i časno odužio svojim drugovima i svojoj mladosti. Do kraja života on je neumorno radio na prikupljanju i sređivanju građe u kojoj će istorija moći da otkrije istinu; time je našu nauku zadržao delom kome se vrednost ne može osporiti, a svoj život je ispunio slom i opravdanjem. (P. P.)

PERL BAK

Američka trilogija

(„Rad“, Beograd, 1961)

Čitalac koji je na osnovu ranijih romana Perl Bak stekao određeno mišljenje o nenoj literaturi, lako može da se iznenadi „Američkom trilogijom“, koju je, u vrlo dobrom prevodu Zore Minderović (Tvorac grada) i Milene Šafarik (Glasovi u kući i Duga ljubav) objavio beogradsko izdavačko preduzeće „Rad“. Umetnik uobičajenih „kineskih“ tema, koje su širom sveta o bezbedbe popularnost autora „Kineske trilogije“, Perl Bak u svojoj novoj trilogiji prikazuje jedan za nju savršeno nov ambijent, nove okolnosti i nove karaktere, koji se do sada nisu susretali u njenim delima. Ona zahvata u čvorišta američke građanske tradicije, pokušavajući da svoju ličnu predstavu o ljudima koji su stvarali današnju Ameriku prenese čitaocima, zadržavajući pri tome gotovo sve bitne odlike svega literarnog postupka — realističnost pripovedanja, plastično prikazivanje likova, tečnost i neposrednost stila i jedan za nju veoma karakterističan ljupko-zabavljajući manir, koji njenim delima obezbeđuje brojnu čitalačku publiku.

Svesna opasnosti i primamljive avanture u koju se upustila menjajući raniji karakter svoje književnosti, Perl Bak je „Američku trilogiju“ prvobitno objavila pod tuđim imenom, priznajući je kao svoje delo tek posle završnog uspeha koji je knjiga postigla kod američke publike. Tajna toga uspeha ležala je, van sumnje, u činjenici da je američki čitalac u novoj trilogiji mogao da nađe onakvu Ameriku kakvu je možda zamisljao u večerama prijatnog i naivnog patriotskog sanjarenja. Zato nije ni malo prazan utisak da je Perl Bak u „Američkoj trilogiji“ prikazala Ameriku ne onakvu kakva ona doista jeste, već onakvu kakvu ona želi da vidi i predstavi čitaocima. U sva tri romana ona analizira po jednu komponentu američke građanske tradicije (u „Tvorcu grada“ hrabrost, upornost, odricanje i plemenitost, u „Glasovima u kući“ dinamizam i nagle, bolne i tragične prelome u shvatanjima demokratije; u „Dugoj ljubavi“ trezvenost, uzdržanost, praktičan duh i konzervativni stolicizam), izvlačeći uvek u prvi plan one osobine američkog čoveka koje mogu da zasene mračne i bolne krize američkog društva. Insistirajući naročito na odnosima u braku i porodici i za lažući se za afirmaciju tradicionalne i čvrste porodične zajednice kao osnovne društva, Perl Bak u „Američkoj trilogiji“ daje jednu idealizovanu i, samim tim jednostranu sliku Amerike i američkog života za poslednjih sto godina, još više pojačavajući razliku koja postoji između nje i drugih savremenih američkih pisaca koji se u svojim delima bave istom problematikom. (G. A.)

DUZEPE TOMAZI DI LAMPEDUZA

Gepard

(„Zora“, Zagreb, 1961)

O ovom romanu, koji je u Italiji izazvao veliku pažnju, čuli smo još mnogo ranije nego što se pojavio u srpskohrvatskom prevodu. Takvi slučajevi danas nisu retki, i obično samo delo, kad se konačno pojavi, donese izvesno razočaranje. Ali, ovaj roman ne doživljava sudbinu izvikanih, golčavih, najčešće samo dobro reklamiranih knjiga: „Gepard“ je zaista knjiga koja zaslužuje pažnju, i to zahvaljujući svojim brojnim vrednostima, koje je izdavaču iz serijske produkcije romana i antiromana.

Delo Duzepe Tomazija di Lampeduze po obliku je samo hronika o prisajedinjenju Sicilije Piemontu u procesu ujedinjavanja Italije. Ali autor je znatno prevazišao ovu koncepciju, ostvarivši kroz odlomak iz povesti kneževske porodice Salina interesantnu projekciju čitave sicilijanske istorije i portret društva ovog zaostalog kraja u burnim revolucionarnim danima Garibaldi-ja i njegovih crvenih košulja. Možemo se slagati ili ne slagati sa pojednim interpretacijama istorijskih zbivanja, ali u svakom slučaju moramo priznati da su kazane uz najveće moguće saviđavanje materije, zgnusnuto i precizno, umetnički po-

DUZEPE TOMAZI DI LAMPEDUZA

Gepard

(„Zora“, Zagreb, 1961)

U ovom romanu, koji je u Italiji izazvao veliku pažnju, čuli smo još mnogo ranije nego što se pojavio u srpskohrvatskom prevodu. Takvi slučajevi danas nisu retki, i obično samo delo, kad se konačno pojavi, donese izvesno razočaranje. Ali, ovaj roman ne doživljava sudbinu izvikanih, golčavih, najčešće samo dobro reklamiranih knjiga: „Gepard“ je zaista knjiga koja zaslužuje pažnju, i to zahvaljujući svojim brojnim vrednostima, koje je izdavaču iz serijske produkcije romana i antiromana.

Delo Duzepe Tomazija di Lampeduze po obliku je samo hronika o prisajedinjenju Sicilije Piemontu u procesu ujedinjavanja Italije. Ali autor je znatno prevazišao ovu koncepciju, ostvarivši kroz odlomak iz povesti kneževske porodice Salina interesantnu projekciju čitave sicilijanske istorije i portret društva ovog zaostalog kraja u burnim revolucionarnim danima Garibaldi-ja i njegovih crvenih košulja. Možemo se slagati ili ne slagati sa pojednim interpretacijama istorijskih zbivanja, ali u svakom slučaju moramo priznati da su kazane uz najveće moguće saviđavanje materije, zgnusnuto i precizno, umetnički po-

plodan publicistički rad o atentatu i atentatorima, ovom knjigom dostojno i časno odužio svojim drugovima i svojoj mladosti. Do kraja života on je neumorno radio na prikupljanju i sređivanju građe u kojoj će istorija moći da otkrije istinu; time je našu nauku zadržao delom kome se vrednost ne može osporiti, a svoj život je ispunio slom i opravdanjem. (P. P.)

Zvonimir KULUNDŽIĆ

TADEUS DOLENGA MOSTOVIĆ

Karijera Nikodema Dizme

(Beograd, „Prosveta“, 1961)

Svojim satiričnim romanom „Karijera Nikodema Dizme“ Tadeus Dolenga Mostović predstavlja nam se kao pisac koji ume da uoči šta je bolesno u jednom društvu i da se tome, što je za jedno društvo karakteristično i što je u njemu nezdravo, nasmeje. Smeh Tadeusa Dolenga Mostovića nije ni dobromerčan ni dobroćudan. Pričajući životnu i storiju Nikodema Dizme koji od nezaposlenog svirača postaje direktor banke i jedan od najobitljivijih kandidata za šefa države, i koji isto tako brzo, propada, biva proglašen ludim i tako zaboravljen, pisac ove knjige izvrgava ruglu čitavo jedno društvo, a celokupni društveni poradak koji takve sudbine omogućava proglašava za nehuman i apsurdan. Ali, Dolenga Mostović se ne zadržava samo na tome. Umejući da uoči smešnu pojedinost, znajući da napravi uspele dosetku Mostović se podmešava i svima sitnim i krupnim ljudskim slabostima koje je čovek oduvek posedovao i koje će verovatno uvek imati. A to njegovom romanu daje jedan širi humanistički smisao i u znatnoj meri povećava njegovu literarnu vrednost.

Satirična literatura je od vajkada imala vidnu tendenciju da služi popravljanju naravi i da pomaže čovekovu moralno usavršavanje. Ni pisac knjige o kojoj govorimo nije lišen ove ambicije. Dolenga Mostović je duboko uveren da je vreme o kome govori razdoblje u kome su sve ljudske vrednosti pogrešno postavljene i da je svet mešturane Poljske odista od svih svetova najgori. On nije sklon da veruje u neku njegovu popravku već želi da tome svetlu suprotstavi jedan drukčiji ideal. On taj ideal ne suprotstavlja direktno, već ga nagoveštava, via kroz neke dijaloge i dovoljno providne aluzije.

To ukazivanje na puteve popravke i usavršavanja mora se odmah priznati, nije naročito ubedljivo. Dolenga Mostović je uporedivo bolji kada poriče vrednosti svetu u kome živi nego kada nastoji da afirmiše jedan bolji, pravilniji i u prvom redu razumnije uređen svet.

Roman je preveo Milutin Dragović. Ne poredići ga sa najboljim originalom možemo konstatovati da je tekst Milutina Dragovića, tekst koji se dobro drži na srpskohrvatskom književnom jeziku. (P. P.)

KOCE SOLUNSKI

Tragovi nisu zavejani

(„Kočo Racin“, Skopje, 1961)

Koče Solunski je novo ime savremenog makedonskog romana. Nove njegove osveženje. Sa takvim ga je komplimentima dočekala makedonska književna kritika. I nije preterala u tome, jer roman Solunskog je za kratko vreme osvojio i simpatije čitalačke publike. I ne samo zbog savremene i veoma zanimljive teme koju obrađuje, već i zbog ne- uobičajenog, jednostavnog i neposrednog pripovedanja.

A pripovedanje se odnosi na nemir savremenog junaka dana. Na čoveka koji je počastvovan poverenjem društva. Na čoveka punog obaveza. Rastrgnutog između svog intimnog života i života zajednice. Junak ovog romana je neizživljena ličnost. Iskomplicovana psihologija koju je u ranoj mladosti poneo vihor rata i revolucije. Čovek kao i svi ostali ljudi, doduše. Ali čovek koji je veći u traganju za svojim pravim životom. Čovek koji se grčevito bori da bude u toku vremena. Da ga to vreme, taj život ne zaborave. Zato će i povesti borbu sa sobom zato će se kidati, kajati i ponovo padati u greh. I sam će sebe ispitivati, svoja osećanja, svoju savest, svoj odnos prema životu, prema ljudima, prema svojoj porodici; svoje principe. Sukobljavajući se jednako sa samim sobom, on će lutati, dugo lutati, sve do trenutka dok ne počne sa samoopravljanjem. Do trenutka dok ne shvati da i član komiteta može da izneverava svoju ženu, da i član komiteta može da konstruiše male intimne avanture.

Koče Solunski je impresivan. Jezik mu je neposredan. Cesto ga oboji romantičnim lirizmom. I sve sa ciljem da što adekvatnije prikaže događaje i ljude. Da što prirodnije izloži psihologiju svojih ličnosti.

Za razliku od drugih makedonskih pisaca kojima je roman bio samo start, Solunski nije težio za tim da isforsirano, nepripremljeno i pomodno traži svoj put u uobičajene vode intelektualnog kazivanja. Zato je, toliko spontano i jednostavno pronašao svoj put, sebe i svoj način. (R. P.)

NOVA EDICIJA EVROPSKE ZAJEDNICE PISACA

Evropska zajednica pisaca pokrenula je novu ediciju izdanja evropskih pisaca. Ediciju uređuje urednik časopisa »Europa literaria« Dan Karlo Vigorelli. Do sada su izašle dve knjige. Prva knjiga je »Europa« nedavno preminulog predsednika Evropske zajednice pisaca Dovanu Batiste Andoletija. Druga knjiga je zbirka pesama španskog pesnika Hesusa Pačeka. Pačekova knjiga objavljena je i na španskom i na italijanskom jeziku. I ostale knjige koje Evropska zajednica pisaca namjerava da izda biće objavljene u dva izdanja; na jeziku originala i na italijanskom jeziku.

KNJIZEVNE NAGRADE U ITALIJI

U Italiji su nedavno dodeljene dve od velikih godišnjih književnih nagrada. Nagradu »Strega« koja je jedna od najvećih književnih nagrada u Italiji dobio je jedan pisac mlade generacije. To je Rafaele La Kaprija čiji je roman »Ranjen na Smrt« nedavno izašao iz štampe. Delo La Kaprije je tom prilikom vrlo različitno ocenjeno i kritičari nipošto ni su jedinstveni u pogledu njegove vrednosti. To se pokazalo i prilikom dodeljivanja nagrade. La Kaprija je pobedio sa minimalnim brojem glasova prednosti ispred Arpina i Calenta.

Nagradu »Tor Margana« dobio je Đuzepe Vilaroel kao priznanje za petdesetogodišnju pesničku aktivnost.

DODELJENA JE NAGRADA MARIJA PUČINIJA

Nagradu u spomen Marija Pučinja dobio je za 1961. godinu italijanski pripovedač Libero Bidjareti za zbirku pripovedaka »Priece«. Ova nagrada ustanovljena je pre četiri godine posle smrti Marija Pučinja i dodeljuje se svake godine savremenu italijansku proznu pisca.

SAMOSTALNOST FRANČESKA JOVINE

Frančesko Jovine je jedan od najznačajnijih italijanskih proznih pisaca poslednjih decenija. Njegovo delo je mnogo diskutovano, ono je izazvalo protivrečne ocene, ali je uvek ostajalo vrlo prisutno. U jednom od poslednjih brojeva lista »La fiera letteraria« Karlo De Molino se ponovo prihvata analize dela ovoga pisca i otkriva neke nove momente, nove mogućnosti tumačenja. On se zalaže, pre svega, za jedno potpunije i sveobuhvatnije prilaženje tom delu, a naročito insistira da se pažnja pokloni onom delu njegovog stvaralaštva koji je ostao nezasluženo nezapažen, a koji po mišljenju pisca, može novom svetlošću da osvetli i ona dela koja se smatraju najzapaženijima. U novom svetlu se javlja i ono što De Molino zove »urođenom i genijalnom dispozicijom za realističko predstavljanje«. Autor eseja ističe da Jovine nije podlegao kanoanima neke škole niti je silovao izraz da bi postigao željene efekte. »Postoji kod njega — kaže De Molino — jedna senzualnost predstavljena, plastičnost slika, važnost čulnih, taktilnih, olfaktivnih itd. elemenata

KNJIZEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIZEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Redakcioni odbor: Miloš I. Bantić, dr Milan Damjanović, Zoran Glušević, Slavko Janevski, Velimir Lukić, Slavko Mihalčić, Vladimir Petrić, Izet Sarajlić, Vladimir Stamenković, Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović-Sip

Direktor i odgovorni urednik: TANASLJE MLADENOVIC

Urednik: PREDRAG PALAVESTRA

Sekretar redakcije: BOGDAN A. POPOVIC

List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«, Beograd, Francuska 7. Redakcija: Francuska 7, tel. 21-000, tekući račun: 101-20-1-208

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja pretplata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.

Tehničko-umetnička oprema: DRAGOMIR DIMITRIJEVIĆ

Stampa »GLAS«, Beograd, Vrljkovićevo s.

— jedna živa prirodna realnost koja impresionira organski sistem. »Evokacija spoljašnjeg podatka, to realističko predstavljanje, ukrštava se sa introspekcijom — smatra De Molino — i dodaje da je legitimno za pitati se kakva se duhovna pozicija krije ispod slikarsko-narativne, poetsko-plastične, fantastiko-čulne i senzualne slike umetnosti Frančeska Jovine. Neophodno je odrediti šta čini venog pisca nagodi da u telesnoj očiglednosti stvari i u psiho-fizičkoj iznjanjivosti traži karakterističan manir svoga pripovedanja. Uzroka ima dva, smatra De Molino: ili je u pitanju svesno verističko proučavanje konkretnog predmeta ili, van esetičkih kanona, jedna instinktivna i pomalo klinička sklonost da se naslika slika sveta. »Po mom mišljenju — ističe De Molino — Frančesko Jovine je bio naklonjen drugom osećanju.»

FROJDOVA KORESPONDENCIJA NA ITALIJANSKOM

Nedavno je u Torinu izašao prvi tom Frojdove prepiske. Ova korespondencija sadrži 1100 Frojdrovih pisama ili pisama upućenih Frojdu. Pored Frojdrovih najbrojnija su pisma njegove verenice zatim pisma njegovih učenika i kasnijih protivnika Adlera i Junga, Tomasa i Hajnriha Mana, Ajnštajna, Stefana Cvajga, Bretona itd. Naročito su zanimljiva pisma manje poznatih ili sasvim nepoznatih ljudi koji se obraćaju Frojdu za različite savete i traže od Frojda objašnjenja za mnoge svoje ili tuđe postupke. Mnoga pisana sadrže ponude izdavača za izdavanje Frojdrovih dela u ovoj ili onoj zemlji kao i molbe prevodila, ca da im Frojd odobri autorizaciju svoga dela. Posmatrana u celini ova korespondencija nije samo dokument o Frojdovoj ličnosti i ne sadrži samo dragocenu građu za proučavanje istorije njegovog učenja,

nego i masu podataka o duhovnoj atmosferi Evrope s kraja prošlog i prvih četrdesetak godina ovoga veka.

NOVA KNJIGA O GENERACIJI OD 98.

Ličnost Pia Barohe, jedne od najznačajnijih figura generacije od 98. godine privukla je Luisa S. Granhela, španskog esejistu. Na neki način Pio Baroha je jedna od njegovih stalnih i najvažnijih kritičarskih preokupacija, jer je već više puta u raznim prilikama posvećivao ovom čuvenom španskom romansijeru niz eseja, studija itd. Tako naprimer g. 1953. on objavljuje »Portret Barohe«, a g. 1959. posvećuje mu veliku pažnju u svojoj »Panorami generacije od 98.«

Ovaj put Granhel je u izdanju izdavačke kuće Gvadarama objavio knjigu »Baroha i druge figure od 98.« Sem nekih novih aspekata iz kojih Granhel posmatra Barohino delo, knjiga je značajna i po tome što osvetljava delovanje i nekih ličnosti koje su ranije više ili manje zapostavljene kao što je na primer Kamilo Barhelo. Kritika ističe kao vrlo zanimljiva i poglavlja o Aso. rino, Ramiru de Maestu i nekim drugim ličnostima.

»IL KONTEMPORANE« O 25. GODIŠNJICI ŠPANSKOG GRADANSKOG RATA

Dvadesetpetogodišnjica španskog građanskog rata u Italiji je obeležena brojnim člancima i literarnim prilozima posvećenim borbi španskog naroda protiv fašizma. Manje-više svi levo orijentisani historičari i esejisti obeležili su ovaj značajan događaj člancima punim simpatija za

borbu španskog naroda i informacijama o stanju savremene španske progresivne književnosti kako one u zemlji, tako one u emigraciji. Poznati italijanski književni časopis »Il contemporaneo« posvetio je ceo svoj junski — avgustovski dvobroj 25-togodišnjici španskog građanskog rata. Pored niza prigodnih članaka, preštampanja poznatog manifesta intelektualaca iz 1937. godine, ovaj časopis doneo je i panoramu savremene španske poezije kao i veći izbor stihova Rafaela Albertija i Miguela Vernandeza. Poezija ove dvojice značajnih španskih pesnika prokomentarisana je posebnim člancima. Pored niza informacija o španskim književnim prilikama i neprilicama časopis donosi i članke o španskom pozorištu i španskom filmu. Ti članci u znatnoj meri upotpunjuju sliku o borbi koju već 25 godina progresivni španski intelektualci vode protiv fašizma.

JEDNA KNJIGA O POEZIJI U ITALIJI

Italijanski kritičar Djordjo Barbieri Skvarotić objavio je u izdanju izdavačke kuće Rusconi i Paolaci u Milanu knjigu »Apstrakcija i realnost« u kojoj razmatra problem križe odnosa reč — realnost u italijanskoj poeziji s kraja prošlog veka i u ovom veku, od Karducija do Pascolija, Zbarbara i Rebore, od Saba do Ungarećija, od Krepuskolara do Pavzeza. Kako ističe kritika ono što je navelo Skvarotića na ova stilistička istraživanja nije namera da ispituje pesničku formu kao sebi dovoljnu vrednost nego da — kao učenik takvih kritičara kao što su Skjafini, Fušini, Spicer ili Auerbah — polazeći od istraživanja strukture i forme dođe do one unutrašnje tenzije i da na takav način pronađe osnovne karakteristike i vrednosti poezije koju ispituje.

Ovih dana u Parizu se održava velika Međunarodna izložba moderne skulpture. Među mnogobrojnim eksponatima većeg broja umetnika, naročito se ističu radovi Hansa Arpa (na slici).

OBJAVLJENA JE BIBLIOGRAFIJA RADOVA ISIDORE SEKULIĆ

Poslednji broj beogradskog časopisa »Književnost« donosi bibliografiju radova Isidore Sekulić. Objavljenjem ove bibliografije koju je savsesno izradio Emil Popović dobija se potpuniji uvid u književni rad Isidore Sekulić i u znatnoj meri olakšava proučavanje i ispitivanje književnog dela ovog značajnog pisca.

Bibliografski podaci o Marku Markoviću

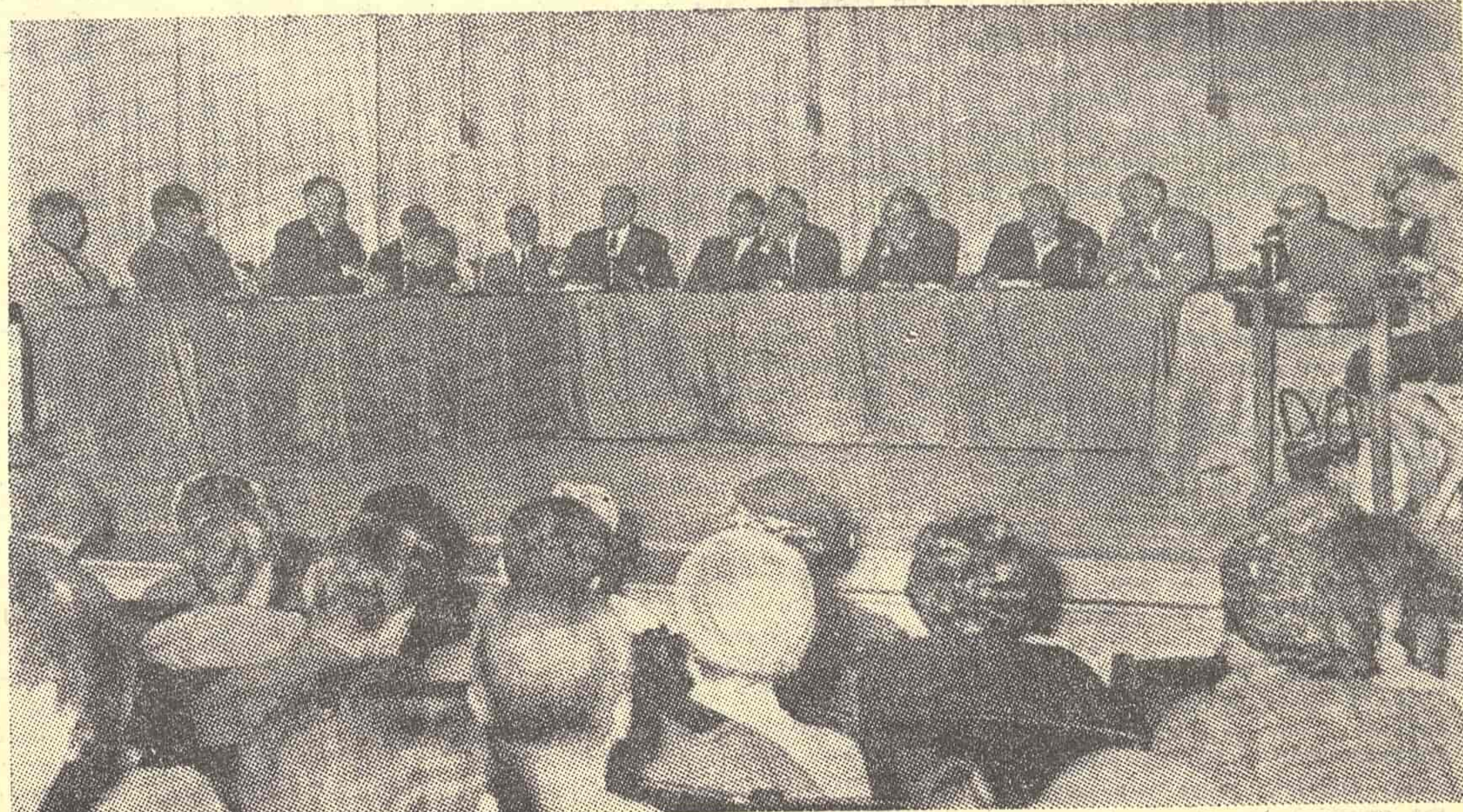
I — Biografija. Rođen u Zvorniku 27. februara 1896. a umro na Palama kraj Sarajeva 12. avgusta 1961. Svršio trgovačku školu u Bijeljini. Početkom prvog svetskog rata 1914. interniran a zatim mobilisan i poslat na istočni front odakle je prebegao u Rusiju, stupio u Odesi u Jugoslovenski dobrovoljački korpus i donjele prebačen na solunski front gde je sudelovao kao borac u Drinskoj diviziji. Po završenom ratu radio kao bankarski službenik u Zvorniku i Sarajevu, i kao novinar u redakcijama: »Glas naroda« i »Novog vladarstva«.

II — Bibliografija: Dobrovoljački pokret u svetskom ratu. Sarajevo 1932. str. 46; Kriva Drina, pripovetke sa pogovorom Borivoja Jevtića, Sarajevo 1935. str. 203; Na boku, pri povijetka, sa predgovorom, Sarajevo 1947. str. 29; Priče sa Drine, sa predgovorom, Zagreb 1948. str. 45; Savo Skarić Zemblji. Njegov život i rad, Sarajevo 1948. str. 38; Članci i ogledi, prva knjiga, Sarajevo 1951. str. 229; Kriva Drina, pripovetke, knjiga I, Sarajevo 1952. str. 200; Od sumraka do zore, pripovetke, Sarajevo 1954. str. 293; Članci i ogledi, knjiga II, Sarajevo 1961. str. 260.

Redakcija i pregovori: Izbor književnih radova 1941—1951. Sarajevo 1952; Isak Samokovlija, Djela, Sarajevo 1953—1957; Trideset godina pozorišta. Narodni teatar Bosne i Hercegovine u Sarajevu, Sarajevo 1955.

III — Važnja literatura: Kikić Hasan: Literarna fizionomija današnjeg Sarajeva. Književnik knj. III, 1920. str. 472—475; Aleksić Nikola: Marko Marković, Kriva Drina. Narodna odbrana X 1935, 532—534; Jevtić Borivoje: Marko Marković, Kriva Drina. Pregled XI, 1935, 168—171; Petrović Ilija M.: Marko Marković, Kriva Drina. Život i rad XXII, 1935, 445—446; Latković Vido: Marko Marković, Kriva Drina. Južni pregled X, 1936, 90—93; Vuković dr Jovan: O jeziku i stilu jednog savremenog bosanskog pripovedača. Bredzda II, 1948, 591—605; Keemanović Ilija: Članci i ogledi Marka Markovića. Politika 3. VII 1952; Hromadžić Ahmed: Marko Marković, Kriva Drina. Život II, 1953, 72; Subić Bela: Od sumraka do zore. Knjiga i knjižar I, 1953, 15—17; Bogičević Miodrag: Marko Marković. Od sumraka do zore. Život IV, 1954, 377—381; Leovac Slavko: Marko Marković, Od sumraka do zore. Oslobođenje 27. III 1954; Mihajlović Borislav: Ni sumrak ni zora. Marko Marković, Od sumraka do zore. Nedeljne informativne novine: II IV 1954; Novaković Boško: Marko Marković, Kriva Drina, Knjiga i knjižar II, 1954, 10—11; Novaković Boško M.: Marković, Od sumraka do zore, Politika 19. III 1954; Palavestra Preradrag: M. Marković, Od sumraka do zore. Sedam dana 8. IV 1954; Ramić Rizo: M. Marković, Od sumraka do zore, Život IV, 1954, 375—377; Mićanović Slavko: Sezdesetogodišnjica Marka Markovića, Oslobođenje 3. VI 1956; Tričković Risto: Pripovjedač Marko Marković, Život X, 1957, 162—171; Jovanović Zivorad II: Marko Marković, Život X, 1958, 681—683; Savremenici u sebi (Marko Marković), Život VIII, 1959, 322—330, 351—355; Bogdanović B.: Portret Marko Marković, Politika 29. I 1961; Humo Hamza: In memoriam. Skromnost i prilježnost Marka Markovića, Oslobođenje 14. VIII 1961.

KOMENTARI SREĆA — NJENE MOGUĆNOSTI DANAS? XVI Ženevski međunarodni susreti — 6. do 16. septembra

ZENEVSKI SUSRETI 1960. GODINE

Kao i svake godine, od 6. do 16. septembra, u Ženevi, održaće se Ženevski međunarodni susreti, šesnaesti po redu. Posle tema koje su bile toliko aktuelne i goruće i koje preokupiraju svet od završetka drugog svetskog rata, kao što su »Čovek i atom«, »Rad i čovek«, i »Glad«, izvršni odbor Ženevskih međunarodnih susreta ovoga puta izabrao je problem sreće i postavio pitanje uslova i mogućnosti sreće u današnjem vibrantnom i uzbuđljivom našem savremenom svetu. Tema glasi: Uslovi sreće. Tema samo na prvi pogled neočekivana, i iznenađujuća, dans kad preživljujemo tako tragične trenutke, i kad se sa toliko napora pokušava da spase mir u svetu. Međutim, samo na prvi pogled, jer iza velike bitke današnjice, iza svih borbi, iza svih revandikacija, ipak je možda u pitanju samo duboka težnja ljudi da ostvare sreću, za kojom svi tako intimno i, svim svojim nagonom, ipak izgleda da teže, i pored svih pesimizama. Evo uvodnog teksta programa koji je izvršni odbor Ženevskih međunarodnih susreta uputio učesnicima: »Da li se još uvek zna ika ko šta je sreća?

Grči, koji su se veoma mnogo bavili tim pitanjem, videli su u njegov rezultat jedne određene unutarne dispozicije, i oni su na sreći zasnovali svoj moral. Aristotel posebno, u svojoj čuvenoj »Nikomahovoj etici« neporecivo je pokazao da uvek »radi sreće« ljudi neumorno istražuju ono što im se čini poželjno. Iako pravi Grk u tome — on je svoe sreću na bitno obavljanje re fleksivne misli, tu privilegiju čoveka; on je veoma određeno video da su izvesni uslovi za to bili neizbežna dopuna: naročito, zdravlje i materijalno blagostanje; dobra rezervi sana nekad za mali broj privilegovanih, a koja naučni i tehnički napredak mogu teoretijski da prošire na sve (ali zar ne postoje, danas, bolesti civilizacije?). Posle toga, u hrišćanskom moralu i Kanto voj filozofiji, poslušnost bogu i moralnom zakonu stavljena je u prvi plan, ali je zadržan ideal sreće, pa makar samo i kao blaženstvo posle smrti. Naravno, izgleda sasvim očigledno da, ako svi ljudi teže sreći, svako ka njoj teži na svoj način, prema svojim stremljenjima, i prema jednom svom osnovnom izboru, ili čak i nesvesno. Uzdržana sreća kod jednih, sklonih da »obrađuju svoj vrt«, znači da se vrate u svoju ljušturu. Sreća izjednačena sa opravdanim u uživanjima kod drugih, sa bednim izgovorom često, »posle mene potop«. Sreća u osvajanju i elanu ka budućnosti kod onih koji Tejar de Šarden naziva »strasnicima«.

Ali danas, u jednom svetu koji su potresla dva rata sa mnogobrojnim reperkusijama s ubrzanim političkim i socijalnim razvojem, ekonomskim i industrijskim preokretima, sa otkrićima i naučnim podvizima koji zbuñuju, lju di više ne znaju i a čemu su. I u isključivom carstvu tehnike, konkurencije koja se odvija na svim stranama, intenzivne proizvodnje i profita, preporuka stoika: trpi i odredi se, zvuči smešno. Mnoga bića puna zebnje sklonu su da pobrkaju sreću sa kultivisanim nadraženjima, kako bi umakli unutar-njoj praznini. Za misaonu elitu same avangarde, još od Ničea, značaj pojma sreće je u znatnom opadanju. Smatra se da se ona nedovoljno usklađuje sa zahtevom razočarane lucidnosti koja se laska da je razotkrla pozadinu karata bačenih u veliku igru života: koja se dovija da prokaže ne svesne podrozrive motivacije

iza namera i postupaka oglasnih za moralne: »otudenje«, volja za moći, oholost, taština, seksualnost... vezujući ce sto sreću za »čistu savest« demaskiranu kao podvala ili farisejstvo. Jedna takva lucidnost, međutim, ima smisla samo ako znači raščišćavanje pojmovna. Jalova, nju osuđuje sama stvarnost. Ako je prisustvo zla, patnje i smrti bilo uvek predmet skandala za čoveka, nema danas odvratnijeg prizora od onoga koji pruža biće pregaženo uslovima svoga života, koje nije moglo da da svoju punu meru, koje nije moglo da se ostvari ni na koji način. Za nadu u čoveka, u budućnost čoveka, vezuje se prevas hodno briga da se svi ljudi dovedu u položaj da izgrade sami svoju egzistenciju; egzistenciju u koju će neminovno ući patnje, gorčina i razočaranja, ali koja će moći da posvedoči upkos svemu o procvatu, o ostvarenju sebe na jednom određenom planu — izvori su, možda, prave sreće. Ukratko, tema prihvaćena za XVI međunarodne susrete ima prednost što postavlja pitanje samog smisla koji svaki čovek, ma kakva da je njegova situacija u svetu, da je svom životu u trenutku, danas, kad su tolika načela i toliki aspekti života stavljene ni pod sunnjaju. Ako ova tema izazove diskusije, koje bi donele izvesnu povezanost idejama; i ako istovremeno osvetli glavne smetnje — smetnje u isti mah unutrašnje i spoljašnje — koje se protivstavljaju posedovanju sreće, za kojom teži, muklo i snažno, mnogobrojne revidikacije našeg vremena, na svim nivoima na kojima se one manifestuju, onda je ona odgovorila svom zadatku«.

Glavni referenti su Anri de Zigler (Svajcarska), dr Danijel Lagaš (Francuska), Bertrand de Žuvnel (Francuska), Adam Šaf (Poljska) i Amadu Hempte Ba (Republ. Ke. Mali). I ove godine, na XVI ženevskim međunarodnim susretima, učesvovaće, kao i ranijih godina, književnik Dušan Matić, koji odlazi u se nevu na lični poziv Ženevskih međunarodnih susreta. L. M.